

TYÖELÄKE

94
1

Pelottelu turhaa:

**TULEVAT SUKUPOLVET PERIVÄT
KOLME KERTAA ENEMMÄN VARALLISUUTTA
KUIN VELKOJA**

TYÖELÄKE

ELÄKETURVAKESKUKSEN
JULKAISU

Päätoimittaja:

Pirkko Jääskeläinen

Toimitussihteeri:

Marja-Liisa Takala

Ulkoasu ja kansi:

Kristina Issakainen

Toimitusneuvosto:

Pirkko Jääskeläinen,
puheenjohtaja
Leena Lietsala
Esko Prokkola
Hannu Ramberg
Helena Tapio
Jussi Vanamo

Toimituksen osoite:

Opastinsilta 7
00520 Helsinki

Puhelin (90) 1 511

28. vuosikerta
Työeläke ilmestyy viitenä
numerona vuodessa.
Vuosikerran hinta
70 markkaa

Helsinki 1993
Martinpaino Oy

ISSN 0566-5808

SISÄLTÖ

- 2 Työeläkkeen tavoitetaso säilytettävä koskemattomana
Pääkirjoitus
- 3 Lisää joustoa yhteiskuntaan
Toimitusjohtaja Paavo Pitkäsen haastattelu
- 5 Työeläketurvan rahoitus - taloudelliset kannustimet
Jorma Tuukkanen
- 6 Eläkeleikkauksilta voidaan välttyä
Suunnittelujohtaja Markku Hännisen haastattelu
- 8 Eläkepommilla pelottelu on turhaa
Tutkimuspäällikkö Pekka Parkkisen haastattelu
- 10 Leskeneläke naisille edelleen tärkeä tulolähde
Eila Tuominen
- 12 Turussa tutkittiin: Ansioläkkeillä vankka tuki
Olli Kangas
- 16 Massatyöttömyys romuttaa kuntoutuksen tavoitteita
*Kuntoutusasiain neuvottelukunnan sihteerin
Heidi Paateron haastattelu*
- 18 Työeläkekuntoutusta kehitettävä yhteistyössä
työterveyshuollon kanssa
Pirkko Jääskeläinen
- 23 Miten työkyvyttömyyseläkkeet joustavat
Raija Gould
- 24 Sosiaalimenojen kehitystä kuvaavien suhdelukujen mukaan
Huoltosuhde kasvaa, elatussuhde pienenee
Timo Korpela
- 26 Tasapainottaminen tavoitteena
Julkisen sektorin velat ja vastuut
Bo Lundqvist
- 28 Kuntoutujat tyytyväisiä
Simo Forss
- 30 Muista maista
Sinikka Laitinen
- 32 Tiedoksi
- 35 VakO:n päätöksiä: YEL-vakuutusmaksujen
palauttamisen vanhentuminen
Marja-Leena Seppälä
- 36 Miten käy ulkomaille muuttajan työeläkkeen?
Helena Tapio
- 37 Nimitykset
- 38 English Summary
- 40 Työssä eläketurvaa kartuttaneet vuoden 1993 päättyessä
Mikko Pellinen
*Hiiri ja ihmisiä
Eläke-Eetu*
Työeläke-lehden sisällysluettelo vuodelta 1993 keskiaukeamalla
Kaija-Liisa Nissinen

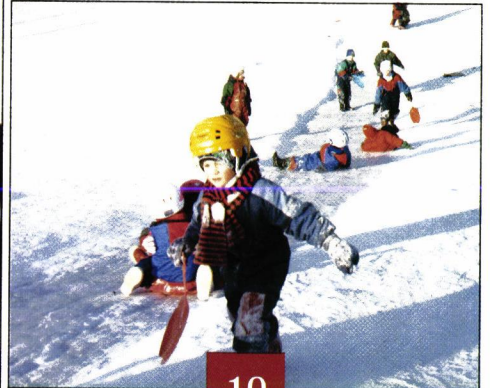
LISÄÄ JOUSTOA YHTEISKUNTAAN

3

Eläke-Varman tuoreen toimitusjohtajan Paavo Pitkäsän mukaan joustavuus, nopea reagointi muuttuviin tilanteisiin, arvojen, periaatteiden ja toimintatapojen kyseenalaistaminen ovat tämän päivän yritystoimintaa.

LESKENELÄKE NAISILLE EDELLEEN TÄRKEÄ TULOLÄHDE

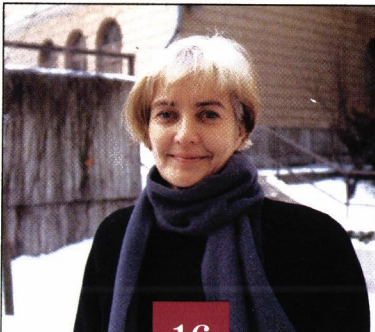
10

Eila Tuomisen väitöskirjassa "Elämänmuutos ja muutoksen hallinta" tutkittiin leskeksi jäämisen taloudellisia, terveydellisiä ja sosiaalisia vaikutuksia.

8

Pekka Parkkinen oikoo sukupolvikeskustelun harhoja
**ELÄKEPOMMILLA
PELOTTELU
TURHAA**

16

Heidi Paatero:
**TYÖTTÖMYYS
ROMUTTAA
KUNTOUTUKSEN
TAVOITTEITA**

Turussa tutkittiin:
**ANSIOELÄKKEILLÄ
VANKKA TUKI**

12

**ELÄKE-
LEIKKAUKSILTA
VOIDAAN VÄLTTYÄ**

6

Tasapainottaminen tavoitteena
**JULKISEN SEKTORIN
VELAT JA VASTUUT**

26

Jouko Laitinen

TYÖELÄKKEEN TAVOITETASO SÄILYTETTÄVÄ KOSKEMATTOMANA

Julkinen keskustelu eläkeleikkauksista on ajoittain ylittänyt mediailmion mittoihin. Tämä tavaton kiinnostus osoittaa selvääkin selvemmin, miten tärkeä kysymys eläkeajan toimeentulosta on. Kielteistä ilmiössä on kansalaisten keskuuteen levinnyt huoli ja levottomuus. Miten eläkkeiden nyt käy? Saammeko me eläkkeitä ollenkaan?

Yksi kansaa säilyttäneistä uhkakuvisa on työeläkkeen tavoitetason laskeminen puoleen palkasta. Pelko on kuitenkin väistymässä - toistaiseksi. Valtiovarainministeriön ja Lehdon toimikunnan suunnasta tulleet viestit kertovat, että eläketason pudotusaikheet haudattaneen hiljaisuudessa ja katseet kohdistuvat muihin säästöruuveihin kuten eläkepalkkaan ja indeksiin.

Työeläkkeen karttumiseen kajoaminen on asia, joka sai palkansaajajärjestöt ja työeläketurvan edunvarijat takajaloilleen. Tavoitetason pudottaminen olisi teko, joka vaurioitaisi vakavasti työeläkejärjestelmän rakennetta ja uskottavuutta. Mahdollisuus 60 prosentin eläkkeeseen on suomalaisen työeläketurvan keskeisiä lupauksia. Siihen on voitava luottaa.

Noin 60 prosentin eläketaso on sopiva ja kohtuullinen. Kokemus osoittaa, että jos taso jää selvästi sen alle, vajuus pyritään kompensoimaan lisäeläkkeillä. Siitä taas olisi seurauk-

sena eriarvoisuuden kasvu. Lisäturvan pystyisivät itselleen hankkimaan isopalkkaiset, tärkeissä asemissa olevat henkilöt sekä ennen pitkää vahvimmat ammattiryhmät.

Lisäturvarakennelmat yleistyessään mutkistaisivat eläkejärjestelmää. Meillä työeläkkeen ja kansaneläkkeen muodostama perusrakenne on hallittavissa. Esimerkiksi Ruotsissa on kansan- ja työeläkkeen lisäksi sopimusperusteisia eläkejärjestelmiä, jotka usein sivuutetaan vertailuissa. Ruotsista ei edes ole saatavissa kattavia tilastotietoja näistä kolmesta eläkejärjestelmästä.

Sosiaaliturvalta odotetaan myös työn tekemiseen ja yrittämiseen kannustavia ominaisuuksia. Jos tavoitetaso olisi 50 prosenttia, olisivat keskeisillä tuloalueilla nettomääräisten eläketulojen erot työssäkäyneiden ja työelämän ulkopuolella olleiden välillä mitättömiä. Sellainen ei motivoi työssäkäymiseen, työkyvyn ylläpitämiseen eikä kohoavien palkansaajamaksujen maksamiseen.

Asiayhteydessä on muistettava myös julkisten alojen eläkejärjestelmät, joissa eläketaso on alettu yhdenmukaistaa samaksi kuin yksityisellä puolella. Jos tasoa vielä alennettaisiin, voidaan vain arvata reaktiot alan liitoissa.

Eläkekustannusten keventäminen siten, että ihmisiä kannustetaan py-

symään työssä pitempään, on vuoden alussa voimaan tulleiden eläke-uudistusten tavoitteena. Tähän tavoitteeseen istuu huonosti 101 kansanedustajan tekemä esitys työllisyyspoliittisesta sukupolvenvaihdoseläkkeestä ja työttömyyseläkkeen ikärajan laskusta. Ehdotus on nykyisen eläkepoliittisen linjan vastainen, koska se nimenomaan houkuttelisi siirtymään eläkkeelle.

Sinänsä kansanedustajien esitys oli hyvää tarkoittava. Yhteiskuntamme kipein ongelma on työttömyys. Sen lieventämiseksi tulee ennakkoluulottomasti ideoida erilaisia vaihtoehtoja. Eräs tällainen ajatus on sapativapaa, jonka käyttömahdollisuudet ovat selvitettävänä sosiaali- ja terveysministeriön työvuorotteluryhmässä.

Ylijohtaja Tarmo Pukkilan esitykset yritysten sosiaaliturvamaksujen alentamisesta pitäisi mitä pikimmin toteuttaa alkaen työllistävästä pk-sektorista.

Käytännön toteutukseen pitäisi päästä myös niiden ehdotusten osalta, joissa tavoitteena on vähentää pimeän työn houkuttelevuutta. Tämä tuntematon harmaa sektori on ongelmallinen myös työeläkejärjestelmälle. Maksamattomat vakuutusmaksut heikentävät työeläkkeiden rahoitusta ja pienentävät tulevia eläkkeitä.

Pirkko Jääskeläinen

LISÄÄ JOUSTOA YHTEISKUNTAAN

Eläke-Varman tuoreen toimitusjohtajan Paavo Pitkäsen mukaan pitää olla perusteltu näkemys, mikä on Suomen kansantalouden tila 2000-luvulla ennen kuin tehdään keskeisiä tulevaisuuden ratkaisuja. Tämä koskee muun muassa työeläkejärjestelmää. Siinä tehtävät päätökset ovat niin pitkäjänteisiä, että ne pitää tehdä kymmeniä vuosia aikaisemmin, jotta niillä olisi vaikutusta esimerkiksi vuonna 2020.

Samalla hän kuitenkin lisää, että jos maailma muuttuu, täytyy olla valmiutta tarkistaa kantaansa - tehdä muutoksia. Joustavuus, nopea reagointi muuttuviin tilanteisiin, arvojen, periaatteiden ja toimintatapojen kyseenalaistaminen ovat tämän päivän yritystoimintaa.

- Valmius tehdä muutoksia koskee myös työeläkejärjestelmää, joka onkin jo joutanut. Jos näkymät ovat huonot, joudutaan uudelleen arvioimaan työeläketurvan riittävyys, suuruus tai kattavuus. Joustavuuden lisääntyminen on välttämätöntä niin työeläkejärjestelmässä kuin koko yhteiskunnassakin, Paavo Pitkänen korostaa.

Joustavuus ei kuitenkaan saa olla hänen mukaansa ristiriidassa luotettavuuden kanssa, koska työeläketurva on ihmisten perusturvallisuutta. Sen varaan tulevaisuutta on rakennettu, jolloin siihen pitää myös voida luottaa.

Pitkän linjan vakuutusmies

Paavo Pitkäsen vakuutusmiehen ura alkoi jo opiskeluaikoina, jolloin hän tuli kesätöihin

Jouko Laitinen

Aura-yhtiöihin. Valmistuttuaan hän opetti seitsemän vuotta matematiikkaa ja tilastotiedettä Vaasassa. Kun opettaminen alkoi tuntua samalta päivästä toiseen, hän otti haasteen vastaan ja lähti uudelleen vakuutusosalalle. Tie Eläke-Varmaan on kulkenut Aura-yhtiöiden, Työntekijöiden Ryhmähenkivakuutuspoolin ja Teollisuusvakuutuksen kautta.

Vakuutusala miellyttää Pitkästä erityisesti sen takia, että siinä pitää seurata yhteiskuntaa kokonaisuudessaan - niin liike-elämää, yritystoimintaa kuin sosiaalipolitiikkaakin. On pohdittava, että kun asiat näyttävät tältä nyt, millaiset ovat kovat faktat ja millaiset ovat arvot viiden - kymmenen vuoden kuluttua. Selvitäkseen eteenpäin, pitää olla joku näkemys - visio.

Siirtyminen vahinkovakuutusyhtiöstä eläkevakuutusyhtiöön on käynyt sujuvasti, vaikka talot eroavat toisistaan jonkin verran. Pitkäsen mukaan vahinkovakuutus toimii selvästi kilpailullisemmassa ympäristössä. Esimerkiksi palovakuutusmaksun määräytyminen on kunkin vakuutusyhtiön omassa päätösvallassa. Työeläkepuolella maksupohja on säädetty ja määrätty lähes kokonaan.

Eläkeyhtiöiden kilpailusta pidettävä kiinni

- Tärkeintä on se, että työeläkeyhtiöt pitävät huolta yritysmäisyydestään. Järjestelmään on rakennettu hajasijoitetuksi siksi, että yhtiöt kilpailisivat asiakkaistaan aidosti ja oikeasti. Tästä on pidettävä tarkasti kiinni. Ei olla monopolissa vaan kilpailutilanteessa, Pitkänen korostaa.

Kuitenkin kuluneen kymmen vuoden aikana eläkesäätiöiden lukumäärä on vähentynyt 88:sta 46:teen. Jos kehitys jatkuu samanlaisena, voidaan enää puhua riittävän hajautetusta organisaatiosta?

Toimitusjohtaja Pitkäsén mukaan on filosofinen kysymys, mikä on riittävän hajautettu järjestelmä. Hän kysyy, onko se liian vähän, jos meillä viiden pankkiryhmän sijasta on neljä tai peräti kolme. Onko liian vähän kilpailua, jos kaupan keskusliikkeitä on neljän sijasta kolme.

Hän muistuttaa, että Ilmarisella oli 40 prosentin markkinaosuus ennen kuin Eläke-Sampo erosi siitä. Silloin kukaan ei puhunut järjestelmän liiallisesta keskittymisestä. Asiaan voi olla tiettyjä periaatteellisia näkökulmia. Mutta usein oman edun ajamista perustellaan eettisillä yleisillä arvoilla. Onko asia hyvä vai huono omalta kannalta. Hyvälle löydetään äkkiä yleistä hyvää edistävät perustelut ja huonolle puolestaan keksitään perustelu, miksi se yleisen edun kannalta on suorastaan hengenvaarallinen.

- Työeläkejärjestelmän, vakuutusnottajan ja yksityisen vakuutetun ja eläkkeensaajan kannalta yhtiön koko ei mitään autuutta tuo. Edellytykset hoitaa asioita tehokkaasti ovat paremmat suurissa yksiköissä. Mutta mammuttitauti on pahasta - liian suurta yksikköä pitää varoa. Toisaalta on myös väärin ajatella, että tämä on juuri sopivan kokoinen ja sitä ei saa liikuttaa, Pitkänen varoittaa.

Jatkuvaa maaottelua

Suurin haaste Suomelle ja sen mukana työeläkejärjestelmälle on työllisyyden palauttaminen ja kansantalouden kuntoon saattaminen. Työttömyyden hoitaminen on ylivoimaisesti tärkein asia niin materiaalisesti kuin henkisesti. Tämän rinnalla muut ovatkin jo sitten pieniä ongelmia.

- Työttömyyden tuoma henkinen ongelma voi vaikeuttaa ajan mittaan Suomen kansainvälistä menestymistä. Nyt

kun Suomessakin vähitellen ymmärretään, etteivät yritykset, kuten eivät kansalaisetkaan, kilpaile enää Suomen mestaruussarjassa vaan Euroopan ja osa jopa maailman liigassa, työllisyys on entistäkin tärkeämpää. Rajojen avautuessa tullaan kansakuntien välillä käymään jatkuvaa maaottelua paremmuudesta, Pitkänen uskoo.

Hän tähdentääkin, että Suomen pitää olla yritysten kannalta kiihnostava maa, jonne kannattaa investoida, jossa on edullista teettää tavaroita ja tuottaa palveluksia.

Suomen vahvuusalue ylitse muiden pitää olla osaaminen. Muita luontaisia edellytyksiä meillä on suhteellisen vähän, jollei oteta lukuun metsävaroja ja ja usein mainittua energian hintaa. Menestyäkseen kansainvälisessä kilpailussa Suomen on pidettävä talouspolitiikka hallinnassa ja inflaatio kurissa.

Sosiaalivakuutusmaksut eivät korkeat kansainvälisesti

Jatkuvasti Suomessa puhutaan korkeista työvoimakustannuksista. On katsottu, että välilliset työvoimakulut, etenkin sosiaalivakuutusmaksut, heikentävät pienten ja keski suurten yritysten kilpailukykyä.

- Työn kokonaiskustannukset ovat yrityksen kilpailukyvyyn kannalta tärkeitä. Selvää on, että yritykset pyrkivät kohentamaan kilpailukykyään alentamalla muun muassa työvoimakustannuksia. Jos työn tekeminen Suomessa on liian kallista, työ siirtyy muualle. Siihen meillä ei ole varaa.

Pitkänen muistuttaa, että työeläkemaksu on tänä vuonna keskimäärin 18,6 prosenttia. Enimmillään se nousee parin-

kymmenen vuoden päästä lähes 30 prosenttiin. Noususta työntekijät maksavat puolet. Monien mielestä nousu on kauhea ja siltä se näyttääkin. Toisaalta on kuitenkin huomattava, että työttömyysvakuutusmaksu kohosi tänä vuonna melkein 10 pro-

senttiin. Jos se saadaan alennamaan 80-luvun tasolle, 2 prosenttiin, eivät palkkaperusteiset sosiaaliturvamaksut juuri nouse nykyiseltä tasolta.

- Jos siis tarkastellaan sosiaalivakuutusmaksuja nyky- ja siinä tilanteessa, jossa TEL-maksu olisi suurimmillaan, eivät ne ongelma ole. Edellyttäen, että työttömyys saadaan olennaisesti pienemään ja kansantalous kasvamaan. Silloin muikin veropohja laajenee.

- Kansainvälisessä vertailussa työnantajien sosiaalivakuutusmaksut eivät Suomessa ole korkeat - me sijoitumme vähän keskitason alapuolelle. Meillä taas tekemättömän työn palkat ovat kasvaneet. Kyse on periaatteesta siitä, mitä työ maksaa ja millä tavalla kerätään sosiaaliturva, mikä kansantalouden kannalta katsotaan tarpeelliseksi, Pitkänen toteaa.

Kolme tavoitetta vastakkain

Julkisuudessa käydystä kiivaasta eläkepommikeskustelusta ja sukupolvien välisestä ristiriidasta Pitkänen toteaa, että nykyisessä tilanteessa on vastakkain kolme erityyppistä sosiaalipoliittista tavoitetta.

Yksi on työeläketurva, jonka mukaan eläke on jatkettua palkkaa. Toisen tavoitteen mukaan ihmisille taataan tietty perusturvallisuus ja sillä hyvä. Kolmas on yksilön omavastuuta korostava linja, joka lähtee ajatuksesta, että kukin on vastuussa itsestään. Sitä varmistamaan on kuitenkin rakennettu jonkinlainen suojavaikko, joka estää onnettomimmat hukkumasta.

Pitkäsen mukaan tilannetta käytetään hyväksi niin kuin aina tavoitteiden saavuttamiseksi. Argumentteja löytyy kunkin ideologian perusteiksi. Jotkut ovat aidosti mietineetkin - kuten pitää tehdäkin - palkitseeko nykyinen järjestelmä työntekoa riittävästi.

-Mitä taas tulee sukupolvien väliseen kustannusten jakoon, työeläkejärjestelmämme on rakennettu siten, että pääosa nykyisestä vakuutus-

maksusta menee meidän vanhempiemme eläkkeiden maksamiseen. Jos työeläkemaksua pudotettaisiin tai pidettäisiin nykyisellä tasolla, eläkkeellä olevat saisivat eläkkeensä, mutta itse jäisimme ilman. Meidän olisi kustannettava vielä omat eläkkeemme.

-Tottakai meillä on halu antaa lapsillemme parempi tulevaisuus, mutta me olemme myös vanhemmille ikäpolville velkaa. He ovat rakentaneet tämän maan, tinkineet omaa elintasostaan aikanaan, eivätkä ole voineet säästää omaa eläketurvaansa varten. Suuret ikäluokat ovat puolestaan rakentaneet lisää ja kouluttaneet tulevia sukupolvia. Ajatusmalli, että edellinen sukupolvi unohdetaan kokonaan, on mahdoton. Sen estävät sekä taloudelliset että moraaliset velvoitteet, Paavo Pitkänen painottaa.

Tilkkutäkkimäisyys häiritsee

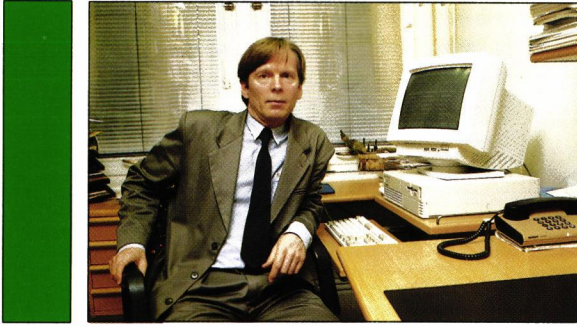
Työeläkejärjestelmän tavoitteena on ollut yksinkertaisuus ja oikeudenmukaisuus. Pitkäsen mukaan oikeudenmukaisuutta tavoiteltaessa yksinkertaisuus on hävinnyt taustalle ajat sitten. Esiin on marssinut suuri joukko detaljeja. Työeläketurva on rakennettu tilkkutäkkiksi.

-Työeläkejärjestelmällä täytyy olla selkeät periaatteet, jotka perustuvat ensisijaisesti työhön ja siitä saatuu palkkaan. Muu osa on sosiaaliturvan tehtävä. Oikeutetusti voidaan kysyä, onko työttömyyseläke työeläketurvan tehtävä. Vai onko se muun sosiaalipoliittikan hoitoa.

Toimitusjohtaja Pitkänen tähdentääkin, että yksittäisen kansalaisen kannalta on tärkeää, että eläketurva on yksinkertaista ja helppoa ja että siihen voi luottaa.

Haastattehu:
Marja-Liisa Takala

TYÖELÄKETURVAN RAHOITUS - TALOUDELLISET KANNUSTIMET

JORMA TUUKKANEN

*Finanssisihteeri
Valtiovaraministeriön
kansantalousosasto*

Suomen väestö harmaantuu nopeasti. Väestökehityksen suunta on sama lähes kaikissa Euroopan maissa. Suomessa muutokset kuitenkin erityisen nopea, Euroopan maista vain Saksassa ja Sveitsissä vanhusväestöosuus kasvaa nopeammin kuin meillä. Pahasti ylivelkaantuneena lähtökohtamme rajusti kasvavien eläkemenojen rahoittamiseen ovat kuitenkin Saksassa ja Sveitsissä olennaisesti huonommat.

Eläkkeiden rahoitustaakkaa suhteessa kilpailijamaihin on lisäämässä Suomen alhainen eläkkeellesiirtymisikä; eläkkeelle jäädytään keskimäärin 58 vuoden iässä, eli 7 vuotta ennen varsinaista vanhuuseläkeikää. EL-maissa eläkkeelle siirrytään noin kolme vuotta vanhempina eli runsaan 61 vuoden iässä.

Jos nyt olisi täystyöllisyys, eläkkeellesiirtymisen nostaminen olisi tehokas tapa keventää eläketaakkaa. Se vaikuttaisi näin kautta; samalla kun eläkemenot supistuisivat, myös eläkkeiden rahoitus-pohja kasvaisi, koska maksajien määrä lisääntyisi. Niin kauan kuin työttömyys pysyy suurena, eläkeiän nostaminen ei ole kiireellisin tehtävä.

Pikaisesti ratkaistavia asioita ovat ensi vuoden TEL-maksu ja eläkkeiden indeksitarkistukset. Laman laskuja on lankeamassa maksuun ensi vuonna TEL-maksun ennätys-suuren korotuksen muodossa. Ilman uusia toimenpiteitä eläkemaksu uhkaa nousta viidellä prosenttiyksiköllä eli 23-24 prosenttiin palkasta.

Jos korkotaso yhä laskee, eläkemaksun korotus voi muodostua tätäkin suuremmaksi. Ennen lamaa laskeskeltiin, että näin korkeisiin maksui-

hin jouduttaisiin aikaisintaan parinkymmenen vuoden kulluttua suurten ikäluokkien siirtyessä eläkkeelle. Akuutti rahoitusongelma on ratkaistava; mitä pikemmin sen parempi. Vaikka talous onkin jo kääntynyt kasvuun, työeläkemaksun ennätys-suuri korotus hidastaisi aivan liikaa kotimaisen kysynnän ja työllisyyden elpymistä.

Rahoitusongelma on syntynyt siitä, että kansantalouden maksupohja on laman takia merkittävästi kaventunut. Ongelma on monella tapaa yhteinen koko julkiselle sektorille, joka 1980-luvun jälkipuoliskolla kasvoi maksukykyimme nähden liian suureksi.

Kansantuote ei tuolloin ollut kestävällä pohjalla. Kansantalouden maksukyky perustui massiiviseen velanottoon ulkomailta, osin yliarvostettuun markkaan ja vaihtosuhteen poikkeuksellisen myönteiseen kehitykseen. Tuolloin myös eläkepolitiikassa "hurahtettiin" ylilyönteihin. Hyvässä muistissa on kalliiksi osoittautunut varhaiseläkeuudistus vuodelta 1986. Varhaiseläkkeiden suosio ylitti moninkertaisesti asiantuntijoiden ennakkoarviot.

On luonnollista, että julkiset menot ovat kasvaneet laman myötä, sitä vartenhan yhteiskunnan suojaverkot on rakennettu. On kuitenkin hyvä huomata, että esimerkiksi sosiaalimenojen osuus bruttokansantuotteesta oli Suomessa jo 1980-luvun jälkipuoliskolla eurooppalaista keskitasoa, vaikka työttömyysasteemme oli tuolloin vielä OECD-maiden matalimpia ja huoltosuhteemme - lasten ja vanhusväestön osuus väestöstä - Euroopan edullisimpia.

Hyvinvoinnin ja talouden yh-

teys on vahvempi kuin haluamme myöntää. Kun kansantalous on pudonnut neljänneksen aiemmalla kasvu-uralta, edelleenkin tuntuu olevan tuskallisen vaikeaa hyväksyä tätä tosiasiaa ja tästä välttämättä seuraavaa elintason laskua.

Kuoppa on niin syvä, että kansantuotteen pitäisi tästä eteenpäin kasvaa realisesti 7 - 8 prosenttia vuodessa, jotta vuonna 2000 olisimme suunnilleen entisellä kasvu-uralla. Vaikka talous elpyni reippaasti, elintaso ei kuitenkaan nouse samaa tahtia, koska merkittävä osa tuotannon lisäyksestä menee ulkomaisen velan korkoihin ja lyhennyksiin.

Edessä hämmäyttävä eläketaakan kaksikertaistuminen nostaa rajusti veroastetta ja rajoittaa työntekijöiden elintason nousua. Liikkumavara veroasteen nostamiseen on kuitenkin lähes olematon, kun otetaan huomioon veroasteen jo nykyinen korkea taso. Paineita on pikemminkin verotuksen - varsinkin tuloverotuksen - alentamiseen. Myöskään Euroopan yhdentymiskehityksen ja kasvavan kansainvälistymisen vuoksi Suomen veroaste ei voi merkittävästi poiketa kansainvälisestä tasosta.

Muuta verotusta olisikin kevennettävä eläkemaksujen korotustarpeita vastaavasti. Valitettavasti tämäkin vaihtoehto on pois suljettu, koska lisävelkaantumiseen ei julkisella sektorilla ole mahdollisuuksia. Nykyinenkin velkaantumismuutos on johtamassa umpikujaan.

Ei voitane myöskään lähteä siitä, että kasvavat eläke- ja julkisen velan korkomenot voitaisiin täysin rahoittaa supistamalla voimavaroja julkisen

talouden muilta sektoreilta. Esimerkiksi opetuksen, tutkimuksen ja tuotekehityksen voimavarojen merkittävä supistaminen vaarantaisi talouden pitkän aikavälin kasvun edellytykset ja samalla eläkkeiden rahoituksen. On myös hyvä muistaa, että väestön ikääntyminen on lisäämässä muun muassa sairaanhoidon sekä eläkeläisten laitos- ja avohoitopalvelujen kysyntää ja resurssitarvetta.

Tilanteessa, jossa niin veroaste kuin velkaantumismuutos alkavat olla jo ääriarvoilla, julkista sektoria on kevennettävä. Tämä edellyttää myös sitä, että lakisääteisten eläkemenojen kasvuvauhtia on hidastettava nykylainsäädännön mukaisesta kehityksestä. Valintatilanne on pelkistettynä seuraava: on joko hyväksyttävä jatkuvasti kohoava eläkemaksu ja nouseva kokonaisveroaste ja sen seurauksena hitaampi talouskasvu tai tulevien eläkkeiden tasosta on tinnittävä.

Kollektiivisiin eläkejärjestelmiin, jotka takaavat hyvän eläketurvan, liittyy eräänlainen "moral-hazard" -ongelma. Sen lisäksi, että ne poistavat motiivin varautua omaehtoisesti tuleviin eläkeisiin, ne saattavat jopa houkutella järjestelmän hyväksikäyttöön. Lakisääteistä työeläketurvaa tulisikin korjata hyvissä ajoin siten, että se nykyistä paremmin palkitsisi työnteoä ja kannustaisi säästämistä sekä olisi sukupolvien suunnassa reilu. Taloudelliset motiivit ja kannustimet ovat yhteiskunnallista kehitystä eteenpäin vieviä perusvoimia. Esimerkiksi tulevan ajan säännösten tarkistaminen ja siirtyminen koko työhistorian ansioiden perusteella määrättyvään eläkepalkkaan olisivat askelia oikeaan suuntaan.

ELÄKELEIKKAUKSILTA VOIDAAN VÄLTTYÄ

Eläketurvakeskuksen suunnittelujohtaja Markku Hänninen uskoo työeläketurvan tulevaisuuteen. Hänen mukaansa nyt, kun maan talous alkaa elpyä, on täysin mahdollista, että myös eläketurvan rahoituksesta selvitään ilman, että mitään ihmeempiä eläkeleikkauksia tarvitsee edes tehdä.

Uutta pontta eläkeleikkauksenkusteluille on viime kausina antanut vuodelle 1995 kohdistuva eläkevakuutusmaksun nousupaine: nykyistä 18,6 prosentin vakuutusmaksua pitäisi korottaa 4-6 prosenttiyksikköä.

Syy näinkin suureen korotukseen johtuu siitä, ettei työeläkejärjestelmä ole itsepäisesti vaatinut maksun korotuksia juuri lainkaan vuoden 1991 jälkeen. Esimerkiksi tämän vuoden korotuksesta 2 prosenttiyksikköä jätetään perimättä ja se kuoletetaan tulevina vuosina. Tämä vuosi päätetään lisäksi syömällä perhe-eläkerahastoa ja säästämällä indeksitarkistukset.

Maksujen lykkäämisellä työeläkejärjestelmä on osallistunut elinkeinoelämän elvyttämiseen.

Markku Hännisen mielestä ensi vuoden maksun korotus lienee liian suuri yhdellä kertaa toteutettavaksi. Hänen mukaansa sitä voidaan tasoitaa useammalle vuodelle.

- Laskelmien mukaan vuoden 1995 maksun korotus voidaan likimain puolittaa, jos esimerkiksi lisätään vastuuvajausta, jaksotetaan luottovakuutuksen maksua pitemmälle aikavälille ja otetaan indeksitarkistuksessa huomioon puolet työntekijän maksusta indeksitarkistuksia alentavana.

Periaatteessa maksujen jaksottamiseen on mahdollisuuksia, koska kustannukset 1990-luvulla eivät näytä juurikaan kohoavan. Toimenpiteet vaativat kuitenkin lainmuutoksia ja sopimista työmarkkinajärjestöjen kanssa.

Eläkkeiden rahoitus hallinnassa

Suuret ikäluokat, vuonna 1945-1950 syntyneet, siirtyvät vanhuuseläkkeelle vuoden 2015 jälkeen. Heidän osuutensa väestöstä on varsin suuri ja se keikauttaa nykyistä hyvin edullista huoltosuhdetta. Kun mukaan lasketaan lisäksi suurtyöttömyyden vaikutukset huoltosuhteeseen, on yleisesti puhuttu syliinheitetystä eläkepommista.

Markku Hännisen mielestä puheet eläkepommista ovat liioiteltuja. Eläkkeet pystytään maksamaan sillä edellytyksellä, että edes vähäisessä määrin kansantuote kasvaa. Epäilyt eläkepommista aiheutuvat siitä, että kuvitellaan nykyisen laman olevan pysyvä. Aina ei myöskään tiedetä, että erityisesti eläketurva mukautuu automaattisesti tuotannon vauhdin muutoksiin pitkällä aikavälillä.

- Jos kansantuote ei lainkaan kasvaisi, silloin olisi leikattava eläkkeitä entistä enemmän. Olemme purkaneet eläkepommien tekemällä viime vuosina hyvinkin radikaaleja muutoksia etenkin julkisen puolen eläketurvaan, Hänninen vakuuttaa.

Asiaa paransi lisäksi, kun vakuutetut itse tulivat mukaan eläkkeiden rahoitukseen. Se laajensi rahoituspohjaa. Nyt vakuutetut ehkä myös entistä realistisemmin suhtautuvat eläkkeelle siirtymiseen, koska lisääntyvät eläkemenot näkyvät konkreettisesti heidän omassa kukkarossaan.

Todellisuudessa palkat ja työeläkemaksu muodostavat ko-

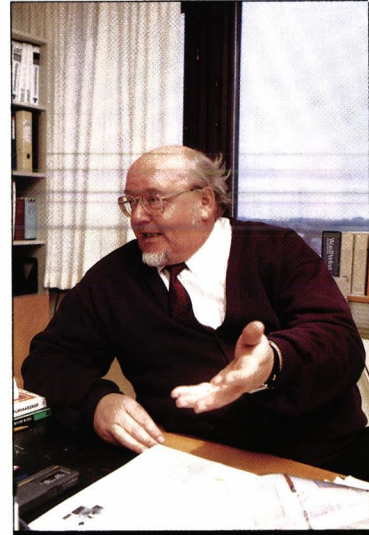
konaisuuden: ne ovat tuotantotoiminnan kustannuksia. Toisaalta sillä, kuka työeläkemaksun maksaa, ei kansantalouseläkkeiden mielestä pitemmän päälle ole suurta merkitystä. Maksu kompensoituu vastaavana palkan korotuksena.

- Kun työeläkemaksun taso on tällä hetkellä runsaat 18 prosenttia, niin vuonna 2030 sen pitäisi olla 28 prosenttia eli 10 prosenttiyksikköä enemmän. Vuotta kohti nousu on 0,2-0,3 prosenttiyksikköä. Tämän verran meidän pitäisi olla valmiita tinkimään palkankorotuksista. Jos me sen teemme, silloin voimme sanoa, että työeläke ei ole mikään rasitus yhteiskunnalle, Hänninen vahvistaa.

Oma eläketili harhaa

Viime aikoina muun muassa valtiovarainministeriö on ollut huolestunut eläketurvan rahoituksesta ja vaatinut eläkeleikkauksia. Eräät sen edustajat ovat ehdottaneet jopa sellaista rakennetta, että jokaisella vakuutetulla olisi oma eläketili. Kunkin työeläke määräytyisi tilille kertyneiden maksujen mukaan.

Hänninen kysyy, kuka maksaisi nykyiset eläkkeet, kun maksut pantaisiin talteen vain maksajaa varten. Hänen mukaansa meidän on pakko kustantaa nykyiset eläkkeet velkana vanhussukupolvelle. Kaksinkertaista kustannusrasitusta emme kuitenkaan kestä. Siksi osan nyt työssä käyvien eläkkeistä maksavat puolestaan tulevat ikäpolvet.

*Suunnittelujohtaja
Markku
Hänninen*

Eläkekatto kolahtaa pienituloisiin

Useat ihmiset ovat myös valmiita hyväksymään eläkekaton. On kysytty, miksei lakisääteinen eläkejärjestelmä voisi olla katollinen. Miksi isotoiset eivät saisi käyttää aktiivikäisiä tuloja eläkesääntämiseen? Se osaltaan tukisi kansantalouden kokonaisuusääntämistä.

- Jos asiaa arvioi puhtaasti sosiaalipoliittiselta kannalta, niin tietyn suuruinen eläke useimpien mielestä riittäisi. Kokeumus kuitenkin osoittaa, että erilaiset katot kolahtavat pieni- ja keskituloisiin. Heillä ei ole varaa kustantaa yksilöllisiä eläkkeitä.

Lisäksi Hänninen painottaa, että työeläke on palkkaa. Se on samaa palkkaa kuin iso- kuin pienituloisellekin. Isotuloisten itse kuin myös hänen työnantajansa maksavat vastaavasti suuret vakuutusmaksut. Näin tasapuolisuus toteutuu, eikä mitään markkamääräistä eläkekattoa tarvita. Nykyjärjestelmällä me vältämme tarpeettomat lisäturvat, joiden hallintokulut ovat tunnetusti kalliita. Hännisen mukaan jokainen voi aivan vapaasti niin halutessaan kustantaa itselleen lakisääteistä paremman eläkkeen.

- Meillä usein haikaillaan Keski-Euroopan malliin, jossa vapaaehtoisilla eläkkeillä on suuri osuus. Pakko on kuitenkin parempi kuin vapaaehtoinen, koska pieni- ja keskituloiset ja monet parempituloisetkaan eivät hoida eläketurvaansa ajoissa. Eläkeikää lähestyttäessä jouduttaisiinkin sen tosiasian eteen, että eläketurva olisi täysin riittämätön. Tämän takia yhteiskunta ikään kuin pakottaa meidät maksamaan eläkemaksuja.

- Pakottaahan yhteiskunta maksamaan paljon muutakin: terveydenhoidon ja koulutuksen kustannuksia, kymmeniä elinkeinoelämän tukia, muun muassa pankkitu-

kia jne. Jos me olennaisesti liberalisoimme vakuutusvelvollisuuden, se ei missään tapauksessa johda parempaan tulokseen, Hänninen vahvistaa.

Heikennyksiin runsaasti vaihtoehtoja

Mikäli tähän mennessä tehdyt eläkeleikkaukset eivät riitä, löytyy Hännisen mukaan lukuisia joukko keinoja, joilla eläketurvaa voidaan tarvittaessa heikentää. Heikennyksiin tähän on viime aikoina puhuttu, parannuksista ei sen sijaan juuri kukaan puhu mitään.

Muun muassa sosiaalimenot toimikunnan välimietinnössä oli useita tällaisia malleja. Malleihin toimikunta ei ole vielä kantaansa määrittellyt. Yksi niistä oli kansaneläkkeen pohjaosan työeläkevähenteisyys ja toinen oli runsaasti keskustelua herättänyt 60 prosentin eläketason laskeminen 50 prosenttiin. Viimeksi mainittu vaihtoehto on nyttemmin hiljalleen lähes haudattu.

Nyt eniten esillä ovat olleet indeksiturvan uudistaminen, tulevan ajan tyypistäminen ja TEL-eläkepalkan laskentäsääntöjen muuttaminen.

Indeksin muuttamisesta on ollut useita malleja. On puhuttu taitetusta indeksistä, jonka mukaan eläkkeitä tarkistettaisiin tietyistä iästä lähtien vain kuluttajahintaindeksillä. Sen huono puoli on, että vanhuuseläkkeet eivät miltään osin saisi reaalista kasvua siinäkin tapauksessa, vaikka maassa olisi hyvä taloudellinen kehitys.

- ETK:ssa on kiinnostuneina seurattu, mitä Ruotsissa ollaan tekemässä. Nykyinen Ruotsin työeläke on sidottu hintaindeksiin, mistä on aiheutunut monenlaisia ongelmia. Nyt länsinaapurit esittävät indeksiä, joka joustaisi tai sopeutuisi taloudellisiin suhdanteisiin. Indeksillä on meillä ryhdytty kutsumaan sopeutusindeksiksi. Oma kehite-

lymme pyrkii siihen, että talouskasvun aikana myös työeläkkeisiin annetaan reaalista kasvua. Jos taas kasvu on vähäinen tai jopa negatiivinen, eläkkeitä voidaan tarkistaa samaan suuntaan, Hänninen usko.

Hän muistuttaa, että tulevan ajan laskemista Suomen tapaan ei muissa maissa tunnetta. Ehkä juuri siksi siihen on Suomessakin tartuttu.

On muun muassa esitetty, että tuleva aika laskettaisiin vain 60 ikävuoteen. Joissakin maissa työkyvyttömyyseläke määräytyy suhteessa työkyvyttömyysasteeseen. Täysin työkyvytön henkilö saisi täyden tulevan ajan tai täyden eläkkeen. Jos hänellä olisi työkykyä osittain jäljellä, tulevaa aikaa vähennettäisiin suhteessa työkykyyn. Vaihtoehdon miinuksena on, että se on hankala käytännössä toteuttaa harkinnanvaraisuutensa takia.

Kolmanteen eläkkeitä heikentävään vaihtoehtoon - eläkepalkan laskusääntöjen muuttamiseen - on laajasti otettu kantaa.

- Nykyisen TEL-palkan hyvä puoli on, että se kohtuullisen hyvin mittaa sitä henkilön palkkatasoa, johon hän on totunut ennen eläkkeelle siirtymistään. Useissa maissa on toinen käytäntö. Useimmiten eläkepalkka määritellään jonkin työuraan liittyvän keskiansion mukaan. Tämän vuoksi meilläkin on esitetty, että eläke määräytyisi TEL-työsuhteen keskipalkan mukaan. Tällöin olisi mietittävä, millä indeksillä ansiot korjataan.

Hänninen muistuttaa, että TEL-indeksi pitää sisällään puolet yleisestä ansiokorjauksesta, mutta ei huomioi lainkaan karriäärinousua. Joissakin tapauksissa esitetty eläkepalkan muutokset voisivat johtaa 10-15 prosentin eläketason alenemiseen. On myös ehdotettu, että eläke lasketaan nykyisen neljän vuoden keskiansion sijasta 10 viimeisen vuo-

den keskiansioiden perusteella. Hännisen mukaan kaikkia näitä malleja on kiihköttömästi tarkasteltava.

- Jos kansalaisten mielestä eläke-etuja pitää lähivuosina heikentää, näiden kolmen toimenpiteen joukosta ratkaisut ilmeisesti löytyvät.

Vanhuuseläkeiän nosto mahdollista

Nykyisen suurtyöttömyyden aikana puheet työvoimapolusta tuntuvat uskomattomilta. Mutta edelleenkin on täysin mahdollista, että meillä viimeistään vuonna 2010 - 2020 on työvoimapula. Silloin yksi mahdollisuus olisi nostaa vanhuuseläkeikä. Näin saataisiin kaksinkertainen hyöty: eläkemenot pienensivät ja työssä olevan väestön määrä kasvaisi.

- Jos eläketurvaa heikennetään, muutokset pitää tehdä riittävän ajoissa. Mutta me emme saa mennä minkään pessimistisimmän tulevaisuudenkuvan mukaan. Jos niin tapahtuisi, yhteiskunnan myönteinen kehittäminen ei olisi mahdollista, suunnittelujohtaja Hänninen kiteyttää.

*Haastattelu:
Marja-Liisa Takala*

Tutkimuspäällikkö Pekka Parkkinen Valtion taloudellisesta tutkimuskeskuksesta on selvittänyt laaja-alaisesti, mitä tulevat sukupolvet perivät nykyisiltä sukupolvilta. Sukupolven perinnöllä tarkoitetaan Suomen kansantalouden ja yhteiskunnan tilaa lähivuosina velkoineen, eläkevastuineen, saasteineen ja varallisuksineen.

Parkkinen kaipaa perintökeskusteluun realismia pessimistisen masokismin sijasta. Hänen mukaansa tulevat sukupolvet saavat kokonaisuudessaan vanhemmiltaan selvästi arvokkaamman perinnön, kuin nämä saivat omilta vanhemmiltaan.

Parkkinen on tarkastelussaan jaotellut sukupolvet biologisiin 30 vuoden jaksoissa esiintyviin sukupolviin. Suurten ikäluokkien sukupolveksi hän on valinnut vuosina 1940-1969 syntyneet. Suurten ikäluokkien vanhempia ovat vuosina 1910-1939 syntyneet, lapsia 1970-1999 syntyneet ja lastenlapsia 2000-2029 syntyneet.

Jouko Laitinen

ka kyllä taloudellisen kasvun ansiosta pienenee jo lähivuosina.

Mistä keskustelu on lähtenyt liikkeelle?

Kyllä kai keskustelu lähti liikkeelle nuorten hädästä. Nuorisotyöttömyys on vakava ongelma, jota on yritettävä lieventää eri tavoin. Työttömyyden suhteen olen aika pessimistinen. Työttömyys jää suureksi ongelmaksi vielä pari vuosikymmeneksi. Samanlaisesti talous pystyy kuitenkin tuottamaan entistä enemmän reaalityuloja. Tämä toinen puoli on unohtunut keskustelusta, kun on päivitelty ns. passiiviväestön suhdetta aktiiviväestöön.

Synkkyyden suohon vaipuneet hallitsijamme ovat myös alkaneet pelotella kansalaisia räjähtävillä eläkepommeilla ja paisuvilla julkisilla menoilla. Muutama vuosi sitten olimme vielä heidän mukaansa Pohjolan Japani, joka oli marssimassa selkää suorana Eurooppaa ja maailmaa valloittamaan. Nyt ollaan yhtiöpessimistejä, jolla asenteella vain syvennetään lamaa. Eiväthän ihmiset uskalla kulluttaa, kun tällainen maailmanlopun ilmapiiri vallitsee.

ELÄKEPOMMILLA PELOTTELU ON TURHAA

Miksi tutkit sukupolvien välisiä perintöasioita?

Rikas yhteiskunta on niin monimutkainen kokonaisuus, että pelkästään yhtä osaa tarkastelemalla joudutaan helposti harhaan. Olen pyrkinyt vähän poleemisestikin kokoaamaan kaikki sukupolvien perintöön vaikuttavat asiat yksiin kansiin.

Suuret ikäluokat on leimattu huterin perustein syyllisiksi

nykyiseen velkaan ja kattamattomiin eläkevastuisiin. Keskustelua käydään ikään kuin jokainen sukupolvi ajattelisi vain itseään eikä ottaisi millään tavoin huomioon lastensa hyvinvointia. Tästähän seuraisi ääritapauksessa se, että jokainen sukupolvi kuluttaisi koko omaisuutensa ja jättäisi jälkeensä vain velkoja ja vastuuta. Yhteiskunta toimii kuitenkin niin, että tavalliselle ihmiselle on omien lastensa hyvinvointi erittäin tärkeää.

Keskustelun pinnallisuuden lisäksi minua on vaivannut se, että sukupolvien perintöjä tarkastellaan vain tämän päivän näkökulmasta. Kaikille yhteiskunnille on ominaista, että kirjoitellaan erilaisia ketjukirjeitä pitkälle tulevaisuuteen. Eläkekustannusten lisäksi seuraavalle sukupolvelle jätetään koulutetut lapset ja suuri kansallisvarallisuus. Pitkän ja syvän laman takia juuri nyt syntyvä suomalainen saa perinnöksi runsaasti velkaa, jo-

Onko tutkiminen ylipäänsä mielekästä?

Onhan tämä mielenkiintoista. Kyllä tässä nähdään, miten yhteiskuntapolitiikka kohtelee eri ikäryhmiä. Todellisessa elämässä syntyy ja kuolee joka vuosi ihmisiä. Samaan aikaan yhteiskunnassa elää myös useita sukupolvia. Sukupolviuokittelut ovat aina kaavamaisia, mutta niitä käyttämällä päästään keskustelussa eteenpäin.

Onko tulevien sukupolvien saama perintö perimisen arvoinen?

On varmasti. Suuret ikäluokat siirtävät seuraavalle sukupolvelle yhteensä kolme kertaa enemmän varallisuutta kuin kaikkia mahdollisia velkoja yhteensä. Olennaista on se, millaisessa kunnossa on yhteiskunta sen jäädessä lapsille.

Tietysti nykyinen yhteiskunta on varsin pahannäköinen, kun puoli miljoonaa ihmistä on työttömänä ja kansantuote on pudonnut viidenneksen totutulta kasvu-uralta. Muutama vuoden kuluttua talouskin näyttää nykyistä paremmalta. Tämä on pelkkää realismia, jokaisen laman jälkeen on seurannut nousukausi.

Mikä on perinnön arvokkain osa?

Tulevien sukupolvien perinnöstä tärkein on kansantalouden reaalityulojen luontikyky eli tuotannontekijöiden määrä ja laatu sekä tuotannollinen ympäristö. Suurten ikäluokkien lasten sukupolvi on aina tähän lamaan asti perinyt loistovireessä olleen kansantalouden, joka on tuottanut henkeä kohti reaalityuloja kolme kertaa enemmän kuin 30 vuotta aikaisemmin.

Olennainen kysymys on, miten talous kehittyi tästä eteenpäin. Jos maamme kokonaistuotanto ei lainkaan kasvaisi vuodesta 1993 alkaen, olisi vuonna 2005 reaalityulojen luontikyky 1,3-kertaistunut yhden sukupolven aikana. Tämä on kuitenkin erittäin epätodennäköistä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa reaalityulojen määrä asukasta kohti on reilusti yli puolitoistakertainen Suomeen verrattuna. Miksi Suomi ei tulevaisuudessa tavoittelisi nykyistä parempaa elintasoa?

Lama on tietysti heikentänyt kansantaloutemme reaalityulojen luontikykyä. Nyt on pudottu noin viidennes siltä vanhalta hyvinvointivaltion kehitysuralta, jolla oltiin vielä vuonna 1990. Julkinen nettovelka on kymmenkertaistunut ja hyvinvointivaltion rahoitusperusta on vakavasti heikentynyt.

En usko, että on nopeaa paluuta vuoden 1990 hyvinvointi-

yhteiskuntaan. Ensi vuosikymmenen alussakin olemme vielä selvästi jäljessä perinteisen talouskasvun uralta. Suuret ikäluokat ehtivät vielä kuitenkin korjata nykyisen laman vaurioita ennen siirtymistään eläkkeelle.

Mutta onhan velkasumma melkoinen?

Kaikki taloudelliset tutkimuslaitokset ovat tällä hetkellä sitä mieltä, että ulkomainen velka on kuihtumassa pois. Se on kuitenkin sukupolvien perintöjen kannalta färkein velkaerä. Vienti vetää hyvin, sillä taloutemme on tällä hetkellä tehokas ja kilpailukykyinen.

Julkisen velan ongelmana on se, milloin meillä on varaa maksaa sitä takaisin. Talouskasvun pitäisi olla keskimäärin noin 2,5 prosenttia, jotta julkisen velan osuus kansantuotteesta ei enää kasvaisi. Laman aikana tämän velan takaisinmaksu on typerää, sillä julkisella velalla kansantalouden pyörät pysyvät pyörimässä. Tätä velkaa maksettisiin takaisin vasta tulevan nousukauden aikana. Silloin pitäisi verotus pitää kireänä ja samana aikana leikata julkisia menoja vaikkapa keskiluokan etuuksia reippaasti karsimalla.

Pystytäänkö tulevat eläkkeet maksamaan?

Suomalainen yhteiskunta on muiden teollisuusmaiden tavoin sitoutunut maksamaan eläkettä vanhuksille ja työkyvyttömille. On kuitenkin tosiasia, että eläkemenojen määrä tulee kasvamaan tuntuvasti, jopa kolminkertaistumaan vuoteen 2030 mennessä.

Sosiaalimenotoimikunnan mukaan eläkemaksujen osuus bruttokansantuotteesta kasvaa kahden prosentin talouskasvulla nykyisestä 17 prosentista runsaaseen 2030 mennessä. Ei näytä kovin pahalta. Julkisuudessa näkyy lukuja, joissa päivitetään työeläkemaksun kohoamista samana ajanjaksona 18,5 prosentista 28 prosenttiin vastaavasta palkkasummasta. Näyttää dramaattiselta. Painottamalla eri lukuja saadaan aikaan erilainen kuva tulevaisuudesta.

Kuitenkin vakuutusmaksu

on pelkkää tekniikkaa. Olenaista on se, miten suuri osa kansakunnan kokonaistuotosta eli kansantuotteesta menee eläkkeisiin. Jos reaalityulot kasvavat pitkällä aikavälillä parilla prosentilla vuodessa, ei eläkepommia ole olemassaakaan. Suuremmista reaalityuloista on oikeudenmukaista maksaa suhteellisesti hieman suurempia eläkemaksuja. Ainakin on vaikeaa päätyä johtopäätökseen, että suurten ikäluokkien sukupolvi siirtäisi epäoikeudenmukaisesti eläkelaskujaan lastensa ja lastenlastensa maksettaviksi. Eivät meidän eläkkeemme suhteessa palkkoihin ole yhtään sen suurempia kuin länsimaissa yleensä.

Entä jos talous ei kehitykään oletetulla tavalla?

Silloin eläketaakka voi muodostua kohtuuttomaksi. Hätköityjä ratkaisuja ei pidä kuitenkaan tehdä, eikä eläkepolitiikkaa pidä joka suhdannekäänteessä veivata eri suuntiin. Systemin on oltava selainen, johon ihmiset voivat luottaa. Jos tiukka paikka tulee, olen valmis kannattamaan työeläkkeen laskusäännön muuttamista sellaiseksi, että eläke lasketaan koko työsaoloajalta neljän viimeisen vuoden sijasta.

Vanhuuseläkkeitä voitaisiin puolestaan tarkistaa vain kulluttajahintaindeksillä, jolloin talouskasvun suomat mahdollisuudet käytettäisiin muihin yhteiskunnallisiin tehtäviin. Jos varoja ja haluja on, voidaanhan kansaneläkkeisiin ja ansioeläkkeisiin tehdä eri päätöksillä tasokorotuksia.

Keskimääräisen eläkkeelle siirtymisiän pitäisi myös kohota lähemmäksi lainsäätäjän määrittelemää 65 vuoden ikärajaa, sillä keskimääräinen elinikäkin pitenee koko ajan. Lähivuosina meillä on hiukan ristiriitainen tilanne siksi, että onhan hullua pitää raihnaista vanhusta väkisin työelämässä, kun tilalle voisi tulla nuori ja koulutettu työtön. Työmarkkinoiden kannalta pitäisi ikääntyneitä päästää nyt eläkkeelle ja ottaa nuoria töihin.

Työvoiman tällaisesta nuorentamisesta aiheutuisi kuitenkin suuria eläkekustannuksia. Kun nolan irrottaa

tervasta, niin pyrstö tarttuu siihen kiinni.

Mitä muuta perittävää jää?

Seuraava sukupolvi perii kansantalouden tulonmuodotuskyvyn ja velkojen lisäksi erittäin paljon varallisuutta, jonka aikaisemmat sukupolvet ovat koonneet säästöillään eli tinkimällä omasta kulutuksestaan. Tämä on varmaa faktaa.

Inhimillinen pääomakanta, joka koostuu väestön tiedoista ja taidoista, on sekin varmasti perimisen arvoista. Esimerkiksi eläkevastuiden vastapainona on laskennallisesti vieläkin suurempi koulutusperintö, jonka vanhemmat ovat lapsilleen kustantaneet.

On myös selvää, että ilman kilpailukykyisiä yrityksiä, kohtuullisen tehokasta julkista hallintoa ja lukuisia kansalaisjärjestöjä emme kuuluisi maailman vauraimpien maiden joukkoon.

Näethö tulevaisuudessa perinnössä mitään uhkakuivia?

Kyllähän maapallon saastuminen ja väestöräjähdyks ovat hirvittäviä uhkia tuleville sukupolville Suomessakin. Suomessa ja monissa muissa rikkaissa maissa ympäristön tila on parantunut. Saasteita jää vähemmän perinnöksi kuin sukupolvi sitten. Köyhissä maissa saastuminen jatkuu väestön- ja tuotannonkasvun seurauksena.

Ihmiskunnan näkymät ovat nyt erittäin pitkällä aikavälillä kestävämmällä perustalla. Rikkaan lännen pitäisi antaa köyhille maille nykyistä huomattavasti enemmän apua sekä perhesuunnittelussa että ympäristönhoidossa, jotta köyhät maat voisivat parantaa omaa hyvinvointiaan vaarantamatta koko ihmiskunnan tulevaisuutta.

Haastattelu: Kimmo Norrmén

LESKENELÄKE NAISILLE EDELLEEN TÄRKEÄ TULOLÄHDE

Leskeytymistä koskeva tutkimus "Elämänmuutos ja muutoksen hallinta" sijoittuu pohjoismaisen hyvinvointitutkimuksen traditioon. Taustalla on ajatus hyvinvoinnista moniulotteisena käsitteenä.

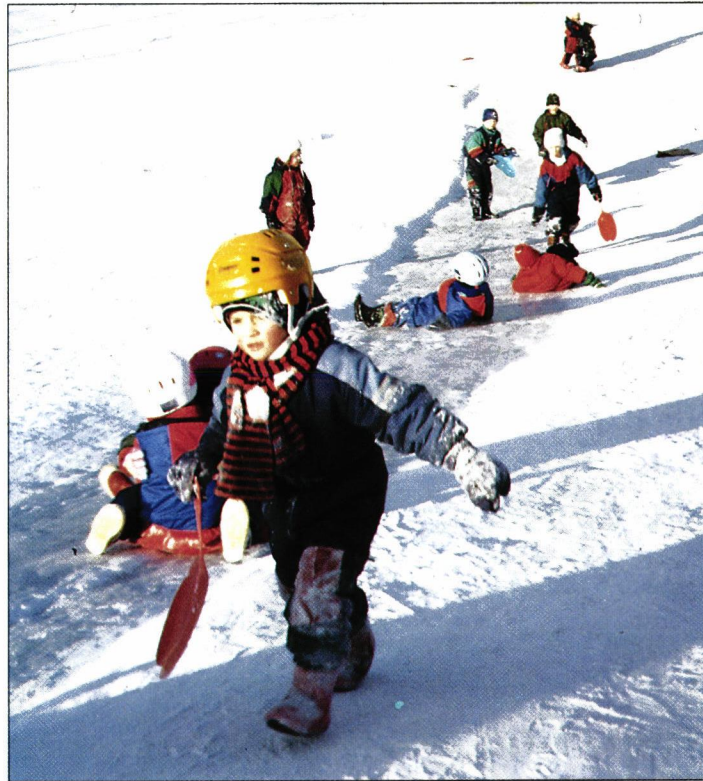
Tutkimussuunnan mukaista on se, että hyvinvointitekijät nähdään yksilöiden käytössä olevina resursseina, välineinä hallita yksilöllistä elämäntilannetta (Johansson 1970, Erikson & Uusitalo 1987, Heikkilä 1990). Kuten Nussbaum ja Sen (1993) toteavat, tärkeää ei ole tietää ainoastaan sitä, kuinka paljon rahaa on käytettävissä vaan myös, kuinka ihmiset kykenevät ohjaamaan omaa elämäänsä. Tarvitaan tietoa henkilöiden terveydestä, koulutuksesta, ansiotyöstä jne.

Tutkimus eroaa suomalaisesta sosiaalitieteellisestä hyvinvointitutkimuksesta ennen muuta kahdessa seikassa: hyvinvointia on tyypillisimmin tutkittu koko väestön hyvinvointina eri elämäntilanteilla. Vain harvoin on moniulotteisen hyvinvoinnin käsitteen avulla tarkasteltu jonkin väestöryhmän hyvinvointia. Jälkimmäisiin tutkimuksiin kuuluu Irmeli Hännikäisen (1982) väitöskirja sotaveteraanien elinoloista.

Tutkimus eroaa suomalaisesta hyvinvointitutkimuksesta toiseksi siinä, että hyvinvointia tarkastellaan muutostilanteena. Väestön hyvinvointia on yleensä kuvattu poikkeikkaustilanteessa, hyvinvointina jonakin tietyn ajanjaksona.

Hyvinvointitutkimus soveltuu esimerkiksi taloudellisen muutoksen analyysiin, mutta se ei anna tukea hypoteesien muodostamiselle stressaavan elämänmuutoksen hyvinvointivaikutuksista eikä liioin anna tukea tulosten tulkintaan elämänmuutoksen näkökulmasta. Esimerkiksi leskeksi jäämisen akuutit terveys-

Artikkeli on lyhennelmä Eila Tuomisen väitöstilaisuuden alkajais-esitelmästä 4.2.1994. Väitöskirja "Elämänmuutos ja muutoksen hallinta. Tutkimus leskeksi jäämisen taloudellisista, terveydellisistä ja sosiaalisista vaikutuksista sekä leskeyteen sopeutumisesta" on julkaistu Eläketurvakeskuksen tutkimuksia sarjassa 1994:1.

Kristina Issakainen

Kun julkisen sektorin resursseja ja sosiaalietuisuuksia entistä tarkemmin kohdennetaan ja myös karsitaan, on tärkeää saada tietoa näiden toimenpiteiden hyvinvointivaikutuksista.

Eläketurvassa tämä tarkoittaa jatkuvaa seurantaä siitä, miten eläketurvan tavoitetaso toteutuu käytännössä. Kyetäänpö kohtuullinen toimeentulotaso säilyttämään, kun henkilö saavuttaa vanhuuseläkeiän, tulee työkyvyttömäksi, joutuu työttömäksi tai leskeytyy. Vakuutettujen näkökulmasta kysymys on elämänmuutoksesta, jonka taloudelliset, terveydelliset ja sosiaaliset vaikutukset heijastuvat henkilöiden sekä fyysiseen toimeentuloon että henkiseen selviytymiseen.

vaikutukset tulevat paremmin ymmärretyiksi stressaavan elämänmuutoksen kuin hyvinvointitutkimuksen kontekstissa.

Tutkimuksen viitekehikkona ovat sekä perhettä että yksilöä koskevien stressitapahtumien teoreettinen tutkimus yhdistyneenä hyvinvointiteoreettiseen ajatteluun hyvinvoinnin moniulotteisuudesta ja voimavarojen merkityksestä oman elämän ohjaamisessa.

Aikaisempaan leskitutkimukseen verrattuna

Leskeyttä ei ole Suomessa aikaisemmin juuri tutkittu kahdella väitöskirjalla lukuun ottamatta: Urpo Kankaan (1982) leskien sosiaaliturvan laajuutta koskeva oikeustieteellinen tutkimus ja Solveig Widénin (1988) tutkimus, jonka aiheena oli pappien leskien huolenpito- ja tukijärjestelmät 1700-luvun Suomessa. Näiden lisäksi on muutama pro gradu-tutkimus.

Tutkimuksen määrittely ulkomaisen leskitutkimuksen yhteydessä ei ole ongelmatonta sen tähden, sillä vaikka leskeyttä on tutkittu verraten paljon etenkin 1960-luvun lopulta lähtien, tutkimus on pääosin amerikkalaista psykiatrista ja psykologista tutkimusta. Sosiaalitieteellistä kiinnostusta leskeyteen on ollut vähän, kuten amerikkalainen tunnettu sosiologi ja leskitutkija Helena Lopata (1980) on todennut. Tämä tutkimus sijoittuu sosiaalitieteellisten leskitutkimusten harvalukuisen joukkoon.

Tutkimus perustuu leskitutkimukseksi poikkeuksellisen suureen tutkimusaineistoon ja koskee lisäksi molempia sukupuolia toisin kuin useimmat leskitutkimukset.

Erona leskitutkimuksiin on myös se, että leskeksi jääne-

den elämäntilannetta tarkastellaan tässä suhteellisen pitkään sopeutumisajan jälkeen. Haastatteluja tehtäessä leskeksi jäämisestä oli kulunut noin kolmesta neljään vuotta. Tyypillisimminkin leskien elämäntilannetta ja sopeutumista on tutkittu puolen vuoden tai noin vuoden kuluttua puolison kuolemasta.

Noin joka viides tämän tutkimuksen henkilöistä ei ollut täysin sopeutunut puolison menetykseen. Psykiatristen tutkimusten mukaan leskeyteen sopeutumattomuutta on pidettävä pysyväisuonteisena tilana, kun puolison kuolemasta on kulunut runsaat kaksi vuotta ilman, että menetyksestä on toivuttu. Sopeutumattomuutta esiintyi muita useammin vanhojen miesleskien ja erityisen paljon niiden hyvin iäkkäiden miesten keskuudessa, joilla vaimon kuolema oli äkillinen.

Viime vuoden puolella ilmestyi suomalaisen Karl Ehderin (1993) koskettava kirja ensimmäisestä surun vuodestaan vaimon kuoleman jälkeen. Hänen selviytymisstrategiansa oli kirjoittaa surustaan.

Kirjoittajan kokemuksista kävi hyvin esiin tähän elämäntilanteeseen liittyvä hämmennys ja avuttomuus. Kirjoittaja etsi henkistä tukea muun muassa kirjoista, mutta joutui toteamaan, että vaikka läheisen kuolemaa käsittelevien kirjojen taustalla oli ihmisen käyttäytymisen ja kuoleman kysymysten ammattilaisia, niistä puuttui tärkein, kirjoittajan oman elämän kautta koettu selviytymisen ajatus. Tällaisia kirjoitelmia ei löytynyt.

Omaisilta ja läheisiltä avun saaminen ei onnistunut ja osaksi juuri siitä syystä, että läheiset tekivät omaa surutyötään.

Ongelmaan on etsitty ratkaisua leskien keskinäisen avun pohjalta. Kyseistä toimintaa on käynnistynyt lähinnä tutkimusten virittämänä USA:ssa ja siitä on saatu pääosin myönteistä kokemusta. Toiminta-ajatusta sovellettaessa on luonnollisesti kulttuuriset erot ja paikalliset olosuhteet otettava huomioon.

Leskeys eläkekysymyksenä

Kun tarkastellaan leskeyttä eläkekysymyksenä, on tutkimus nähtävä osana laajempaa tutkimusprojektia, joka alun alkaen suunniteltiin 1960-luvun lopulla voimaan tulleen perhe-eläketurvan evaluoinnin tarpeisiin. Tätä koskeva samaan tutkimusaineistoon perustuva leskien taloudellista toimeentuloa ja perhe-eläketurvan kohdentumista ja tarpeellisuutta arvioiva tutkimus, julkaistiin lissensiaattitutkimuksena. Tutkimuksessa käsiteltiin pääasiassa ammattiasemaltaan palkansaajiksi luokiteltujen leskien taloudellista asemaa ja sen muutosta, tämä tutkimus koskee kaikkia tutkimuksen piiriin kuuluvia henkilöitä.

Uusi perhe-eläkelaki tuli voimaan 1.7.1990. Se koskee voimaantulon jälkeen sattuneita kuolemantapauksia. Nykyisin maksussa olevista leskeneläkkeistä yli kolme neljäsosa on vanhan lain mukaisia. Oleellisin muutos uudessa laissa on se, että leskeneläkeoikeus laajennettiin miesleskiin.

Perhe-eläketurvan arviointitutkimus osoitti, että naisleskiin verrattuna miesleskillä oli kohtuullisen toimeentulotason säilymisen perusteella arvioiden suhteellisen harvoin leskeneläkkeen tarvetta. Vajaalla viidesosalla miesleskistä ja neljällä viidesosalla naisleskistä tulotaso avioliiton aikaiseen tasoon verrattuna aleni, kun perhe-eläkkeet jätettiin laskennallisesti pois tuloista.

Leskeneläketä ei siten ollut perusteltua sellaisenaan laajentaa miesleskiä koskevaksi. Jotta ylikompensatioilta vältyttiin yhtäläisen leskeneläkeoikeus miehille ja naisille toteutettiin tekemällä leskeneläke lesken omasta työeläkkeestä riippuvaiseksi niin kutsutun eläkesovituksen avulla. Vastaavaa toteutusta, omaeläkkeen huomioon ottamista leskeneläkkeessä ei tieltävästi ole muissa maissa. Leskeneläke on useissa Euroopan maissa sukupuolesta riippumaton, mutta ylikompensatiokysymys on ratkaistu muulla tavoin, kuten esimerkiksi Ruotsissa ja Norjassa tekemällä leskeneläke tulosidonnaiseksi.

Kun arvioidaan sitä, miten tutkimuksen leskien ja yleensä leskeksi jääneiden asema olisi uuden lainsäädännön johdosta muuttunut, on ilmeistä, ettei naisleskien tilanteessa ole tapahtunut ratkaisevaa muutosta. Kun leskellä on huollettavia alle 18-vuotiaita lapsia, eläkesovitus tehdään vasta nuorimman lapsen täytettyä 18 vuotta.

Naisleskille perhe-eläke merkittävä tulolähde

Perhe-eläkeuudistuksen seurantalitastot (1992) kertovat, että naisleskillä verraten harvoin eläkesovitus ylipäätään leikkaa leskeneläketä. Vain runsaalla kymmenellä prosentilla eläkkeellä olevista naisista, joilla eläkesovitus tehdään heti, omaeläke vähentää leskeneläketä. Tähän osuuteen sisältyy vain muutama prosentti sellaisia naisleskiä, joilla eläkesovituksen takia leskeneläketä ei jää maksuun lainkaan.

Suurimmalla osalla naisia eläkesovitus ei pienennä leskeneläketä lainkaan ja kun leski on yksin edunsaajana eläke on vanhan leskeneläkkeen suuruinen eli puolet edunjäntäjän eläkkeestä.

Miesleskien tilanne on kokonaan toinen. Leskeneläke on heillä uusi etuus. Leskeneläkkeet ovat miehillä kuitenkin merkittävästi pienempiä ja eläkesovitus leikkaa suhteellisesti enemmän miesten kuin naisten leskeneläketä. Tämä johtuu puolisoitten työssäkäymisen ja palkkauksen eroista ja niiden vaikutuksesta puolisoitten eläkekertymiin.

Viimeisimmän tilaston mukaan niistä miesleskistä, jotka olivat leskeksi jäädessään eläkkeellä ja eläkesovitus tehtiin heti, vain runsaalla kolmasosalla oman työeläkkeen huomioon ottaminen ei pienentänyt leskeneläketä, noin neljäsosalla leskeneläke eläkesovituksessa pieneni ja peräti kolmasosalla leskeneläketä ei jäänyt maksuun lainkaan.

Leskeneläke on edelleenkin naisille merkityksellisempi tulolähde kuin miehille. Tutkimuksen leskissä oli vielä paljon niihin ikäryhmiin kuuluvia naisia, joilla työssäolo

ANSIO- ELÄKKEILLÄ VANKKA TUKI

avioliiton aikana oli vähäistä. Eläkeikäisistä naisista neljäsosa oli ollut koko avioliiton ajan kotona. Lastenhoitotyötä eläkeikäiset naiset olivat tehneet keskimäärin 11 vuotta, kun tutkimuksen nuorimmilla naisleskillä lastenhoitosta johtuvaa kotonaoloa oli keskimäärin kolme vuotta.

Kotityön ja nimenomaan pienten lasten hoitotyön huomioon ottamista työeläketurvassa on pohdittu työryhmissä 1970-luvulta lähtien. Toistaiseksi ehdotukset eivät ole johtaneet lainsäädännön muutoksiin, eivätkä kustannuksia lisäävät lainsäädännön uudistukset ole kovin todennäköisiä lähivuosina. Kysymys ei voine jäädä pidemmällä tähtäimellä ratkaisematta, kun monessa Euroopan maassa lastenhoitotyö kompensoidaan eläkkeessä, joidenkin maiden järjestelmissä hyvinkin pitkältä hoitoajalta.

Perhe-eläketurvan yksi tulevaisuuden kysymyksiä on, voidaanko perhe rajata vain avioperheisiin, kun perhesosiologit näkevät tulevaisuuden perheen yhä monimuotoistuvan käsittämään hyvin erilaisia perheratkaisuja.

Sosiaali- ja terveysministeriön perhekäsityöryhmä päätyi kuluvan vuoden alussa julkaistussa mietinnössä (Työryhmämuistio 1993:26. 5.1.1994) laajan perhekäsitteen kannalle. Perhekäsitteen soveltaminen eläkelainsäädäntöön merkitsisi leskeneläketurvan laajentamista avopuolisiin, jotka vuonna 1990 voimaan tulleessa laissa jätettiin leskeneläketurvan ulkopuolelle.

Muiden maiden eläkejärjestelmistä paineita perhekäsitteen tarkistamiseen tuskin on odotettavissa, sillä avopuolison leskeneläkeoikeus on maailmalla toistaiseksi harvinainen. Yhtenäistämisen tarvetta saattaa olla pikemminkin siitä syystä, että viime vuoden alusta voimaan tulleen tapaturmavakuutuslain uusien perhe-eläkesäännösten mukaan avopuoliso saa tietyn edellytyksin leskeneläkkeen.

Lähteet:

Ehder Karl: Itke mies itke. Karkkilan Painopalvelu Oy 1993

Erikson Robert & Hannu Uusitalo: The Scandinavian Approach to Welfare Research. Swedish Institute for Social Research. University of Stockholm. Reprint Series No. 181. Stockholm 1987.

Heikkilä Matti: Köyhyys ja huonosisuus hyvinvointivaltiossa. Sosiaalivaltion julkaisu 8/1990. Tilastokeskus. Helsinki 1990.

Hännikäinen Irmeli: Suomalaisen veteraanin. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 37. Helsinki 1982.

Johansson Sten: Om levnadsnivåundersökningen. Teoksessa Låginkomstutredningen. Allmänna Förlaget. Stockholm 1970.

Kangas Urpo: Lesken oikeudellinen asema. Oikeusdogmaattinen tutkimus lesken sosiaaliturvan laajuudesta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisu A-sarja N:o 156. Vammala 1982.

Lopata Helena: The Widowed Family Member. Teoksessa Nancy Datan & Nancy Lohmann (Eds). Transitions of Aging. Academic Press. New York 1980, 93-118.

Nussbaum Martha & Amartya Sen: The Quality of Life. Oxford University Press, Oxford 1993.

Tuominen Eila: Elämänmuutos ja muutoksen hallinta. Tutkimus leskeksi jäämisen taloudellisista, terveydellisistä ja sosiaalisista vaikutuksista sekä leskeyteen sopeutumisesta. Helsinki 1994.

Työryhmämuistio 1993:26. Perhekäsityöryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 1993.

Widén Solveig: Änkeomsorg i ständssamhället. Försörjnings- och understödsformer för prästänkor i Åbo stift 1723-1807. Åbo akademis förlag - Åbo academy press. Åbo 1988.

Seuraavassa lehdessä analysoidaan tutkimuksen tuloksia tarkemmin.

EILA TUOMINEN
Eläketurvakeskuksen
tutkija

Ansioeläkkeillä on kansalaisten vankka tuki. Suosio on suurinta koulutettujen ja hyvätuloisten toimihenkilöiden keskuudessa. Myös valtaosa maataloustuottajista haluaa sitoa työeläkkeet aktiivikausiin tuloihin. Tarveharkintaa ei juurikaan kannateta.

Sen sijaan eläkekatto saa selvän kannatuksen kaikissa ryhmissä. Kannatus tosin hiipuu koulutustason ja tulojen kasvun myötä.

Pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia on totuttu pitämään työväenliikkeen suurimpana saavutuksena. Tämän tulkin mukaan työväenliikkeen johdonmukainen toiminta on poistanut tarveharkinnan eläkkeistä ja muusta sosiaaliturvasta, taannut perusturvan kaikille kansalaisille sekä toteuttanut ansioon sidotun sosiaaliturvan työssäkäyvälle väestönosalle.

Keskiluokkien nousun myötä pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin on uskottu joutuneen tai ainakin tulevaisuudessa joutuvan vakavaan legitimitiikkikriisiin. Työväenliikkeen ajamien hyvinvointitavoitteiden on ennakoitu menettävän yhteiskunnallista merkitystään työväestön väistyessä keskiluokkien tieltä. On ennustettu, että laajasta ja universaalista hyvinvointivaltiota siirrytään kohti minimitasoista hyvinvointivaltiota.

Edellä kuvattua ajattelumallia voidaan kuitenkin moittia liian yksinkertaiseksi. Ensinnäkin siinä otetaan liian annettuna ajatus työväenliikkeestä pohjoismaisen hyvinvointivaltion kulmakivenä.

Useissa tutkimuksissa on osoitettu, että universalismin ja ansiosidonnaisen sosiaaliturvan toteuttaminen ei ongelmitta selity pelkästään työväenliikkeen strategioilla. Toiseksi ongelmana on se, että keskiluokkien strategioita ja keskiluokkien hyvinvointivaltiolle aiheuttamia uhkia tarkastellaan irrallaan sosiaalipoliittisesta kontekstista.

Keskiluokilla voi toki olla tiettyjä "objektivisia" tavoitteita. Tavoitteet eivät kuitenkaan merkitse uhkaa harjoitetulle sosiaalipoliitikalle - edellyttäen, että hyvinvointivaltio huomioi keskiluokkien tavoitteet.

Tässä artikkelissa tarkastelen mielipideaineiston valossa, miten sukupuoli, ikä, koulutus, tulotaso, puoluekanta ja sosioekonominen asema vaikuttavat eläketurvaa koskeviin mielipiteisiin. Miten eri sosioekonomiset ryhmät haluaisivat sosiaaliturvansa rakentaa? Löytyykö pohjoismaisen mallin suurin tuki työväestön ja poliittisen vasemmiston piiristä? Vai onko niin, että työväestö - kuten eräät tut-

kijat väittävät - kannattaakin tasaetuja ansiosidonnaisten etujen sijasta?

Mikä on työväestön suhde tarveharkinnan lisäämiseen? Entä millaiselta suomalainen sosiaalipoliittinen näyttäisi, jos kasvavat keskiluokat voisivat ratkaista hyvinvointivaltion kohtalon? Entä millaisia eläkepoliittisia linjauksia nykyinen maatalousväestö kannattaa? Miten eri ryhmien tavoitteet sopivat yhteen nykyisen eläkepoliittisen mallimme kanssa?

Tutkimus perustuu Turun yliopiston sosiaalipoliittikan laitoksella meneillään olevaan laajaan kyselytutkimukseen, jossa kartoitetaan kansalaisten mielipiteitä julkisen sektorin leikkauksista ja sosiaalipoliittikan tulevasta suunnasta. Koska tutkimuksen tarkoituksena on eritellä sosioekonomisten ryhmien sosiaaliturva-asenteita, otos valittiin siten, että se edustaa eri ammattiryhmiä, jotka poikkeavat toisistaan sosioekonomisen aseman, nais-/miesvaltaisuuden ja toimintasektorin (julkinen/yksityinen) mukaan.

Mainittuja kriteereitä käyttäen satunnainen otos otettiin seuraavien kahdeksan työmarkkinajärjestön jäsenrekistereistä: Suomen elintarviketyöntekijöiden liitto, Metallityöväenliitto, Terveystieteiden ammattijärjestö TEHY, Pankkitoimihenkilöliitto, Suomen teollisuustoimihenkilöliitto, Teknisten liitto, Maataloustuottajien keskusliitto ja Suomen ekonomiliitto.

Kyselylomake postitettiin joulukuussa 1992 ja tammikuussa 1993 kaikkiaan 1 847 henkilölle. Täytetyn lomakkeen palautti kaikkiaan 1 117 henkilöä, joten lopulliseksi vastausprosentiksi tuli 61, mitä voidaan pitää kohtuullisena (ks. lähemmin Heikki Ervasti & Olli Kangas "Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliturvan suunta" Talous ja yhteiskunta 3/1993, s. 40-56).

Eläkepoliittisten mallien kannatusperusta

Tässä tutkimuksessa on aiempaa täsmällisemmin pyritty mittaamaan kansalaismielipiteiden jakaantumista sosi-

aaliturvan eri osa-alueilla. Kysymykset on muotoiltu siten, että niiden pohjalta on mahdollista ottaa täsmällisemmin kantaa pohjoismaisen mallin kannatusperustaan. Erona aiempiin tutkimuksiin on se, että tässä keskitytään nimenomaisesti eläketurvaan. Aiemmissa analyyseissä kysymykset ovat koskeneet hyvinvointivaltiomalleja yleensä (ks. Sihvo & Uusitalo: "Mielipiteiden uudet ulottuvuudet" STAKES, tutkimuksia 33. Helsinki 1993).

Ensimmäinen väittämä "Lakisääteisiä eläkkeitä tulisi maksaa vain niille, joilla ei ole varaa ostaa yksityisiä eläkevaikutuksia" pyrki mittaamaan vastaajien asennoitumista minimiturvamallia kohtaan. Lakisääteisiä eläkkeitä maksetaan tarveharkintaisesti vain niille, jotka eivät selviä omin avuin. Lakisäätetyn järjestelmän rooli on näin ollen minimaalinen.

Toinen kysymys liittyi tasaeläkemalliin: "Kaikkien tulisi saada yhtä suuri eläke". Vastaajien asennoitumista ansiosidonnaisiin eläkkeisiin mitattiin väittämällä, että "Työeläkkeiden tulisi olla sidoksissa työtuloihin". Useimmissa maissa, joissa eläkkeet ovat sidottuja aiempaan ansiotuloon, ansiosidonnaisuus toteutetaan vain tiettyyn ylärajaan saakka. Eläkkeillä on siis katto. Siksi väitteisiin sisällytettiin myös eläkekattoa koskeva osio: "Suuria eläkkeitä tulisi leikata, ts. Suomessa pitäisi olla eläkekatto".

Muiden maiden kokemuksista tiedetään, että eläkekattot usein puhkaistaan yksityisillä vakuutuksilla. Siksi mukaan otettiin yksilöllisiin eläkevaikutuksiin liittyvä väite: "Valtion tulisi voimakkaammin tukea yksityisiä eläkevakuutuksia".

Vastaajille annettiin viisi vastausvaihtoehtoa: 1. täysin samaa mieltä; 2. osittain samaa mieltä; 3. osittain eri mieltä; 4. täysin eri mieltä ja 5. en osaa sanoa. Oheisessa taulukossa on esitetty täysin tai osittain samaa mieltä olevien prosentiosuudet kunkin kysymyksen kohdalla. Vastauksia on tarkasteltu erikseen sukupuolen, iän, koulutuksen, tulojen, poliittisen kannan ja sosioekonomisen aseman mukaan.

TÄYSIN TAI OSITTAIN SAMAA MIELTÄ OLEVIEN PROSENTTIOSUUS

	Tarveharkintamalli	Tasaeläke	Työeläke	Eläkekatto	Tuki yksit. vakuutuksille
SUKUPUOLI					
nainen	21	39	72	89	17
mies	32	43	75	90	25
IKÄ					
alle 30	29	39	70	82	24
30 - 40	18	32	72	89	19
41 - 50	23	39	76	93	16
yli 50	34	51	73	90	24
KOULUTUS					
peruskoulu	38	58	69	94	20
ammattikoulu	27	41	71	91	19
opistotaso	15	28	74	88	17
yliopisto	13	13	89	73	29
KUUKAUSITULOT					
alle 6000	40	55	69	92	17
6001 - 10000	24	44	70	92	20
10001 - 14000	23	31	81	90	21
yli 14000	17	13	88	71	32
PUOLUEKANTA					
vasl	34	67	62	99	12
sdp	29	42	76	95	21
vihr	26	37	70	91	20
kesk	30	43	73	91	20
kok	21	16	87	77	23
ei kantaa	25	43	70	89	22
SOSIOEKONOMINEN ASEMA					
maanviljelijä	38	49	67	95	22
työntekijä	38	64	69	95	21
alempi toimih.	21	34	73	90	18
ylempi toimih.	13	14	88	72	28

Tarveharkintaa ei kannateta

Tarveharkintamalli ei ole kovinkaan suosittu. Kuten taulukosta selviää enemmistö vastaajista on sitä vastaan. Mallin kannatus laskee siirryttäessä koulutettuihin, suurituloisiin toimihenkilöryhmiin. Työväestö ja vasemmistopuolueiden kannattajat suhtautuvat jonkin verran muita ryhmiä positiivisemmin tarveharkintaan. Tulos on siis selvästi ristiriidassa niitten aiempien tulkintojen kanssa, joiden mukaan tarveharkinnasta luopuminen on ollut työväenluokan ensisijainen tavoite. Pikemminkin näyttää siltä, että keskiluokat ovat tarveharkinnasta vapaan eläketurvan vankimmat kannattajat.

Kaikille maksettavia tasavertaisia sosiaalietuja on pidetty

maalaisväestön sosiaalipoliittisena linjana. Sen sijaan palkansaajien on todettu olleen ansiosidonnaisten etujen puolestapuhujia. Tätä taustaa vasten taulukosta ilmenevät tulokset ovat yllätyksellisiä. Tasaeläkkeen kannatus on nimittäin selvästi yleisempää työntekijöiden kuin maanviljelijöiden keskuudessa.

Ylemmät toimihenkilöt kannattavat kaikkein vähiten tasaeläkemallia. Ikäryhmittäisesti vertailusta ilmenee tasaeläkkeen kannatuksen olevan suurinta vanhimmassa, yli 50-vuotiaitten ikäryhmässä. Tasaeläkkeen suosio laskee lineaarisesti koulutuksen ja tulotason nousun myötä. Tasaeläkeidea näyttää liittyvän vasemmistoliiiton ideologiaan: lähes 70 prosenttia vasemmistoliiiton kannattajista hyväk-

syi tasaeläkemallin. Kaiken kaikkiaan tasaeläkemalli on tarveharkintamallia suositumpi.

Ansioeläkkeillä vankka tuki

Ansioeläkelinjalla näyttäisi tämän aineiston valossa olevan kansalaisten vankka tuki. Sukupuoli- ja ikäryhmätarkastelu ei osoita merkittäviä eroja ryhmien välillä. Sen sijaan koulutus ja tulot erottelevat mielipiteitä. Ansiosidonnaisuuden suosio on suurinta koulutettujen ja hyvätuloisten toimihenkilöiden keskuudessa. Alemmista toimihenkilöistä 73 prosenttia ja ylemmistä toimihenkilöistä 88 prosenttia on ansioihin suhteutettujen etujen kannalla. Myös valtaosa maataloustuottajista haluaa sitoa työeläkkeet aktiivikausiin tuloihin.

Eläkepolitiikkaa koskevat mielipiteet ovat kuitenkin josain määrin ristiriitaisia. Yhtäältä huomattava osa vastaajista on tasaeläkkeiden kannalla, mutta toisaalta he haluavat myös suhteuttaa eläkkeet entiseen ansiotasoonsa. Ristiriita on kaikkein selvin työntekijöiden kohdalla. 64 prosenttia työntekijöistä oli tasaeläkkeiden kannalla mutta samalla kuitenkin 69 prosenttia ilmoitti kannattavansa myös ansiosidonnaisia etuja.

Eräs syy työntekijöiden jakamien ristiriitaisuuteen voi olla se, että työntekijät kannattavat ansiosidonnaisuutta suhteellisen alhaisella tulotasolla, mutta haluavat tasata eläkkeitä korkeammalla tulotasolla. Tällöin päädytään kysymyseen eläkekatoista.

Eläkekatto myötätulessa

Ajatus eläkekatoista saa selvän kannatuksen kaikissa ryhmissä. Kannatus tosin hiipuu koulutustason ja tulojen kasvun myötä. Sosioekonomisista ryhmistä työntekijät ja maataloustuottajat hyväksyvät toimihenkilöitä useammin eläkekaton (95 %). Eläkekaton kannatus on yllättävän suurta myös keskiluokkien keskuudessa. Ailemmista toimihenkilöistä 90 prosenttia on eläkekaton kannalla ja ylempistä toimihenkilöistäkin 72 prosenttia kannattaa eläkeleikkuria, vaikka juuri tämän ryhmän voisi korkean tulotasonsa vuoksi olettaa vastustavan eläkekattoa.

Viimeinen väittäjä koski erilaisia yksityisille vakuutusille annettavia tukia. Yksityisten eläkevakuutusten tukeminen ei kuitenkaan ole Suomessa kovinkaan hyväksyttyä. Vähiten tukemista kannattivat alemmat toimihenkilöt. Ennako-oletuksen mukaisesti eniten ymmärtämystä subventioimiselle löytyy ylempien toimihenkilöiden keskuudesta (28 %), mutta suurin osa ylempistä toimihenkilöistäkin torjui yksityisten vakuutusten tukemisen.

Vaikka eläkekaton kannattaminen ilmeisesti perustuu halun pienentää tuloeroja, saattaa katon vaikutus olla tavoitteiden vastainen. Eläkekatto nimittäin lisäisi hyvätuuloisten ryhmien halukkuutta

hankkia itselleen yksityisiä (vapaaehtoisia) eläkevakuutuksia. Mainittakoon, että kyselyssä 44 prosenttia ylempistä toimihenkilöistä, 25 prosenttia alemmista toimihenkilöistä ja 15 prosenttia työntekijöistä pitää todennäköisenä, että hankkii itse tai työnantaja hankkii yksityisen eläkevakuutuksen, jos lakisäasteistä eläketurvaa leikataan.

Suomen malli ja yhteiskuntaluokat

Pohjoismaisen hyvinvointivaltion toteuttaminen on usein liitetty työväestön sosiaalipoliittisiin strategioihin. Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että mainittu näkemys on jossain määrin liian yksinkertainen. Työntekijät nimittäin kannattavat pohjoismaiseen malliin kuuluvan universalismin vastaisesti voimakkaasti tarveharkintaa.

Tulokset viittaavat siihen, että työväestö haluaa positiivisella diskriminoinnilla rajoittaa suurituloisten eläkkeitä. Tulonjakovaikutusten osalta työväestö siis on pohjoismaisen mallin tukija mutta ei välttämättä täysin sosiaaliturvan institutionaalisen muodon osalta.

Keskiluokkien kasvu ja poliittisen painoarvon lisääntyminen on herättänyt paljon keskustelua sosiaalipoliittikan tutkijoiden keskuudessa. Keskiluokkien kasvun on usein arveltu aiheuttavan paineita pohjoismaista hyvinvointivaltiota kohtaan.

Keskiluokkien eläkepoliittiset intressit näyttäisivät kuitenkin muodostavan tuen nykyiselle eläkejärjestelmälle. Keskiluokat eivät nimittäin halua tarveharkintaa perustuvaa eläketurvaa tai tasaeläkejärjestelmää vaan ansiosidonnaisia etuja. Itse asiassa suomalainen eläkejärjestelmä nykyisellään toteuttaa nämä periaatteet.

Ainoa seikka, jossa keskiluokkien mielipiteet eivät sovi suomalaisen eläkejärjestelmään on kysymys eläkekatoista. Suomalainen eläketurva näyttäisi huolehtivan keskiluokkien eduista paremmin kuin keskiluokat itse!

Tutkimusaineisto kerättiin Helsingin Sanomien 100-vuotissäätiön apurahalla.

OLLI KANGAS

*Turun yliopiston
sosiaalipoliittikan dosentti*

Kristina Issakainen

MASSATYÖTTÖMYYS KUNTOUTUKSEN

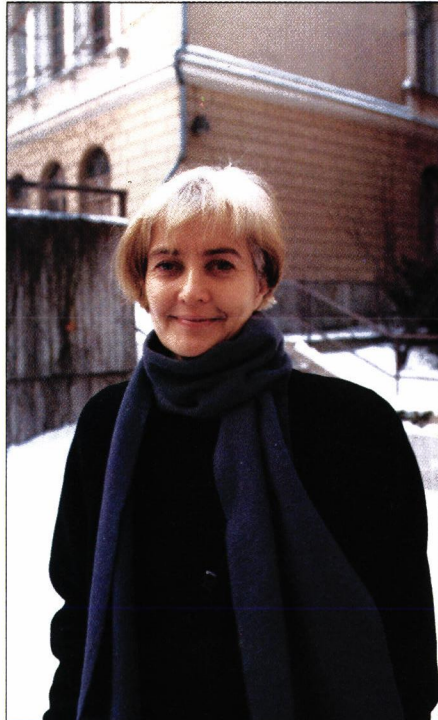
Heidi Paatero sosiaali- ja terveysministeriöstä on valtakunnallisen kuntousasiain neuvottelukunnan päätoiminen sihteeri. Erityisesti hänen työnään on valmistella eduskunnalle valtioneuvoston selonteko lokakuussa 1991 voimaantulleen uudistuksen vaikutuksista. Myös kehitystarpeet ja muutosehdotukset kuuluvat selonteon sisältöön.

Työ ei ole helpoimpia, koska kuntoutusjärjestelmän kaikki mukanaolijat vahtivat silmäkovana selonteon sivuilla reiviirejään ja näkökantojaan. Kuntoutuksen kenttä on kirjava. Huolta vajaakuntoisten kansalaisten työ- ja toimintakyvystä kantavat kunnallinen terveys- ja sosiaalitoimi, erityislaitokset, varsinaiset kuntoutuslaitokset, työklinit, työvoimahallinto, opetushallinto, Kela, työeläkeläkejärjestelmä, vakuutuslaitokset, Vakuutusalan Kuntouttamiskeskus, Kuntoutussäätiö sekä monet kymmenet vammais- ja kansalaisjärjestöt.

Liikaa tahoja ja byrokratiaa?

Mitä useampi kokki, sen huonompi soppa. Niinpä kuntoutusta kritisoidaan lähes poikkeuksetta tuskitellaan tahojen moninaisuutta.

- En yhtään tahoja osaa tuomita pois jätettäväksi, Heidi Paatero muotoilee ja jatkaa, mutta kyllä uusimmatkin tutkimukset osoittavat, että sekä asiakkaiden että virkailijoiden mielestä viranomaisia on liikaa.

Jouko Laittinen

**- Vaikutena kuntoutus-
uudistusta arvioitaessa
on se, että uudistus val-
misteltiin toisenlaisiin
olosuhteisiin. Keskei-
nen tavoite oli korostaa
työelämässä pysymis-
tä. On mahdotonta sa-
noa, olisiko kuntoutus
sitä lisännyt, sanoo
Kuntoutusasiain neu-
vottelukunnan sihteeri
Heidi Paatero.**

- Asiakkaiden pallottelua esiintyy yhä, mutta ehkä jonkin verran vähemmän kuin ennen uudistusta, Paatero arvelee.

Kuntoutuksuuudistuksen yhtenä tavoitteena on parantaa kuntoutusjärjestelmän toimivuutta ja selkeyttää kuntoutusta järjestävien tahojen työnjakoa. Tätä varten eri tahojen kuntoutustehtäviä täsmennettiin ja Kelan järjestämästä kuntoutuksesta säädettiin erillinen laki. Kuntoutusjärjestelmän hallinnolliseen rakenteeseen uudistus ei puuttunut.

- Vähitellen Suomeen on luotu monimutkainen ja sisäkkäin menevä järjestelmä, jonka eri osien pitäisi toimia yhteistyössä keskenään. Käytännössä yhteistyö on raskasta, joskus jopa ylivoimaista.

- Virkailijoiden aika menee byrokraattisten kuvioiden selvittelyssä. Asiakas, kuntoutuja, elää lähinnä paperilla. Asiakkaita, lähetteitä ja lausuntoja kulkee viranomaiselta toiselle, koska yhden ihmisen kuntoutuksessa on usein monta viranomais-
hoidon mukana.

Yhteistyöhön lain voimalla

Kuntouttajatahoille tuli uudistuksessa velvoite tehdä yhteistyötä muiden tahojen kanssa. Asiakaspalvelun yhteistyöhön patistaa erillinen laki. Mutta mikä on tämän päivän todellisuus? Pelaako yhteistyö saumattomasti?

ROMUTTAA TAVOITTEITA

Kristina Issakainen

- Yhteistyö on lisääntynyt, siitä ei ole epäilystäkään. Lain moraalinen velvoite on varmasti siihen yksi tekijä. Paikallisissa, alueellisissa ja valtakunnallisissa yhteistyöryhmissä opitaan tuntemaan toisten tahojen työtä ja ajattelutapaa, Heidi Paatero selittää.

- Paikallisissa yhteistyöryhmissä selvitetään erityisen vaikeita ja pulmallisia kuntoutustapauksia. Sellaisia, joiden kohdalla asiat ovat yhä uudelleen menneet pieleen. Ehkä näistä opitaan, että suoralla yhteistyöllä olisi vältetty monta haaveria.

- Viranomaisten välittömiä kontakteja pitäisi lisätä ja ne lisääntyvätkin, kun osapuolet oppivat tuntemaan toisensa. Pykälillä ei yhteistyöhön voi pakottaa, kysymys on paljolti organisaatioiden tavoista toimia.

Vaikeavammaiset voittivat uudistuksessa

Tilastojen mukaan näkyvin osa kuntoutuusuudistusta oli Kelalle annettu velvoite huolehtia vaikeavammaisten lääkinnällisestä kuntoutuksesta. Tiettyjen ehtojen sisällä vaikeavammaisille tuli subjektiivinen oikeus eräisiin kuntoutuspalveluihin. Tavoitteena on edistää vaikeavammaisten toimintakykyä ja parantaa heidän edellytyksiään omatoimiseen elämään.

Uudistus merkitsi muutosta Kelan ja kunnallisen terveydenhoidon työnjakoon ja kustannusvastuuseen. Vastuu

kuntoutuksen suunnittelusta, seurannasta sekä vammais- palveluista jäi kuitenkin kunnille.

Siirtymä ei ole sujunut kitkatta. Kelalle haluttiin siirtää enemmän vastuuta kuin mitä Kela oli valmis ottamaan. Hankausta on tuottanut esimerkiksi Kelan kanta olla kustantamatta julkisten tahojen antamia palveluja.

Joka tapauksessa Kelan vaikeavammaisten kuntoutuksen kustannuslisäyksestä tuli moninkertainen suunnitelmissa arvioituun nähden. Vuonna 1992 kulut olivat noin 140 miljoonaa markkaa etukäteisarvion ollessa 30 miljoonaa. Vaikeavammaisten kuntoutujien määrä oli runsaat 8 000 henkilöä, joista vajaa 10 prosenttia oli työelämässä mukana olevia.

- Työelämässä olevien kohdalla ei vielä ensimmäisenä seuranttavuotena ole näkyvissä vastaavanlaista satsausta. Kelan tilastot osoittavat kuitenkin, että kuntoutujien ikärakenne painottuu entistä enemmän keski-ikäisiin. Tämä on pidettävä merkinä siitä, että ollaan menossa oikeaan suuntaan, Heidi Paatero kommentoi.

Rahoitus eri tavoin suhdanneherkkää

Paateron mukaan ne tahot, jotka kokevat asemansa heikentyneen uudistuksen jälkeen, ovat erityisesti nuoret lievävammaiset, joiden kuntoutusta ja koulutusta Kela on ennen tukenut.

Nyt tuki on tiukemmalla ja esimerkiksi lievän astman tai diabeteksen perusteella ei enää tukea irtoa. Myös mielenterveyden puolelta kuuluu tyytymättömyyden ääniä ja päideongelmaisten sosiaalinen kuntoutus tuntuu jääneen lapsipuolen asemaan.

- Kunnilla on nyt kustannuskriisi ja se selittää suuren osan erityisryhmien kritiikistä. Toisaalta tämä tilanne osoittaa selvästi, miten eri lailla eri sektoreiden rahoitus on suhdanneherkkää. Se lisää painetta siirtää kuntoutuksen painopistettä suuntiin, joiden rahoitus on paremmin turvattu suhdanteiden vaihtelulta.

Lakeja terävöitettävä, kuntoutujan vastuuta lisättävä

Kuntoutuusuudistuksen toteutumista on seurattu monien tutkimusten avulla. Niiden avulla hahmottuu kuvaa ihanekuntoutujasta. Kuntoutus onnistuu, jos kuntoutuja on motivoitunut yrittämään ja osallistunut kuntoutuussuunnitelmansa tekemiseen. Hänellä on henkilökohtainen asiakassuhde tahoon, joka seuraa ja hoitaa hänen asioitaan. Lisäksi hänellä on ollut onni osua sellaiseen kuntoutusputkeen, joka ottaa kokonaisvastuun kuntoutuksesta ja voi satsata siihen rahaa. Vakuutusjärjestelmien kuntoutus on tästä hyvä esimerkki.

Näin tällä hetkellä. Tulevaisuudessa Heidi Paatero lisää vielä enemmän asiakkaan osallistumista ja vastuuta:

“Kuntoutuussuunnitelman pitäisi olla sopimus, jossa molemmilla osapuolilla on velvollisuuksia ja oikeuksia.”

Kuntoutuksen tulevaisuuteen Paatero uskoo. Suurten ikäluokkien vanhetessa kuntoutuksen tarve kasvaa. Järjestelmän toimivuutta hän lisääisi kuntoutuksen järjestämisen ja rahoitusvastuita terävöittä-mällä.

Näiden lisäksi Paatero toivoo selkeämpää näyttöä kuntoutuksen tuloksista. Nykyisiä kuntoutuksen menetelmiä on arvioitava kriittisesti tutkimusten ja kokeilujen avulla. Kuntoutuspalvelujen taloudellisuutta ja tehokkuutta on tarkkailtava, myöskin hallinnollisen työn osalta.

- Kuntoutuksen tulee olla kustannustietoista ja tuloshakuista, muuten aika ajaa ohi. Järjestelmän tulee kestää ulkopuolisten kritiikki aikaansaannoksestaan.

Haastattelu:
Pirkko Jääskeläinen

Työeläkekuntoutusta kehitettävä yhteistyössä työterveyshuollon kanssa

Työeläkelaitosten järjestämä kuntoutus on jäänyt vähäiseksi, todetaan valtioneuvoston selonteossa, jota valmistellaan annettavaksi maaliskuussa eduskunnalle. Selitys työeläkekuntoutuksen vaatimattomiin lukuihin - 600 kuntoutujaa - on se, että vakuutetun ohjautuminen työeläkekuntoutukseen tapahtuu vasta siinä vaiheessa, jolloin henkilö on jo orientoitunut työkyvyttömyyseläkkeelle. Kuntoutusmotivaatio ei ole paras mahdollinen.

Silti hakemuksen yhteydessä tapahtuvasta kuntoutustarpeen selvittämismenettelystä ei haluta luopua niin kauan kuin aikaisemmat kuntoutusvarmistukset ovat puutteellisia. Kelan 60 sairauspäivärahopäivän jälkeen tehtävä kuntoutustarpeen selvitys ei aina toimi, koska esimerkiksi tiedot päivärahopäivistä tulevat työnantajilta varsin hitaasti Kelaan.

Eläkehakemuksen hylkäämisen yhteydessä annettava ohjaus muiden palvelujen pariin on jossain määrin tehostunut. Ohjausmenetelmät vaihtelevat yksilöllisestä ohjauksesta kirjalliseen kehoitukseen kääntymä terveydenhuollon tai työvoimatoimiston puoleen. Työvoimaviranomaiset eivät kuitenkaan ole ohjaukseen täysin tyytyväisiä. Heidän kriittikkinsä mukaan aina ei ole tarpeeksi hyvin selvitetty jäljellä olevaa työkykyä ja kuntoutusmahdollisuuksia.

Vakuutettujen ohjausta olisi parannettava ja asiakkaalle annettavan tiedon ymmärrettävyyttä lisättävä. Monesti henkilökohtainen ohjaus olisi paikallaan. Siinä suhteessa viranomaisten tulee kehittää yhteistyötään ja menettelyta-

pojaan. Erityisesti olisi tehostettava määräaikaiseläkettä saavien ohjausta kuntoutukseen.

Työeläkelaitosten aktiivista osuutta työssä olevien vakuutettujen kuntoutuksessa olisi kehitettävä edelleen. Tällöin työeläkejärjestelmän tehtävä olisi informaation, virikkeiden ja asiantuntija-avun antaminen yrityksille ja erityisesti sen työterveyshuollolle. Näin kohennettaisiin edellytyksiä kuntoutustarpeen varhaiselle havaitsemiselle ja käynnistymiselle. Yhteistyössä yritysten kanssa työeläkejärjestelmä voisi kehittää uusia varhaiskuntoutuksen toimintamalleja. Nyt kuitenkin taloudellinen lama ja työttömyyden uhka ovat hidastaneet kehitystä.

Työeläkelaitos voisi nykyistä enemmän huolehtia pitkäkestoisesta, yrityksen ulkopuolella järjestettävästä ammatillisesta kuntoutuksista, esitetään valmisteltavassa selonteossa. Lisäksi pitäisi tutkia, miten kuntoutuskustannusten tasaaminen eri yritysten kesken vaikuttaisi yritysten halukkuuteen kuntouttaa työntekijöitään.

Työterveyshuollon osuus on siis keskeinen kuntoutustarpeen tunnistamisessa, kuntoutustoiminnan käynnistämisessä ja työpaikalla järjestettävässä toiminnassa. Epäkohtana on kuitenkin, että selvää vastuutahoa ei ole tällaisessa varhain aloitetun kuntoutuksen järjestämisessä ja kustantamisessa.

Kuntoutusta koskevia säännöksiä pitäisi tarkistaa niin, että ne nykyistä paremmin edistävät varhaiskuntoutusta ja täsmentävät eri kuntoutustahojen vastuuta.

Paitsi työeläkejärjestelmän, myös Kelan roolia työelämässä olevien työkyvyn ylläpitämiseksi esitetään vahvistettavaksi ja siihen liittyvää lainsäädäntöä tarkistettavaksi siten, että olennaisen työkyvyn heikkenemisen lisäksi annettaisiin kuntoutusmahdollisuus henkilölle, jolla on ilmeinen työkyvyn menettämisen uhka. Työterveyshuollon järjestämän työkykyä ylläpitävän toiminnan ja Kelan kuntoutustoiminnan parempaa koordinointia tulisi selvittää, koska Kela korvaa osana työterveyshuoltoa osan työkykyä ylläpitävästä toiminnasta aiheutuvista kustannuksista.

Tilastoilla ei ole mahdollista osoittaa, että kuntoutus uudistuksella olisi ollut vaikutuksia työssä olevien eläkkeelle siirtymisen myöhentymiseen, niin kuin uudistuksen tavoitteissa toivottiin. Tilastoissa näkyvät varhaiseläkkeiden väestöosuusien alenemiset selittyvät työttömyyseläkkeen ikärajan nousulla ja taloudellisten suhdanteiden aiheuttamalla vaihtelulla. Muutokset ammatillisen kuntoutuksen kohdentumisessa osoittavat kuitenkin, että kuntoutusta on aikaisempaa enemmän suunnattu ikääntyviin, vielä työssä oleviin työntekijöihin.

Työvoiman ikärakenteen kehitys asettaa lähitulevaisuudessa erityisiä vaatimuksia työelämässä olevien työkyvyn ylläpitämiseksi ja kuntoutukselle. Näiden toimenpiteiden tulee olla luonnollinen osa työpaikkojen toimintaa.

Teksti: Pirkko Jääskeläinen

TYÖELÄKE-LEHDEN SISÄLLYSLUETTELO VUODELTA 1993

1. PÄÄKIRJOITUKSET

Hajautettu hallinto turvaa työeläkkeet.
Uimonen, Matti.
Työeläke 1/1993. s. 2.

Vakuutettujen palvelu paremmaksi.
Jääskeläinen, Pirkko.
Työeläke 2/1993. s. 2.

Välilliset työvoimakustannukset - eläketurva.
Uimonen, Matti.
Työeläke 3/1993. s. 2.

Keskustellaan nuorten kanssa.
Jääskeläinen, Pirkko.
Työeläke 4/1993. s. 2.

ETA tulee, olemmeko valmiit?
Pietiläinen, Seppo.
Työeläke 5/1993. s. 2.

2. KOLUMNIT

Eläkejärjestelmän hallitut säästöt.
Eläkejärjestelmä syö hyvinvointivaraa.
Soininvaara, Osmo.
Työeläke 1/1993. s. 6-7.

Olisiko kristallipallosta apua?
Prokkola, Esko.
Työeläke 2/1993. s. 8-9.

Vietämme loput elämästämme tulevaisuudessa.
Norrmén, Kimmo.
Työeläke 3/1993. s. 5.

Mihin eläkepoliittiset päätökset perustuvat?
Perho-Santala, Maija.
Työeläke 4/1993. s. 6.

Palkansaajat ja Euroopan integraatio.
Ahmavaara, Pekka.
Työeläke 5/1993. s. 6.

3. ARTIKKELIT

- haastattelut

Työeläkelaitosten hallinto lakisäätöiseksi.
Pirkko Etelävuori haastatellut puheenjohtaja
Esa Swanlungia.
Työeläke 1/1993. s. 3-4.

Rakennustyönantajat yhtä mieltä:
Pimeä rakentaminen kuriin ja kilpailu terveille pohjalle.
Riitta Heinonen haastatellut osastopäällikkö Jukka Lindforsia.
Työeläke 5/1993. s. 28-29.

Miten yrittäjä lopettaa? Kari Heikkilä: Yrityksen myynti ei enää takaa vanhuudenturvaa. Veli Saarenheimo: YEL-eläkkeen pienuus yllättää. Tapio Vasara: Osa-aikaeläke sukupolvenvaihdoksen perusteella. Haastattelut: Raili Hyrkkänen ja Jussi Vainamo.
Työeläke 3/1993. s. 16-17.

Lähetetystä työntekijästä erityismääräyksiä ETAssa.
Jouni Jokisalo haastatellut ulkomaisten asiain sihteeri Anna Riitta Laaksoa.
Työeläke 5/1993. s. 9-10.

Eläkejärjestelmän perusta terve.
Pirkko Jääskeläinen haastatellut ylijohtaja Tarmo Pukkilaa.
Työeläke 2/1993. s. 3-4.

Kari Puro EY-neuvotteluista: Yksi ratkaisu mahdollinen.
Työeläkkeet pysyvät Suomessa.
Haastattelu: Pirkko Jääskeläinen.
Työeläke 3/1993. s. 3-4.

Jussi Järventaus uskoo:
Vakuutusmarkkinoilla kotikenttäetuun.
Haastattelu: Pirkko Jääskeläinen.
Työeläke 5/1993. s. 3-5.

Eläketiedotustoimisto sanansaattajana:
Viesti työeläkkeistä vaatii tulkin.
Ulla Lindström haastatellut toimitusjohtaja Pertti Viinasta.
Työeläke 5/1993. s. 26-27.

Sosiaalipolitiikka valintojen edessä. Jouko Moilanen haastatellut kansanedustaja Tarja Halosta.
Työeläke 2/1993. s. 5-7.

Garantia ripeästi liikkeelle.
ETK irrottautuu luottovakuutuksesta.
Jouko Moilanen haastatellut Lauri Koivusaloa.
Työeläke 4/1993. s. 16-18.

Liikkuvuuden esteet poistettava: Sosiaaliturva työntekijän ja yrittäjän mukana ETA-maasta toiseen. Jouko Moilanen haastatellut osastopäällikkö Pentti Koivistoista.
Työeläke 5/1993. s. 7-8.

Riutuva vai voimistuva Suomi? Sosiaalipolitiikan asiantuntijat hahmottelivat kaksi tulevaisuuden skenaariota.
Kimmo Norrmén haastatellut professori Olavi Riihistä.
Työeläke 1/1993. s. 11-13.

Kansaneläkelaitos siirtyi Pekka Tuomiston aikaan. Tiiviimpään yhteistyöhön työeläkejärjestelmän kanssa. Haastattelu: Kimmo Norrmén. Työeläke 4/1993. s. 7-9.

Sosiaaliturvasopimukset ja ETA.
Kimmo Norrmén haastatellut jaostopäällikkö Pia Aaltosta.
Työeläke 5/1993. s. 14-15.

Eläkettä haetaan pian yhdellä lomakkeella.
Lähtökohtana asiakkaan etu, sivutuotteena säästöä.
Kirsi-Marja Peräkylä haastatellut
asiakaspalvelupäällikkö Tapio Karsikasta.
Työeläke 1/1993. s. 5-6.

Toimitusjohtaja Juhani Kolehmainen: Työeläkejärjestelmän
perusta on vahva - arvostelu takaa kehityksen.
Haastatellu: Marja-Liisa Takala.
Työeläke 4/1993. s. 3-4.

ETA ei yhdenmukaista: Kansalliset eläke-etuudet ennallaan.
Marja-Liisa Takala haastatellut asiakaspalvelupäällikkö
Tapio Karsikasta.
Työeläke 5/1993. s. 10-11.

ETA-eläkkeen haku helppoa. Marja-Liisa Takala
haastatellut apulaisosastopäällikkö Sirpa Collinia.
Työeläke 5/1993. s. 12-13.

- työeläkelakiuudistukset voimaan

Kunnallisen eläketurvan muutokset.
Kantane, Hannele. Työeläke 2/1993. s. 16-17.

Ikääntyvät työntekijät ja TEL-työsuhteen
automaattinen katkaisu.
Rauhamaa, Elisa. Työeläke 4/1993. s. 32-33.

Työeläkeuudistus 1994.
Pietiläinen, Seppo. Työeläke 2/1993. s. 12-13.

MYEL muuttuu vapaaehtoiseksi 12 000 maatalousyrittäjälle.
Sulin, Auli. Työeläke 5/1993. s. 30-31.

Ulkomaantyön vakuuttaminen ja eläkepalkka.
Tapio, Helena. Työeläke 5/1993. s. 22-23.

Muutoksia valtion eläketurvaan. Asteittain leikaten.
Turunen, Liisa. Työeläke 2/1993. s. 14-15.

- muuta uutta lainsäädäntöä; mm. Veroremontti, vapaaehtoi-
set eläkkeet, muutoksenhaku

Eläkevakuutusmaksujen uusi verokohtelu.
Hietaniemi, Marjukka. Työeläke 1/1993. s. 21.

Oikeusturvauudistus. Muutoksenhaku mutkattomaksi.
Korpiluoma, Riitta. Työeläke 4/1993. s. 30-31.

Vapaaehtoinen eläkevakuutus odottaa uutta nousua.
Martinsen, Leif. Työeläke 2/1993. s. 20-21.

Vuden 1993 verouudistus ja yhtiömiesten eläketurva.
Seppälä, Marja-Leena. Työeläke 5/1993. s. 32-33.

- hyvinvointivaltio ja eläketurva. Kehityksestä rahoituskriisiin

Työeläke työllä ansaittu vai valheella varastettu. Kysymyksiä ja
haasteita. Vastauksia ja vaatimuksia. Tyhjä, uutta tuhoava
mielikuva. Aurela, Altti. Työeläke 4/1993. s. 10-15.

Kompastuuko kunnallistalous eläkerahoitukseen?
Hopia, Ara. Työeläke 2/1993. s. 18-19.

Toimikunnalta ei valtakirjaa eläkkeiden leikkaamiselle.
Hänninen, Markku. Työeläke 3/1993. s. 10-12.

Lomautus voi pienentää työeläketurvaa.
Kortesoja, Irma. Työeläke 3/1993. s. 26-27.

Sijoituksen turvallisuus.
Leppiniemi, Jarmo. Työeläke 1/1993. s. 8-10.

Vyötä kireämmälle.
Lundqvist, Bo. Työeläke 5/1993. s. 24-25.

Työeläkemaksu hyväksytty. Usko eläke-etujen säilymiseen ro-
mahtanut. Teksti: Kirsi-Marja Peräkylä. (Gallup-tutkimukses-
ta) Työeläke 1/1993. s. 19-20.

Eläketurva ei-tyypillisissä työsuhteissa.
Tapio, Helena. Työeläke 3/1993. s. 24-25.

Turvaa työttömälle.
Vanhatalo, Mauri. Työeläke 1/1993. s.16-18.

- eläketurva ja hyvinvointi muissa maissa

Chile - malliksi muille?
Laitinen, Sinikka. Työeläke 2/1993. s. 10-11.

Ruotsin sosiaaliturvassa tuulee.
Laitinen, Sinikka. Työeläke 3/1993. s. 20-21.

Viron eläketurva rakennetaan.
Laitinen, Sinikka. Työeläke 4/1993. s. 26-27.

Vanhuuseläkkeiden tasoa tutkittu Euroopan Liiton maissa.
Etelä-Eurooppa kärjessä.
Laitinen, Sinikka. Työeläke 5/1993. s. 18-20.

Sosiaalipolitiikan tarve tunnustettu Euroopan yhteisössä.
Liikanen, Assi. Työeläke 3/1993. 18-19.

Sukupolvien tilinpitoharjoitus Yhdysvalloissa.
Lundqvist, Bo. Työeläke 5/1993. s. 21.

- vakuutettujen kuntoutus

Varhaiskuntoutus työeläkejärjestelmässä. Mitä ja Miten?
Forss, Simo - Ruuska, Tauno. Työeläke 1/1993. s.14-15.

Kuntoutuksuudistus käynnistynyt verkkaisesti.
Pellinen, Mikko. Työeläke 3/1993. s. 28-29.

- vakuutetut tilastojen, tutkimusten ja komiteatyön valossa

Eläkkeelle menon myöhentyminen pysähtyi.
Ahonen, Antero. Työeläke 2/1993. s. 26-27.

Eläkkeellä, työssä vai työttömänä.
Gould, Raija. Työeläke 4/1993. s. 28-29.

Varhennetun vanhuuseläkkeen saajat tyytyväisiä.
Heino, Tapio. Työeläke 3/1993. s. 30-31.

Yritysten eläkekustannuksissa erot pieniä.
Kaipainen-Perttula, Eija - Lampi, Jukka.
Työeläke 2/1993. s. 30-31.

Työsuhteiden määrä laski jyrkästi vuonna 1991.
Kannisto, Jari. Työeläke 1/1993. s. 22-23.

Eläkkeelle siirtyneiden eläkeprosentti reilusti alle
favoitetason.
Kannisto, Jari. Työeläke 2/1993. s. 22-24.

Katsaus vuoden eläketurvaan.
Laatunen, Reijo. Työeläke 3/1993. s. 34-36.

Sosiaaliturvan kehittäminen vuonna 1992.
Norrmén, Kimmo. Työeläke 2/1993. s.25.

Työeläketurva kartuttaneet vuonna 1992.
Pellinen, Mikko. Työeläke 1/1993. s. 36.

Osa-aikaeläke eilen, tänään, huomenna...
Pellinen, Mikko. Työeläke 4/ 1993. s. 18-19.

Peruskysymyksistä ajankohtaisiin ongelmiin.
Eläketurvakeskuksen tutkimusohjelma lähivuosille.
Vanamo, Jussi. Työeläke 2/1993. 28-29.

Joustavat eläkejärjestelyt ja ristiriitainen kehitys.
Vanamo, Jussi. Työeläke 5/1993. s.

- kirjallisuuskatsaukset

Eläketurvan kansainvälisiä käsikirjoja.
Laitinen, Sinikka. Työeläke 5/1993. s. 14-15.

Pitkäaikainen työttömyys uhkaa työuria.
Lundqvist, Bo. Työeläke 3/1993. s. 12-15.

Työllisyyden uudet muodot.
Nätti, Jouko. Työeläke 3/1993. s. 22-23.

Pohjoismainen eläketurva - kehitys ja uudet haasteet.
Salminen, Kari. Työeläke 3/1993. s. 6-9. (Väitöskirja)

Toiveikasta puhetta sosiaalipolitiikasta.
Vanamo, Jussi ja Salminen, Kari.
Työeläke 1/1993. s. 24-25.

- ETK:n tietoliikenne ja yhteistyö

Eläkerekisterit uudistuvat.
Collin, Sirpa. Työeläke 3/1993. s. 32-33.

Tietohallinnon yhteistyöllä paremmat palvelut
edulliseen hintaan.
Lindström, Riitta. Työeläke 4/1993. s. 20-21.

- ETAn piirissä tapahtuu

Viekö ETA päätöksenteon Brysseliin?
Lehmus, Outi. Työeläke 5/1993. s. 16-17.

4. SELOSTUKSET SEMINAAREISTA, KURSSEISTA JA KONGRESSEISTA

Pakollisen ja vapaamuotoisen eläketurvan
tasapainoa etsitään.
(ISSA:n kokous Montpellier'ssa, Ranskassa 26. - 28.5.93)
Lundqvist, Bo. Työeläke 4/1993 s. 24-25.

Hyvinvointi lähtee ihmisestä. Sosiaaliturvan päivillä (11.-
13.8.93 Oulussa) etsittiin hyvinvoinnin uusia suuntia.
Norrmén, Kimmo. Työeläke 4/1993. s. 22-23.

5. VAKIOPALSTAT

- Eläke-Eetun mielipiteitä

Hölyvätkö virkakielen solmut? Työeläke 1/ 1993.
Eläketurva on kuninkaan aarre. Työeläke 2/1993.
Väristyksiä selkäpiissä. Työeläke 3/1993.
Hylätty! Työeläke 4/1993. Sallikaa lasten tulla.
Työeläke 5/1993. Takasivu.

Lukijan kynästä:
Eläkepäättökampa harvemmaksi. Vappu Maijala.
Eetu ja sukupuoli? Eläke-Eetu. Työeläke 5/1993. s. 40.

- eläkkeistä muissa maissa

Muista maista. Laitinen, Sinikka. Työeläke
1/1993.s. 32-33. 2/1993.s.38-39. 3/1993.s. 37. 4/1993. s. 38-39.

Kristina Issakainen

- kuolleita

Margaretha Aarnio 22.3.1925 - 13.1.1993.
Työeläke 1/1993. s. 34,

- kysymyksiä työeläketurvasta

Työeläkepäivän kysymyksiä.
Vastaaajina Arto Laesvuori ja
Tapio Klaavo. Työeläke 5/1993. s. 39.

- muutoksenhakuelinten toiminnasta

ELK:n päätöksiä:

Työnantaja ei johtanut eikä valvonut kotiompelijoita.
(EL 3294/92 ja EL 975/92).
Havu, Timo. Työeläke 2/1992. s. 36-37.

ETK:n soveltamisratkaisuja:

Juoksukilpailun kuuluttajan ei katsottu kuuluvan TaEL:n
piiriin (Päätös 16.10.1992, sov 1942).
Sairausajan palkka ja LEL-maksut
(Lausunto 18.6.1992, sov. 11553).
Lehtinen, Ritva.
Työeläke 1/1993. s. 30-31.

Telinvaihtotyö kuului TEL:n piiriin
(Päätös 9.6.1992, sov. 1468).
Lehtinen, Ritva. Työeläke 3/1993. s. 40.

Laseeraus oli LEL:n piiriin kuuluvaa työtä (Päätös 18.12.1992, sov 1502).
Pysyvä ja ympärivuotinen työsuhde (Päätös 14.1.1993).
Lehtinen, Ritva. Työeläke 4/1993. s. 37.

TKN:n suosituksia:

Alkoholia ja huumeita käyttävää ei
katsottu työkyvyttömäksi.
Voutilainen, Tuula. Työeläke 1/1993. s. 29.

VAKOn päätöksiä:

TEL-työsuhteen päättyminen työnantajan purkaessa työsuhteen ilman laillista syytä. (Päätös n:o 6611/91/2118.)
Tapio, Helena. Työeläke 1/1993. s. 28.

Jalkapalloilija ei ollut työsuhteessa jalkapalloseuraan.
(Päätös n:o 9068/91/499.) Tapio, Helena. Työeläke 2/1993. s. 34-35.

Työsuhteen luonne ja TaEL:n soveltaminen.
(Päätös 577/92/791.)
Tapio, Helena. Työeläke 4/1993. s. 36.

- nimitykset

Eläketurvakeskuksen hallitus. Ilmarinen.
Työeläke 1/1993. s. 34.
Vakuutusosakeyhtiö Eläke-Sampo. Työeläke 2/1993. s. 39.
Eläke-Varma. Työeläke 3/1993. s. 39.
Eläketurvakeskus. TELA. Työeläke 4/1993. s. 39.
MELA. Verdandi. Työeläke 5/1993. s. 38.

- tiedoksi

Ruotsin osa-aikaeläkettä aiotaan pienentää. Laitinen, Sinikka.
Työeläkerutiineja sähköpostiin. Moilanen, Jouko.
Vanhusta, vammaista tai sairasta kotona hoitanut
KVTEL:n piiriin. Tapio, Helena.
ETA ja työeläke monivärisenä kalvosarjana.
Vakuutusosakeyhtiö Garantia ETK:n luottovakuutuksen
jatkajaksi.
Työeläke 1/1993. s. 26-27.

Suunnitelma veteraanien vähimmäiseläkkeen
korottamiseksi. Ahonen, Antero.
Kattava käsikirja kansainvälisestä sosiaaliturvasta.
Uusi esite työnantajille.
Eläketietoa numeroina 1992 -kortti on ilmestynyt.
Kansalaisen käsikirja tietoverkossa.
Hyödyllistä palautetta.
Ennätysmäärä luopumiseläkkeitä.
Työeläke 2/1993. s. 32-33.

Vieraita Viron sosiaalivakuutuslaitoksesta.
Eläke puolet palkasta.(JJ)
Eläkkeiden osuus BKT:sta nousussa. (JeuM)
Puolet 55-65-vuotiaista jo eläkkeellä. (JeuM)
Yrittäjien varhennettu eläke ei kartu lisää (JeuM)
Messuilla palveltiin tuhansia.
Tilastot taskuun.
Työeläke 4/1993. s. 34-35.

Naisten ja miesten työkyvyttömyys. Gould, Raija.
Indeksitarkistus jäihin. Laesvuori, Arto.
Eurooppa-termistöä. Lehmus, Outi.
ATP-kokous Tukholmassa. Pietiläinen, Seppo.
Työeläkelait -kirja uusitaan.
Esitteitä yhteistyönä.
Kouluille kalvosarja työeläkkeistä.
Eläkelautakunta muuttaa.
Vuoden 1994 vakuutusmaksut.
Työeläke 5/1993. s. 36-37.

English summary. Puttonen, Eija.
Työeläke 1/1993. s. 35. 2/1993. s. 40. 3/1993. s. 38. 4/1993. s. 40.

Työeläkelehden sisällysluettelo/ Vuodelta 1992.
Kaija-Liisa Nissinen. Työeläke 1/1993. Keskiuukeama.

KAIJA-LIISA NISSINEN
*Eläketurvakeskuksen
informaatikko*

Kristina Issakainen

MITEN TYÖKYVYTTÖMYYS- ELÄKKEET JOUSTAVAT

*Hytti, Helka: Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen yhteiskunnalliset taustatekijät.
Helsinki: Kansaneläkelaitoksen julkaisuja
M: 87, 1993. 219 s.*

Työkyvyttömyysjärjestelmä poikkeaa monista muista sosiaaliturvan muodoista joustavuutensa vuoksi. Vanhuuseläkkeelle voi siirtyä kun sovittu eläkeikä täyttyy, mutta työkyvyttömyyskriteerien täyttyminen on aina harkinnanvaraista. Järjestelmän joustavuus erityisesti suhteessa työmarkkinoiden muutoksiin on sisäänrakennettuna ansaintakykyyn sidottuun työkyvyttömyyskäsitteeseen. Miten tätä joustavuutta on käytetty, selviää Helka Hyttin ansiokkaasta väitöskirjasta "Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen yhteiskunnalliset taustatekijät".

Tutkimuksen aineiston rakentamisessa on nähty vaihua. Yhdistämällä vuosien 1970, 1975 ja 1980 väestölaskentatietoihin laskentaa seuraavan viisivuotiskauden kuolinsyy- ja eläketiedot on saatu vuodet 1972-1985 kattava aineisto. Tarkastelujakso on kiinnostava; siihen sisältyy niin taloudellista laskua kuin nousuakin. Lukijaa jää tosin väistämättä askarruttamaan, ovatko nykyisen laman vaikutukset eläkeläistymiseen rinnastettavissa 1970-luvun lamavuosien kokemuksiin.

Myös 1980-luvun lopulla voidaan tulleet uudet varhaiseläkkeet jäävät tutkimusjakson ulkopuolelle. Tämä valinta on kuitenkin tekijän tarkoin harkitsema: tutkimuksessa haluttiin rajoittaa varsinaisiin työkyvyttömyyseläkkeisiin ja pitäytyä siksi aikaan ennen yksilöllisen varhaiseläkkeen voimaantuloa.

Hyttin tutkimus jakautuu kahteen osaan. Ensimmäinen jakso, työkyvyttömyyseläkkeiden alkuvuoden ajallisen ja väestöryhmittäisen vaihtelun huolellinen kuvaus, puoltaa

paikkaansa aihepiirin selkeänä yleisesittelyinä, mutta yllätyksellisiä piirteitä siitä on turha etsiä. Tulokset kertovat, että uusia työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyjiä oli eniten vuosina 1972-1974, ja silloin myös eri väestöryhmien väliset suhteelliset erot olivat suurimmillaan. Pienimmillään sekä eläkkeiden alkuvuus että väestöryhmien erot olivat 1980-luvun alussa.

Koko tarkastelujakson ajan eri väestöryhmien väliset erot työkyvyttömyyseläkkeiden alkuvuudessa olivat yleensä samansuuntaiset kuin väestöryhmien erot sairastavuudessa, kuolleisuudessa ja työn kuormittavuudessa. Nämä tulokset kertovat biolääketeollisen sairauden määrittelyyn keskeisestä asemasta työkyvyttömyyseläkkeiden myöntämiskriteereissä. Toisaalta eläkkeiden alkuvuuden suuri ajallinen vaihtelu osoittaa, että sairauskeskeisen ajattelutavan hallitsevuudesta huolimatta myös yhteiskunnallisilla tekijöillä on ollut vaikutusta eläkeläistymiseen.

Tutkimuksen toisessa osassa ryhdytäänkin pohtimaan terveydellisten ja taloudellissosiaalisten tekijöiden vaikutusta työkyvyttömyyseläkkeiden alkuvuuteen. Tästä jaksosta löytyy kosolti uusia oivalluksia. Kiinnostavimmat näistä liittyvät eläkkeelle siirtymistä edeltäviin valikoitumismekanismeihin.

Hytti havaitsi, että poikkeuksellisen pieni alkuvuus 1970-luvun lopussa ja 1980-luvun taitteessa johtui pääasiassa sairausvakuutuksen korvaustason madaltumisesta sekä työttömyys- ja työkyvyttömyysturvan rajojen hämärtymisestä 1970-luvun taloustaantumana. Pieni sai-

rauspäiväraha ei houkutellut pitkiin poissaoloihin, vaan sai ihmiset sinnittelemään työssä, eikä työkyvyttömyyseläkkeen alkaminen näin tullut ajankohtaiseksi.

1980-luvun taitteessa sairausvakuutuksen päiväraha oli yleensä myös pienempi kuin kassajärjestelmän työttömyyspäiväraha, joten työttömyysjoutuneilla ei ollut kiihoketta hakeutua sairausperusteisen tuen piiriin. Taloudellisilla tekijöillä, joskaan ei suoraan eläketasoon liittyvillä, oli siten huomattava merkitys eläkkeelle siirtymisen säätelyssä.

Työntekijän toimiala näytti myös vaikuttavan siihen, valikoituiko vajaatyökykyinen työntekijä työttömyys- vai työkyvyttömyysturvan piiriin. Määräaikaisten työsuhteiden hallitsemilla aloilla - aloilla, joissa työttömyyteen oli totuttu - terveysongelmaiset työntekijät valikoituivat taloudellisen taantumana vallitessa herkästi "työttömyysuralle". Pysyvissä työsuhteissa työskennelleet teollisuuden työntekijät sen sijaan päätyivät lamaoloissa keskimääräistä yleisemmin työkyvyttömyyseläkkeen hakijoiksi.

Työmarkkinoiden toiminta ja sosiaaliturvan korvaustason muutokset eivät kuitenkaan kokonaan selitä työkyvyttömyyseläkkeiden alkuvuoden vaihtelua, myös väestön terveydentilan kehitys on vaikuttanut eläkkeelle siirtymiseen. Tämä näkyy verenkiertoelinten sairauksista johtuvien työkyvyttömyyseläkkeiden vähenemisessä, joka selittyy pääasiassa näiden sairauksien hallinnan, vaikeusasteen ja ilmaantuvuuden myönteisellä kehityksellä.

Hytti pohtii myös tutkimuksessaan ratkaisukäytännön muutosten vaikutusta työkyvyttömyyseläkkeiden alkuvuuteen. Tutkimuksen tulokset eivät sulje pois mahdollisuutta työkyvyttömyystalouden yleisestä tiukentumisesta taloustaantumana aikana. Tekijä tuo kuitenkin esille myös toisen mahdollisen selityksen hylkäysosuuden nousulle: lama on ollut sekoittava tekijä, joka on muuttanut hakijakunnan rakennetta työkyvyttömyyden arvioinnissa vaikuttavien taloudellisten ja sosiaalisten tekijöiden kannalta. Olipa hylkäysosuuden kasvun taustalla kumpi tahansa, ratkaisulinjan tai hakijakunnan rakenteen muutos, ilmeistä on, että työkyvyttömyysjärjestelmä toimii selkeimmin taloudellisen kasvun oloissa.

Viime aikoina erityisesti yksilöllisen varhaiseläkkeen tiimoilta käydyssä keskustelussa on korostunut huoli eläkkeiden liian suuresta lukumäärästä. Hyttin tutkimus kuitenkin osoittaa, että ainakin varsinaisten työkyvyttömyyseläkkeiden alkuvuus on joutanut pikemminkin alaspäin kuin ylöspäin: osa terveysongelmaisista työntekijöistä jäi tarkasteluajanjaksona muiden tutkimusotosten, kuten työttömyysturvan piiriin.

Koko varhaiseläkejärjestelmän joustavuudesta on luvassa tietoa väitöskirjalle suunnitellusta jatkotutkimuksesta, jossa tarkastelujakso ulottuu yksilöllisen varhaiseläkkeen alkuvuosiin.

RAIJA GOULD
*Eläketurvakeskuksen
tutkija*

HUOLTOSUHDE KASVAA ELATUSSUHDE PIENENEY

Väestön ikärakenteen muuttumisella tulee olemaan hyvin merkittäviä vaikutuksia koko yhteiskuntaan ja aivan erityisesti eläkejärjestelmien sekä yleensäkin sosiaaliturvan kustannuksiin ja rahoitukseen. Muutoksen trendejä kuvataan tavallisesti havainnollistaen niitä ns. huoltosuhteen avulla.

Tässä artikkelissa esitetään esimerkkejä siitä, millaiseksi huoltosuhteen voidaan olettaa muodostuvan tietyn olettamuksin. Lisäksi esitetään kaksi muuta suhdelukua, joita voidaan käyttää rinnan huoltosuhteen kanssa.

Huolto- ja elatusuhde
Huoltosuhteella tarkoitetaan väestötieteessä yleensä lasten ja vanhusten lukumäärän suhdetta työikäisen väestön lukumäärään. Kansainvälisen käytännön mukaan luetaan työikäisiin 15-64-vuotias väestö, lapsiin 0-14-vuotiaat ja vanhuksiin yli 65-vuotiaat. Näin lasketulla huoltosuhteella kuvataan yleensä väestön ikärakenteessa ajassa tapahtuvaa muutosta.

Toista suhdelukua, jota myös usein kutsutaan huoltosuhteeksi, on joissakin yhteyksissä käytetty kuvaamaan ei-työllisten lukumäärän suhdetta työllisten lukumäärään. Ei-työllisiin kuuluvat esimerkiksi lapset, opiskelijat, työttömät, kotirouvat, eläkkeensaajat jne. Tällöin huoltosuhte kuvaa karkeasti, kuinka monta henkilöä työssä oleva joutuu keskimäärin itsensä lisäksi työllään elättämään.

Edellä esitetyt huoltosuhteen määrittelyt antavat hyvin erilaiset tulokset. Koska saman termin käyttö eri käsitteistä saattaa aiheuttaa sekaannusta, tulisi näistä käsitteistä käyttää eri termejä. Väestötieteessä *huoltosuhteen* englanninkielinen vastine on *age dependency ratio*, joten sen käyttö väestötieteellisenä terminä, edellä ensimmäisenä esitetynä käsitteenä, tuntuisi perustellulta.

Arvioitaessa esimerkiksi julkisten kokonaismenojen ja niistä aiheutuvien veroaste-paineiden kehitystä, kuvaa jälkimmäinen käsite paremmin asiaa. Tästä käytetään englanninkielistä termiä *economic dependency ratio*, jota suomeksi voisi nimittää *elatussuhteeksi*.

Kuviossa 1 on esitetty huoltosuhte kansaneläkelaitoksen tekemän väestöennusteen mukaisena ja elatusuhde työeläke-ennusteissa käytetyillä työllisyysoletuksilla. Yhtenä-

set käyrät kuvaavat ns. perusennusteita. Kuvion mukaan huoltosuhte pysyy vuoteen 2010 saakka alle 0,5:n ja kasvaa sitten väestön ikärakenteen vaikutuksesta vuoden 2030 paikkeille noin 0,65:een, jonka jälkeen se alkaa hitaasti laskea.

Elatusuhde kasvaa nopeasti suurtyöttömyyden myötä vuoden 1990 vajaan 1,1:n tasolta vuoden 1994 lähes 1,6:een, jonka jälkeen oletettu työllisyyden paraneminen alentaa elatussuhteen vuoteen 2015 mennessä noin 1,3:een. Sen jälkeen elatusuhde nousee ikärakenteen vaikutuksesta vuoteen 2030 mennessä 1,4:ään ja alenee jälleen ikärakenteen vaikutuksesta vuoteen 2040 mennessä lähes 1,3:n tasolle.

Eläkkeelle-siirtymisikä nousussa?

Eläkkeellesiirtymisiän arvelaan nousevan tulevaisuudessa keskimääräisen eliniän kasvun, työolosuhteiden paranemisen ja myöhemmin myös mahdollisen työvoimapulan vuoksi. Kuvion 1 katkoviivalla piirretyt käyrät kuvaavat niitä tasoja, joille päästäisiin keskimääräisen eläkkeellesiirtymisiän ja huoltosuhteessa käytetyn 65 vuoden iän noustessa kolmella vuodella vuosina 2015-2019.

Laskelma on luonteeltaan tekninen ja tarkoitettu kuvaamaan eläkkeellesiirtymisiän nousun vaikutusta huolto- ja elatussuhteeseen. Eläkkeellesiirtymisiän nousemisen on oletettu alkavan vuonna 2015, koska silloin perusennusteessa arvellaan saavutettavan ns. täystyöllisyystaso. Jos laskelmassa eläkkeellesiirtymisiän nousemisen oletettaisiin alkavan aikaisemmin ja tapahtuvan hiukan pitemmällä aikavälillä, alenisivat huolto- ja elatusuhde jo aikaisemmin, mutta vuoden 2030 jälkeisiin

lukuihin sillä ei juurikaan olisi vaikutusta.

Eläkkeellesiirtymisiän kohominen alentaisi vuonna 2040 huoltosuhteen noin 0,55:een ja elatussuhteen noin 1,2:een. Ikärajan noustessa huoltosuhteen laskukaavassa osoittajasta poistuisi kolme ikäluokkaa ja nimittäjään tulisi vastaavasti saman verran lisää. Elatussuhteen muutosta laskettaessa on oletettu, että eläkkeellesiirtymisiän noustessa lisääntyneestä työvoimasta työllistyi kaksi kolmasosaa ja jäljelle jäävä kolmasosa jäisi työttömäksi tai muuten työvoiman ulkopuolelle.

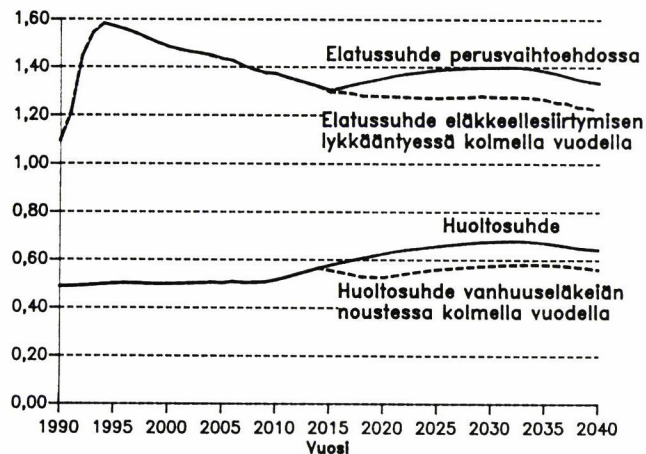
Elatussuhteen laskukaavassa osoittajasta poistuisi siten kaksi kolmasosaa eläkkeellesiirtymisiän kohomisen kasvattamasta työvoiman määrästä ja nimittäjään tulisi saman verran lisää. Näin laskien eläkkeellesiirtymisiän kohominen vähentäisi myös varhaiseläkkeiden lukumäärää ja lisääisi sitä kautta työllisten määrää.

Kuvion 1 huolto- ja elatussuhteen kehityksestä nähdään, että huoltosuhte tulee tulevaisuudessa vielä kasvamaan. Sen sijaan elatusuhde tulisi näiden laskelmien oletusten mukaan olemaan tulevaisuudessa nykyistä selvästi pienempi.

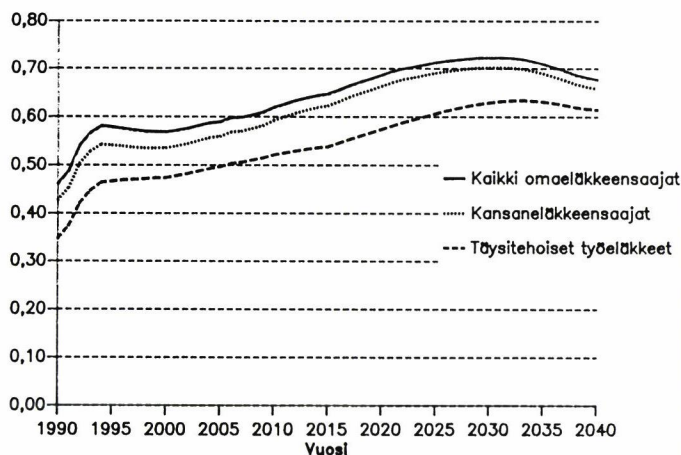
Eläkkeensaajien lukumäärä työllistä kohti

Kolmas eläkemenojen kehitysnäkymiä kuvaava suhdelukku saadaan, kun arvioidaan suoraan omaeläkettä saavien osuus työssä olevien lukumäärästä. Tämä kuvaa montako eläkkeensaajaa on yhtä työssä olevaa kohti. Arvioissa käytetään usein myös käänteislukua, joka kuvaa työssä olevien lukumäärää eläkkeensaajaa kohti.

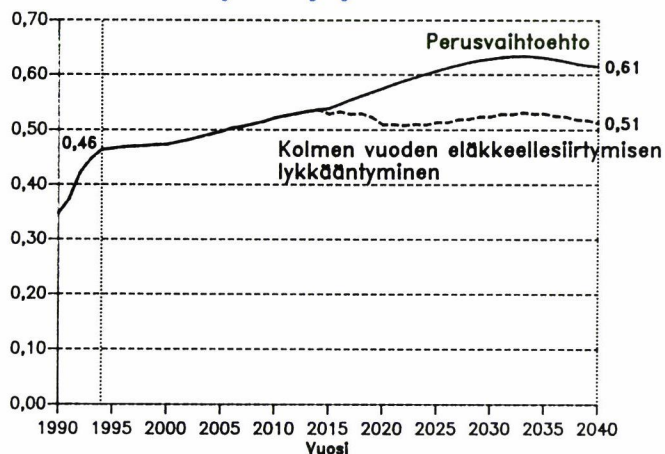
Kuvio 1. Huolto- ja elatusuhde

Kuvio 2. Eläkkeensaajat työllistä kohti

Kuvio 3. Keskimääräisen eläkkeellesiirtymisiin nousun vaikutus työeläkejärjestelmissä

Suhdelukua laskettaessa eläkkeensaajien lukumääränä voidaan käyttää ainakin kolmea eri lukua riippuen siitä, mitä halutaan arvioida. Ensinnäkin kaikkien omaeläkkeensaajien lukumäärä sisältää työ-, kansan- ja erityiseläkkeensaajat. Koska edellä mainitut eläkkeet rahoitetaan eri tavalla, on näiden kustannuskehitystä arvioitaessa syytä tarkastella niiden lukumäärien kehitystä myös erikseen.

Toisena mahdollisuutena on käyttää kansaneläkkeensaajien lukumäärää. Tähän lukumäärään eivät kuitenkaan sisälly esimerkiksi alennetun eläkeiän piirissä olevat työeläkkeensaajat eivätkä erityiseläkkeensaajat, joita ovat muun muassa luopumis- ja sukupolvenvaihdoseläkkeensaajat. Toisaalta lukumäärä sisältää myös sellaisia eläkkeensaajia, jotka eivät saa työeläkettä. Kolmantena mahdollisuutena on käyttää työeläkkeensaajien lukumäärää, joka on käyttökelpoinen erityisesti työeläkkeiden aiheuttamasta kehitystä arvioitaessa.

Kuvion 2 mukaan eläkkeensaajia olisi vuonna 1994 työssä olevaa kohti kaikkiaan hiukan alle 0,6 ja vuonna 2030 vähän yli 0,7. Työeläkkeensaajia olisi vastaavasti vuonna 1994 noin 0,45 ja vuonna 2030 noin 0,65. Vuodesta 1990 vuoteen 1994 tapahtuva jyrkkä nousu johtuu pääosin työttömyyden kasvusta ja myöhemmin tapahtuva hitaampi nousu lähinnä vanhuuseläkkeensaajien lukumäärän kasvusta.

Kuvion 2 laskelmissa kaikki omaeläkkeensaajat on arvioitu siten, että Kansaneläkelaitoksen tekemään kansaneläkkeensaajien lukumäärän nusteeseen on lisätty karkea arvio erityiseläkkeensaajien lukumäärän kehityksestä. Työeläkkeensaajia koskevassa arviossa on käytetty ns. täysitehoisten työeläkkeiden lukumäärää, joka ei tarkkaan

ottaen ole aivan sama kuin työeläkkeensaajien lukumäärä. Tämä johtuu siitä, että työeläkkeiden rahoituksen kannalta tärkeintä on eläkemenojen kehitys ja siksi työeläkkeensaajia koskevaa ennustetta ei säännöllisesti tehdä.

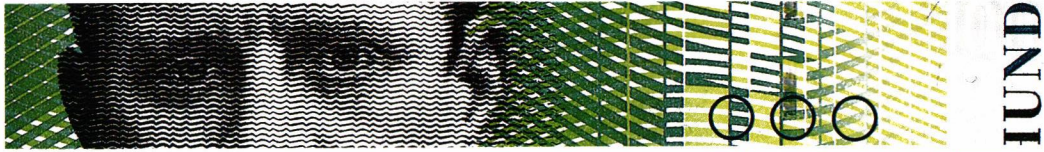
Täysitehoisten työeläkkeiden kehitys antanee kuitenkin riittävän tarkan käsityksen työeläkkeensaajien lukumäärän kehityksestä. Virhettä aiheuttaa kahdesta tekijästä, jotka vaikuttavat eri suuntiin. Ensinnäkin henkilö voi saada täysitehoista työeläkettä samanaikaisesti useamman eri työeläkelain perusteella, jolloin sama henkilö on lukumäärässä useampaan kertaan. Toisaalta pelkkää vapaa-ajaeläkettä saavat puuttuvat lukumäärästä.

Kuviossa 3 on esimerkkinä esitetty työeläkejärjestelmien keskimääräisen eläkkeellesiirtymisiin nousun vaikutus työeläkkeensaajien kehitystä kuvaavaan suhdelukuun.

Kuvion 3 mukaan keskimääräisen eläkkeellesiirtymisiin nousu kolmella vuodella alentaisi työeläkkeensaajien lukumäärän työssä olevaa kohti lähes 0,5:een. Sama asia käänteisluvulla ilmaistuna tarkoittaisi, että jokaista työeläkkeensaajaa kohti olisi lähes kaksi työssä olevaa.

TIMO KORPELA
Eläketurvakeskuksen
matemaatikko

JULKISEN SEKTORIN

VELAT JA VASTUUT

Suomen talous näyttäisi monen vuoden laman jälkeen kääntyvän selvään kasvuun. Kahteen ongelmaan ei kuitenkaan ole helpotusta näkyvissä: työttömyys tulee jäämään moneksi vuodeksi sietämättömän suureksi ja valtion velkaantumisen kasvu on vaikeasti pysäytettävissä.

Maastrichtin huippukokouksessa vuoden 1991 lopulla EY-maat sopivat askelista kohti Euroopan rahaliittoa. Raha-liittoon (EMU) ja yhteiseen keskuspankkiin siirryttäisiin vuoteen 1999 mennessä, kun 7 tai 8 jäsenmaata täyttäisi ns. konvergenssiehdot. Yksi näistä ehdoista liittyy julkisen sektorin bruttovelan ja budjettialijäämän määrään. Bruttovelka ei saisi ylittää 60 prosenttia bruttokansantuotteesta eikä budjettialijäämä saa ylittää kolmea prosenttia bruttokansantuotteesta. Muut konvergenssiehdot ovat korkotason, hintojen ja valuutan arvon vakaus.

Kohti yhteistä käsitettä: EMU-velka

Yhteisesti sovitut ehdot ovat johtaneet tarpeeseen yhtenäistää eri maiden julkisen velan tilastointikäsitteet. Työ on vasta meneillään ja vertailukelpoisia taulukoita velan määrästä saataneen aikaisintaan kuluvan vuoden lopulla.

Yleisessä käytössä olevia julkisen sektorin velkakäsitteitä on

Suomessa ainakin kymmenen. Käsitteet ovat syntyneet käyttäjien tarpeista eri tilastointiperiaatteilla. Tilastointi voi perustua hallinnolliseen aineistoon (valtiokonttorin velkaraportti), kyselyyn (luotokantatilasto) tai tilinpäätöstiethin (rahoitusmarkkinatilasto). Näistä tilastoista on eri tarkoituksiin laskettu erilaisia velkalukuja, mikä on johtanut julkisuudessa esiintyvien käsitteiden kirjavuuteen.

Suomen osalta Tilastokeskus on tehnyt rahoitusmarkkinatilaston perusteella alustavat laskelmat Euroopan yhteisön tilinpitosuosituksen mukaisen ns. EMU-velan määrästä. Rahoitusmarkkinatilaston mukaan valtion bruttovelka oli vuoden 1991 lopussa 95 miljardia markkaa. Kuntien, sosiaaliturvarahastojen ja työeläkelaitosten bruttovelka oli yhteensä 83 miljardia markkaa.

Sen jälkeen, kun tilastokeskus siirsi työeläkelaitokset vakuutuslaitossektorista julkisen sektorin alasektoriksi, EMU-velan laskenta poikkeaa rahoitusmarkkinatilastosta siinä, että kauppaluotot ja siirtovelat eivät ole EMU-velkaa. Koko julkisen sektorin EMU-velan laskemisessa otetaan lisäksi huomioon sektoriin kuuluvien talousyksiköiden keskinäiset velkasuhteet.

Julkisen sektorin sisäiset velat ovat pääasiassa valtion kunnille myöntämiä velkoja. Kuntämä ns. sulauttaminen tehdään, saadaan vuoden 1991 lopun julkisen sektorin velaksi 114 miljardia markkaa. Tästä on valtion osuus 86 miljardia markkaa, kuntien osuus 25 miljardia markkaa sekä sosiaaliturvarahastojen ja työ-

eläkelaitosten osuus kolme miljardia markkaa. Velan osuus bruttokansantuotteesta vuosina 1975 – 1991 ja arvio vuosien 1992 ja 1993 velasta on esitetty oheisessa kuvassa.

Velat ja saamiset

EMU-velka on bruttovelkaa. Bruttovelka arvioitiin viime vuoden lopussa 300 miljardiksi markaksi, mikä on 64 prosenttia bruttokansantuotteesta. Julkisella sektorilla on myös saamisia, joiden kokonaisuus perinteisesti on ollut velkaa suurempi. Saamiset ovat bruttovelkaa epämääräisempi käsite, koska saamisten arvostaminen nimellisarvoonsa ei anna todellista kuvaa niiden merkityksestä.

Työeläkelaitosten sisällyttäminen julkiseen sektoriin hämärtää entisestään käsitteistöä, koska eläkerahastoja on kutsuttu vastuuvelaksi. Julkisen sektorin nettovelkaa laskettaessa rahastot vähennetään bruttovelasta ja eläkevastuita tai takauksia ei oteta vähennyserinä huomioon.

Kun eläkerahastot otetaan huomioon, julkisen sektorin nettovelaksi muodostuu vuoden 1993 lopussa noin nolla. Tässä laskelmassa julkinen antolainauskanta on arvoitettu 70 prosenttiin nimellisarvostaan.

Yksityisen sektorin eläkerahastojen huomioonottaminen nettovelassa saattaa kuitenkin johtaa väärin tulkituksiin, koska rahat on tarkoitettu kattamaan eläkevakuutuksesta aiheutuvia vastuita. Ne tarkoittavat yhtä suurta eläkejärjestelmän velkaa vakuutetuille, mikä ei ole siirrettävissä julkisen sektorin muiden menojen kattamiseen.

Jos eläkerahastoja ei oteta huomioon, julkinen nettovelka oli vuoden 1993 lopussa noin 180 miljardia markkaa eli 38 prosenttia bruttokansantuotteesta.

Ulkomaanvelka todellinen uhka

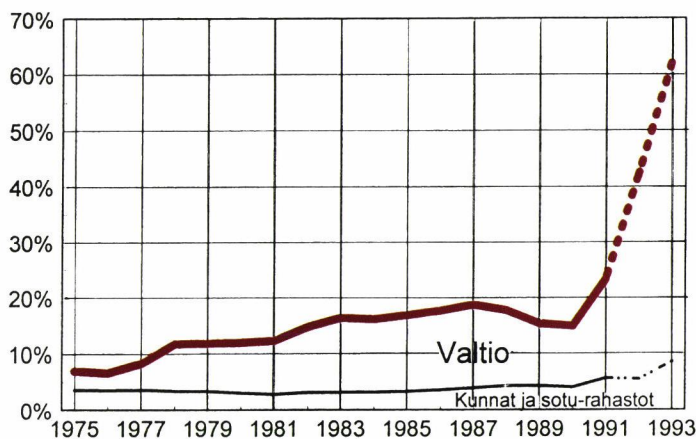
Kotimainen julkinen velka on pääasiassa maan sisäinen jako-ongelma. Velan lyhentäminen ja korkojen maksu merkitsee sitä, että verotuksella siirretään varoja kotimaisten taloudenpitäjien taskusta toiseen. Sen sijaan ulkomaanvelan korkomenot hyödyttävät vain ulkomaisia rahoittajia. Velan takaisinmaksu on välttämätöntä, jotta julkisessa taloudessa seuraavassa laskusuhdanteessa olisi velkaantumisvaraa.

Koko kansantalouden tasolla ulkomainen nettovelka merkitsee, että osa Suomessa tehdyn työn tuotosta on luovutettava ulkomaille. Vaihtotase ilmaisee tuon nettovelan muutoksen. Vuosina 1988 – 1993 vaihtotaseen kumulointunut alijäämä oli 110 miljardia markkaa. Tämän lisäksi velan markkamäärää ovat kasvattaneet valuuttakurssimuutokset. Tänä vuonna ulkomaista nettovelkaa päästäneen pienentämään, koska vaihtotaseen ennustetaan kääntyvän ylijäämäiseksi.

Julkisen sektorin velkakehityksessä ei nopeaa käännettä ole odotettavissa. Ongelmana on valtion rahoitusasema. Kuntien talous tasapainoituu veroäyriä korotusten, menojen leikkausten ja talouden odotettavissa olevan käänteiden myötä varsin nopeasti. Valtion ongelmaksi jäävät suuret velanhoitomenot, pankkituki ja poliittiset vaikeudet lisätä tuloja verotusta kiristämällä.

Vuoden 1993 lopussa koko kansantalouden ulkomainen nettovelka ylitti 300 miljardia markkaa. Tästä valtion osuus on nopeasti kasvanut ja on jo lähes kaksi kolmannesta. Verotuksesta yhä suurempi osa tulee lähivuosina kulumaan tämän velan hoitokustannuksiin. Kuluvan vuoden 48 prosentin veroasteesta noin kolme prosenttiyksikköä käytetään ulkomaisen velan kor-

Suomen julkisen sektorin EMU-velka vuosina 1975 - 1991 ja arvio velan määrästä vuosina 1992 ja 1993, prosentteina bruttokansantuotteesta.

koihin. Velan takaisinmaksu edellyttää veroasteen nostamista.

Veroastekilpailu hillitsee veronkorotuksia

Taloudellinen yhdentyminen on lisännyt kiinnostusta maiden väliseen vertailuun. Julkisen talouden kansantaloudelle aiheuttamaa rasitusta mitataan veroasteella. Ekonomistit tunnustavat julkisen talouden tuottamien kansantalouden perusinvestointien ja peruspalvelujen merkityksen taloudellisen kehityksen vauhdittajana. Yleinen käsitys kuitenkin on, että korkea veroaste ja suuri julkinen sektori jäykistävät talouden toimintaa ja hidastavat talouskasvua.

Ongelmana vain on määritellä, mikä on liikaa. Suomen veroaste kasvoi melkoisesti, kun viime vuonna tehdyn luokitusmuutoksen jälkeen työeläkejärjestelmän saamat maksutulot luetaan veroasteeseen. Kansainvälisen vertailun kannalta lisäys on järkevä, koska maksut ovat pakollisia ja lakisääteisiä.

Vertailtavuuden kannalta Suomen veroaste on nyt liiankin täydellinen, koska pakollinen eläkejärjestelmä on kattavuutensa vuoksi tehnyt muunlaiset eläkejärjestelyt lähes tarpeettomiksi. Monissa muissa maissa niille on tilaa, mutta ei-lakisääteisinä sopi-

musperusteisina järjestelminä niitä ei voida lukea mukaan veroasteeseen.

Suomen "täydellisesti mitattu" veroaste kipuaa veroastevertailussa lähemmäs Ruotsin ja Tanskan huippulukuja. Molemmissa maissa pakolliset eläkejärjestelmät alkavat olla täysimääräisesti voimassa, mutta Suomessa voimaantulovaiheen aiheuttamaa kasvupainetta on yhä. Työeläkemaksun kasvu lähimmän 30 vuoden aikana nostaa veroastetta vuosittain noin 0,1 – 0,2 prosenttiyksikköä. Vuoden 1995 työeläkemasuun kohdistuva 4 – 6 prosenttiyksikön korotuspaine merkitsisi toteutuessaan 1 – 1,5 prosenttiyksikön suuruisia veroasteen kasvua. Julkisen velan nopea lyhentäminen edellyttäisi niin jyrkkää verotuksen kiristymistä, että se varmasti haittaisi talouden käynnistymistä.

Valtion velka jatkuu pitkään

Eri tahoilla on huolestuneina tehty laskelmia julkisen sektorin velkakehityksestä. Muun muassa viime keväänä julkaistussa Sosiaalimenotoimikunnan välimietinnössä esitettiin laskelmia velkaantumisen, veroasteen ja eläkemenojen kehityksestä. Laskelmien pessimistiset tulokset johtuvat laskelman tekijöiden epäoiminnista veroasteen korottamisesta. Laskelmissa se

näkyvät siten, että veroasteen jäädyttämisen seurauksena työeläkemaksun korotukset johtaisivat saman suuruisiin verojen alennuksiin. Näkemys on todellisuudelle vieras.

Realistinen velkalaskelma on tehtävissä tunnustamalla eläkekustannusten kasvun omalta osaltaan korottavan veroastetta. Se ei heikennä Suomen asemaa veroastekilpailussa, koska vertailumaissa tapahtuu aivan vastaavaa kasvua joko veroasteeseen mukaan laskettavissa tai sen ulkopuolelle jäävissä eläkekustannuksissa.

Tehtyjen laskelmien perusteella voidaan arvioida, että suotuisassakin tapauksessa julkinen velka voidaan tasapainottaa lamaa edeltävälle tasolle vasta 10 – 15 vuoden kuluessa. Nopeampi velan takaisinmaksu edellyttäisi veroasteen huomattavaa korottamista. Pitkään jatkuva ylijäämäinen vaihtotase voi jopa johtaa tilanteeseen, jossa yrityssektori on ulkomaihin nähden nettolainanantaja ja valtio edelleen velkaa ulkomaille.

Odotettavissa oleva eläkekustannusten kasvu olisi helpommin rahoitettavissa, jos Suomi lähimmän 20 vuoden aikana muuttuisi kansainvälisillä rahoitusmarkkinoilla lainanottajasta lainanantajaksi. Nopean talouskasvun lisäksi tämä edellyttäisi säästämisen lisäämistä kaikilla kansantalouden sektoreilla. Säästämisellä rahoitettavilla investoinneilla olisi luotavissa toinen eläkkeiden rahoituskyvyn edellytys: tehokas ja teknisesti kilpailukykyinen tuotantokoneisto. Eläkemenot kasvavat kaikissa länsimaissa, mutta velaton kansantalous kykenee ne parhaiten kantamaan.

BO LUNDQVIST
Eläketurvakeskuksen
erikoistutkija

KUNTOUTUJAT TYTYVÄISIÄ

Tutkimuksessa mitattiin kuntoutustutkimuksessa tai vastaavassa olleiden näkemyksiä ja kokemuksia kuntoutuspalveluista. Työeläkelaitosten kuntoutustutkimuksessa olleiden näkemyksiä voitiin verrata Kelan, Vakuutusalan Kuntouttamiskeskuksen (VKK), terveydenhuollon ja työhallinnon vastaavanlaisten kuntoutusasiakkaiden käsityksiin.

Hyvä yleiskuva

Kokonaiskuva kuntoutuksen järjestymisestä on kaikissa ryhmissä melkoisen hyvä -työhallintoa lukuunottamatta. Työeläkelaitokset menestyvät tässä kokonaisarviossa selvästi parhaiten, kuten seuraavasta asetelmasta nähdään. Siinä esitetään asiakkaiden näkemys kuntoutuksen järjestymisestä kokonaisuutena. Luvut ovat myönteisen arvion (erittäin/ melko hyvin) antaneiden prosentiosuuksia eri ryhmien vastaajista:

Työeläkelaitokset	60
VKK	51
Kela	49
Terveydenhuolto	47
Työhallinto	27

Työeläkelaitokset saivat parhaan arvostelun myös kysytäessä sitä, kuinka hyvin kuntoutujan omat näkemykset ja tavoitteet on huomioitu. Myönteisten reaktioiden osuus oli 65 prosenttia. Noin viidesosa vastaajista tosin reagoi negatiivisesti, eli oli tyytymättömiä omaan osuuteensa.

“Luukulta luukulle kulkeminen” eli asiakkaan turha juoksuuttaminen on yksi asiakaspalvelun tunnettuja puutteita. Seuraavassa näkyvät myönteisen vastauksen “luukulta luukulle kulkemiskokemuksiin” antaneiden prosentiosuudet:

Työhallinto	37
Työeläkelaitokset	24
Terveydenhuolto	23
Kela	19
VKK	12

Kuntoutusasiakkaat antoivat kuntoutuspalveluista työeläkelaitoksille melko hyvän arvosanan. Muutamilla asiakaspalvelun osa-alueilla on kuitenkin parantamisen varaa. Erityisesti kaivataan henkilökohtaiseen kuntoutustilanteeseen liittyviä tietoja. Tämä käy ilmi Kuntoutussäätiön viime vuoden lopulla julkaisemasta tutkimuksesta. 1)

Vaikka kokonaistilanne ei olekaan tässä kohdin huono, on työeläkelaitosten suhteellinen asema arvostelussa äskeistä heikompi. Noin neljäsosa asiakkaista löytää palvelusta valettamisen aihetta.

Kelan ja VKK:n kohdalla on tässä huomattavan vähän arvostelua. Työhallinto on jälleen selvästi arvostelun “keulapaikalla”.

Toiveet ja niiden toteutuminen

Kuntoutujilla on tietenkin selvyyteen mentäessä sitä koskevia omia toiveita ja tavoitteita. Tutkimuksen mukaan oli terveydentilan tutkiminen tai parantaminen asiakkaiden mielestä tärkein tavoite.

Työeläkelaitosten asiakkaistakin toivoi peräti 72 prosenttia tämänsuuntaisia toimenpiteitä. Työmahdollisuuksien selvittämistoive (31 %) oli heillä hieman tavallisempi kuin eläkemahdollisuuden selvittäminen (25 %). Poikkeuksen yleisluonnasta muodostivat VKK:n asiakkaat, joille koulutusasiat olivat kaikkein toivottuimpia.

Selvästi yli puolet eri ryhmien vastaajista katsoi, että heidän

toiveensa on myös huomioitu kuntoutuksessa. Jos katsotaan toisaalta jakautuman toista päätä, eli niiden osuutta, joiden oma toive on huomioitu huonosti, niin työeläkelaitokset ovat tässä kärkipaikalla (20 %). Tämä johtunee siitä, ettei työeläkelaitosten kuntoutus tähtääkään pääsääntöisesti lääkinnälliseen kuntoutukseen, vaikka asiakkaat sitä toivovatkin.

Toiveiden toteutuminen ja kuntoutusasian eteneminen vaatii kuitenkin aika lailla myös omaa päättäväisyyttä. Tätä mieltä oli yli puolet asiakkaista joka ryhmässä. Eniten tällaista “omaa panosta” joutuvat mielestään antamaan työhallinnon (72 %) ja VKK:n (66 %) asiakkaat ja vähiten työeläkelaitosten ja Kelan kuntoutajat (56 %).

Kuntoutukseen määrättyjen osuus oli työeläkelaitoksissa suhteellisesti suurin (33 %). Yleisin käytäntö kaikissa ryhmissä on kuitenkin kuntoutukseen suosittelu. Kuntoutukseen voi hakeutua myös itsenäisesti. Tällaisia pyyntöjä tuli selvästi eniten työhallinnossa. Joka neljäs työeläkelaitosten asiakas oli mukana tutkimuksissa omasta pyynnöstään.

Tehokasta toimintaa

Jos kuntoutustoiminnan tehoa mitataan suositeltujen toimenpiteiden toteutumisas-teella, ovat työeläkelaitokset tehokkaita. Toimenpiteistä toteutui noin kolme neljäsosaa, joista kokonaan 58 prosenttia ja osittain 22 prosenttia. Esimerkiksi Kelan suosittelamista toimenpiteistä oli toteutunut vastaavasti kokonaan kolmasosa ja osittain runsas neljäsosa.

Suosituksia tosin vaihtelivat melkoisesti ryhmittäin, mikä on luonnollistakin eri tahojen luonnetta ajatellen. Eläkesuosituksia tuli selvästi eniten terveydenhuollosta (44 %). Työeläkelaitokset olivat siinä toi-

sena (28 %), mutta saman verran tuli myös työsuosituksia. VKK:n suosituksista valtaosa koski koulutusta ja tämä oli tavallisin suositus myös työhallinnossa. Kelasta tuli lievästi eniten terveydentilaa koskevia suosituksia. Sen, kuten työeläkelaitostenkin, suositukset jakautuivat kuitenkin melko tasaisesti eri kohteisiin.

Aika tärkeä tehokkuusmittari on kuntoutujan oma arvio koko selvityksen hyödyllisyydestä. Tässä kohdassa on kolme kärjessä, nimittäin VKK, työeläkelaitokset ja Kela, joiden asiakkaista yli 60 prosenttia piti selvitystä hyödyllisenä. Hänille jäivät terveyshuolto (48 %) ja varsinkin työhallinto (27 %).

Lisätiedot tarpeen

Tiedon tarve kuntoutuksesta on yleistä. Seuraavassa esitetään kuntoutuksesta saadun tiedon riittämättömäksi kokeneiden prosenttiosuudet eri ryhmien asiakkaista:

Työeläkelaitokset	53
Työhallinto	50
Terveydenhuolto	43
Kela	33
VKK	28

Eniten tiedon tarvetta on työeläkelaitosten asiakkailla. Jos joka toinen kuntoutuja tuntee olevansa "pimennossa" muun muassa sen suhteen, mitä kaikkea kuntoutuksessa tapahtuu, mihin sillä pyritään jne., on tilanne vaikea ja kaipaa korjausta. Kuntoutuksesta sinänsä lienee kyllä yleistasoista tietoa, mutta asiakkaat kaipaavatkin ao. ihmisen kulloiseenkin ajankohtaiseen tilanteeseen liittyvää yksityiskohtaista tietoa. Reaktiot tähän mittavaan kysymykseen olivat tuon suuntaisia.

Tutkimuksesta

Tulokset koskevat siis kuntoutustutkimuksessa tai vastaavassa olleita. Käsitteen sisältö vaihteli jonkin verran järjes-

telmästä toiseen, joten tutkimuksen lopulliseksi kohteeksi tulivat jonkinasteiseen kuntoutusselvittelyyn osallistuneet ihmiset.

Aineisto poimittiin eri kuntoutusjärjestelmien rekistereissä 1.1.1992 - 30.6.1992 olleista henkilöistä. Tiedot kerättiin kyselylomakkeella helmikuusta - maaliskuussa 1993. Työeläkelaitosten ja VKK:n näyte on kokonaisotos. Siinä ovat mukana kaikki kuntoutujat ao. ajalta. Muiden kohdalla näyte on osajoukko.

Näytteen koko vaihtelee järjestelmittäin. Eniten vastaajia on terveydenhuollosta (165) ja vähiten Kelasta (62). Työeläkelaitosten kokonaisnäytteessä oli 65 vastannutta. Tutkimukseen vastasi yhteensä 460 henkilöä (vastausprosentti 62).

Eläketurvakeskuksesta tutkimuksen tekemiseen osallistui Simo Forss ja Kristiina Tuominen, jotka vaikuttivat eniten käytetyn kyselylomakkeen kehittelyyn.

1) Jouni Puumalainen: Kuntoutujan näkökulma: Vammaistuen saajien ja kuntoutustutkimuksessa mukana olleiden näkemyksiä ja kokemuksia kuntoutustoiminnasta. Kuntoutussäätiö 1993.

SIMO FORSS
Eläketurvakeskuksen
tutkimusosaston
yhteyspäällikkö

Kristina Issakainen

MUISTA
MAISTA

Kristina Issakainen

RUOTSI

Esitys uudeksi eläkejärjestelmäksi valmistumassa

Yli kaksi vuotta työskennellyt parlamentaarinen eläketyöryhmä on saamassa valmiiksi esityksen Ruotsin uudeksi lakisääteiseksi eläkejärjestelmäksi. Hallituksen tavoitteena on saada työryhmän mietinnön pohjalta laadittava hallituksen esitys valtiopäiville vielä tämän kevään aikana, ennen syksyllä pidettäviä valtiopäivävaaleja. Tätä kirjoitettaessa työryhmä ei ole vielä jättänyt lopullista mietintöään. Tietoihin voi siksi tulla vielä joitakin muutoksia. Lopullinen mietintö jätettäneen helmikuun aikana.

Yhtenäinen vanhuuseläkevakuutus

Uudessa eläkejärjestelmässä nykyinen kansaneläke- ja lisäeläkejärjestelmä (ATP) liitettäisiin yhtenäiseksi vanhuuseläkevakuutukseksi. Se muodostuisi ansioeläkkeestä, johon sisältyisi yksilöllinen säästöosa.

Kaikille taattaisiin kuitenkin tietty minimitaso eli takuu-eläke (garantinivå, garanti-pension), joka korvaisi osittain nykyistä kansaneläkettä. Takuuosa olisi asumisperusteinen, mutta kokonaan ansioeläkevähenteinen toisin kuin nykyinen kansaneläke. Kaikille maksettavaa kansaneläkkeen pohjaosaa ei siis enää olisi, vaan ansio-osan kasvaessa yhdessä työmarkkinasopimus pohjaisten lisäeläkkeiden kanssa riittävän suureksi, ei takuuosaa enää maksettaisi lainkaan.

Eläkkeen ansio-osaa kartuttavasta vakuutusmaksusta pieni osa siirrettäisiin yksilöllisiin vakuutuksiin. Tämä yksilöllinen eläkkeen osa olisi täysin rahastoitu ja muodostuisi karttuneista vakuutusmaksuista ja niille saaduista tuotoista. Työntekijä voisi valita, mihin eläkevaroja hoitavaan yritykseen hänen maksunsa ohjattaisiin. Myös karttuneen säästöosuuden käytössä olisi yksilöllistä valinnanvapautta enemmän kuin muun eläkkeen osalta.

Uusi eläkejärjestelmä olisi ensisijaisesti vanhuuseläkevakuutus. Myös perhe- ja työkyvyttömyyseläkkeitä maksettaisiin, mutta mahdollisesti nykyistä tiukemmin kriteerein. Työryhmä esittää, että työkyvyttömyyseläkkeiden siirtämistä lähemmäs sairausvakuutusjärjestelmää selvitetäisiin. Jos ne säilyisivät uuden järjestelmän osana, ne kustannettaisiin samoin kuin perhe-eläkkeet erikseen valtion budjettivaroista. Oikeus ns. tulevaan aikaan laskettaisiin työkyvyttömyyseläkkeissä kuitenkin vain 61 ikävuoteen asti.

Eläkettä suhteessa maksettuihin maksuihin

Ruotsin nykyisessä ansioeläkejärjestelmässä (ATP), eläke määräytyy 15 parhaan vuoden ansioiden perusteella. Eläke on 60 prosenttia perusteena olevista tuloista. Täyden eläkkeen saamiseksi töitä on täytynyt tehdä 30 vuotta.

Uudessa järjestelmässä jokai-

nen työvuosi kartuttaisi ansi-
oeläkettä. Eläke määräytyisi
koko työhistorian aikana kart-
tuneiden vakuutusmaksujen
perusteella. Vakuutusmaksun
suuruus olisi ratkaiseva eläk-
keen määrän kannalta, mitään
ennalta luvattua eläkkeen
tavoitetasoa ei enää olisi.
Tässä mielessä se olisi ns.
maksuperusteinen järjestelmä.
Vakuutusmaksu on kuitenkin
mitoitettu siten, että se riittäisi
noin 60 prosentin eläketasoon
40 työvuoden perusteella.
Järjestelmässä olisi eläkekatto,
7,5 kertaa ns. perusmäärän
(v. 1994 35 200 kr) suuruinen
kuten nykyisin.

Koska eläkkeen uusi määräytymistäpa
olisi epäedullinen esimerkiksi
pitkään opiskelleille ja lapsia
kotona hoitaneille tai työttömänä
olleille, kompensoitaisiin
tällaisia työstä poissaoloaikoja
niin, että niiltäkin karttuisi
ainakin osittain eläkettä.
Vakuutusmaksut maksettaisiin
valtion varoista.

Täysi takuueläke olisi bruttomääräisenä
huomattavasti korkeampi kuin
nykyinen täysi kansaneläke.
Se olisi kuitenkin veronalaista
tuloa. Kun ansioeläkkeet yhdessä
sopimuseläkkeiden kanssa
ylittäisivät kolminkertaisen
perusmäärän putoaisi takuueläke
kokonaan pois.

Palkka- ja sopeutusindeksi hintaindeksin sijaan

Aktiiviaikana karttunutta eläkeoikeutta
tarkistettaisiin palkkaindeksillä.
Eläkekattoa tarkistettaisiin
samoin palkkaindeksillä.
Nykyisin sekä karttunut eläkeoikeus
että elä-

kekatto tarkistetaan hintaindeksillä.
Maksussa olevia eläkekeitä
tarkistettaisiin uudessa
järjestelmässä ns. sopeutusindeksillä
(följshetsindex).
Indeksi seuraisi reaali-
palkkojen muutoksen kolmen
vuoden liukuvaa keskiarvoa
siten, että siitä vähennettäisiin
1,5 prosenttiyksikköä.
Se seuraisi nykyistä
hintaindeksiä paremmin
suhdanteiden ja palkkojen
kehitystä.

Eläkkeelle edelleen joustavasti

Uudessa järjestelmässä yleinen
eläkeikä olisi edelleen 65 vuotta.
Tämän merkitys kuitenkin
vähenee, sillä ansioeläkkeen
voisi ottaa 61 vuoden iästä
haluamaan ajankohtana.
Karttunut eläke jaettaisiin
keskimääräisellä odotettavissa
olevalla eliniällä.
Aikaisin eläkkeelle siirtyvän
eläkettä vähentäisi siten
paitsi pienempi karttuma
myös pidempi odotettavissa
oleva eläkeellöoloaika.

Pelkän takuueläkkeen voisi saada
aikaisintaan 65 vuoden iässä.
Myös ansioeläkkeen tulisi
olla vähintään takuueläkkeen
suuruinen, jotta sen voisi saada
ennen 65 vuoden ikää.
Näin estettäisiin keinottelu
takuueläkkeen saamiseksi.

Työntekijät mukaan maksamaan

Nykyisin työnantajat ja valtio
ovat kustantaneet eläkkeet.
Uudessa järjestelmässä
työntekijöiden maksuosuus
nousisi asteittain yhtä suureksi
kuin työnantajan, 9,25 prosenttiin
palkasta.
Työntekijän maksuosuus
perittäisiin kuitenkin
vain eläkekaton alle jäävästä
tulon osasta.
Työn-

antaja maksaisi maksun koko
palkasta.
Katon ylittävä maksun
osa olisi veroluonteista
sosiaaliturvamaksua.
Eläkekaton
alittavasta tulosta peritty
vakuutusmaksu (16,5%)
kirjattaisiin jokaisen
vakuutetun eläketilille,
jolle karttuneista
varoista vakuutettu
saisi tiedon vuosittain.
Lisäksi 2 prosentin
vakuutusmaksu ohjattaisiin
rahastoidun säästö-
suuden kartuttamiseen.

Rahoitus edelleen pääosin jakojärjestelmällä

Vaikka uutta järjestelmää
kutsutaan maksuperusteiseksi,
koska etuus määräytyisi
maksun mukaan,
rahoitettaisiin eläkkeet
edelleen pääosin jakojärjestelmän
mukaisesti.
Kunkin vuoden vakuutusmaksut
käytettäisiin saman
vuoden eläkemenon
kustantamiseen.
Demografisten ja
suhdannevaihtelujen
varalta järjestelmällä
olisi kuitenkin vähintään
vuoden eläkemenon
suuruinen puskurirahasto.
Lisäksi ansioeläkkeen
säästöosa, 2 prosenttia
vakuutusmaksusta,
olisi täysin rahoitettu.

Säästöosa merkitsisi
myös järjestelmän
hallinnon osittaista
hajauttamista,
koska rahastaja
voisi hoitaa
useampi viranomaisen
hyväksymä
rahallatos.

SINIKKA LAITINEN
*Eläketurvakeskuksen
tutkija*

SUKUPOLVENVAIHDOS KÄVISI KALLIIKSI

Palkansaajien sukupolvenvaihdoseläke ja työttömyyseläkkeen ikärajan alentaminen ovat ristiriidassa viime vuosien eläkepoliittisen linjan kanssa, jossa tavoitteena on eläkkeelle siirtymisen myöhentäminen.

Kun ehdotetut muutokset aiheuttaisivat erittäin suuria vaikeuksia eläkkeiden rahoitukselle ja vahvistaisivat ihmisten käsityksiä oikeutuksesta siirtyä varhain eläkkeelle, saattaisivat sauraukset olla eläkejärjestelmälle tuhoisia.

Näillä perusteilla Eläketurvakeskuksen hallitus torjui 101 kansanedustajan allekirjoittaman lakialoitteen, jonka mukaan 55 vuotta täyttänyt henkilö voisi vuosina 1994 - 1996 siirtyä eläkkeelle, jos työnantaja palkkaa hänen tilalleen kahdeksi vuodeksi alle 30-vuotiaan työttömän.

Samalla esitettiin työttömyyseläkkeen ikärajaa alennetta-

vaksi tänä vuonna 55 vuotta täyttäneisiin henkilöihin.

Lisäkustannus olisi suhteeton saavutettaviin työllistämishyötyihin.

Eläketurvakeskuksen laskelmien mukaan sukupolvenvaihdoseläkkeen kolmen ensimmäisen vuoden eläkekustannukset olisivat yhteensä 10 miljardia markkaa. Nuoria laki työllistäisi viitenä vuotena, kun taas eläkekustannuksia sidottaisiin jopa 13 vuodeksi.

Eläkkeen ja työttömyyskorvauksen erotus on keskimäärin 2500 markkaa kuukaudessa eli 30 000 markkaa vuodessa. Tämä olisi järjestelmän aiheuttama lisäkustannus kansantaloudelle. Vuositasolla suuruusluokka on miljardi markkaa. Tällä rahalla ei kuitenkaan luotaisi yhtään uutta työpaikkaa eikä lisittäisi tuotantoa, vaan aikaansaataisiin pelkästään henkilöiden vaihtuminen työpaikassa.

PAIKALLISKONTTOREIDEN OTEPALVELU KASVANUT

Eläkevakuutusyhtiöitten paikalliskonttoriyhteydet Eläketurvakeskuksen työsuhderekisteriin ovat lisääntyneet tuntuvasti viime vuoden aikana. Yhteys on nyt 370 konttoriin yli sadalla paikkakunnalla. Viime vuonna rekisteriyhteyttä käytettiin 35 000 työntekijän tai yrittäjän palvelamiseen. Asiakkaista noin puolet oli ikäväliltä 40 - 49 ja noin viidennes 50 - 59 -vuotiaita. 60 täyttäneitä oli enää kaksi prosenttia. Eniten asiana oli eläkkeen määrän ennakkoselvitys tai työskentelytietojen tutkiminen - kumpiakin asioita samassa määrin.

Asiakkaitten määrät yhtiöittäin vaihtelivat melko suuresti. Palveltujen asiakkaitten määrät eivät kuitenkaan aina ole seuranneet yhtiön vakuuskannan kokoa tai konttoriverkon tiheyttä.

Palveluna asiakas saa eläkeotteen ja neuvonnan. Eläkeotteen antopäivät kirjataan muistiin samalla tavalla kuin Eläketurvakeskuksen antamista otteista. Otepäivien tallettaminen on avuksi myöhemmissä yhteydenpidoissa. Lisäksi työskentelytietojen tarkistustapauksissa päivämäärä vaikuttaa siihen, hankkiiko työsuhdetietojen mahdolliseksi muuttamiseksi tarvittavat selvitykset eläkevakuutusyhtiö vai työntekijä itse.

Yhteys paikalliskonttoreista Eläketurvakeskuksen rekisteriin on ollut koekäytössä vuodesta 1991 ja yhteys jatkuu toistaiseksi vuoden 1995 loppuun.

Hannu Ramberg

TIETOA ERI MAIDEN SOSIAALITURVASTA YHDESSÄ KASVUUN - PERHE ON VOIMAA

Matti Kari: Sosiaaliturvajärjestelmät eri maissa, Suomen varkuutusalan koulutus ja kustannus Oy, 1993.

Aivan joulun alla ilmestyi Matti Karin kirja "Sosiaaliturvajärjestelmät eri maissa". Kirja antaa tuoretta tietoa 60 maan sosiaaliturvasta lyhyesti ja selkeästi esitettynä. Mukana ovat sairaus- ja äitiysetuudet, työtapaturma-, työttömyys- ja eläketurva sekä perhe-etuudet.

Kunakin maan etuuksia on verrattu suomalaisen turvan ta-

soon ulkomaille lähtevän henkilön näkökulmasta. Tässä tarkoituksessa kirja toimii erinomaisena pikaoppaana kaikille niille, jotka työssään joutuvat neuvomaan ulkomaille lähtijöitä sosiaaliturvaan liittyvissä kysymyksissä.

Vastaavaa sosiaaliturvan keskeisiä aloja kattavaa käsikirjaa ei aikaisemmin ole suomenkielisenä julkaistu. Erityisesti nyt ETA-markkinoiden avauduttua se on todella tervetullut ja kulunee lukuisissa kiireisissä käsissä.

Sinikka Laitinen

Vuosi 1994 on kansainvälinen perheen vuosi.

Teemavuodet on YK:n piirissä omaksuttu tapa kiinnittää huomiota yleismaailmallisesti tärkeisiin asioihin. Yleiskokous on julistanut kuluvan vuoden kansainväliseksi perheen vuodeksi. Vuoden teema on "Perhe - voimavarat ja vastuu muuttuvassa maailmassa".

YK:n Perheen vuoden 1994 Suomen toimikunta järjesti perheen vuoden avausseminaarin 10.1.1994. Se pidettiin Helsingin yliopiston suuressa juhlasalissa.

Kun perheestä puhutaan koko maailman mittakaavassa, joudutaan hankaluuksiin kulttuurierojen vuoksi. Se, mitä sanotaan perheeksi, vaihtelee kulttuurista toiseen. Jopa Suomenkin oloissa perhe näyttää olevan monimuotoinen ja ajallisesti muuttuva yksikkö.

Avauspuheessaan sosiaali- ja terveysministeri Jorma Huuh-tanen totesi, että hallinnollisen ja juridisen perhekäsityksen lisäksi perhe on ihmisille sekä mielikuva että konkreettinen ihmissuhdeverkosto. Yksilö on aina tarvinnut ryhmää, johon hän voi kuulua pelkästään oman itsensä takia. Kansallisesti ja kansainvälisesti on välttämätöntä, että

ihmiset välittävät ja huolehtivat toisistaan. Perhettä on myös nimitetty demokratian pienimmäksi yksiköksi.

Lamaantuneessa Suomessa on tärkeää huolehtia siitä, että sosiaaliturvajärjestelmän sopeuttamista ei tehdä perheen kustannuksella. Ainakin olisi huolehdittava siitä, ettei nuorten perheiden elämän edellytyksiä murenneta. Suomen kansallisena teemana onkin "Yhdessä kasvuun - perhe on voimaa".

Seminaarissa käsiteltiin mm. perheen tulevaisuutta (Maija-Riitta Ollila), isän näkökulmaa (Tapani Sihvola) ja ihmisoikeuksia perheen kannalta (Anja-Riitta Ketokoski).

Seminaarin luennot kootaan julkaisuksi.

Suomessa perheen vuosi painottuu sisällöltään kolmeen näkökulmaan: perhe tunneyhteisönä ja kasvuympäristönä, perhe ja hyvinvointivaltio sekä perhe muuttuvassa maailmassa. Toiminnan painopiste on kunnissa ja järjestöissä, joiden on ajateltu olevan lähellä perheiden arkipäivää.

Kansainvälistä perheen päivää vietetään Suomessa 14.5.1994.

Jussi Vanamo

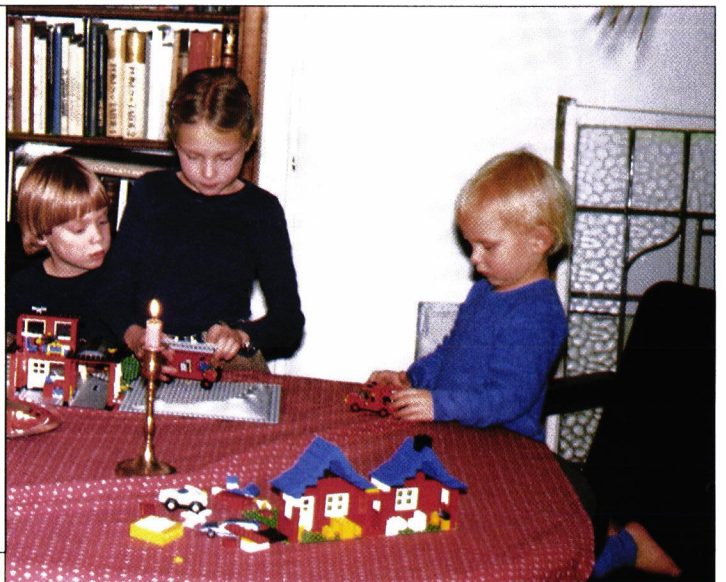
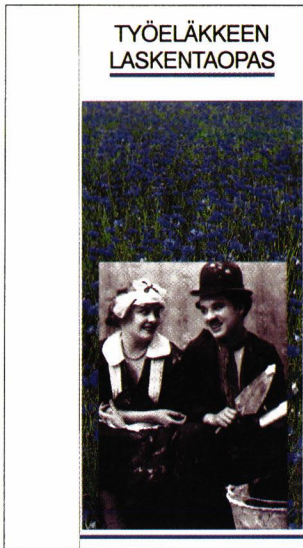
TYÖELÄKKEEN LASKENTAOPAS ILMESTYNYT

Uusi työeläkkeen laskentaopas on ilmestynyt. Opas on tarkoitettu lähinnä käsikirjaksi eläkkeenlaskennan perustietoja tarvitseville ja oppikirjaksi sosiaalivakuutusta opiskeleville.

Laskentaoppaaseen on koottu kaikkien yksityisen puolen lakien mukaisten eläkkeiden laskentaperiaatteet esimerkein havainnollistettuna. Mukana ovat myös vuoden 1994 alusta voimaantulleet uudet laskentasäännöt.

Opasta voi tilata Eläketurvakeskuksesta postituksesta, puhelin (90) 1511, 25 markan kappalehintaan.

Marjukka Hietaniemi

KIRJALLISET VEL-ELÄKEARVIOT MAKSULLISIKSI

Valtiokonttorin toiminnassa on siirretty vuoden alusta osittaiseen maksullisuuteen. Osa palveluista hoidetaan maksuttomina peruspalveluina, osa maksullisina lisäpalveluina. Valtion eläketurvan hoito ja toimeenpanotehtävät: eläkkeiden myöntäminen ja maksaminen eläketapahtuman jälkeen kuuluvat luonnollisesti edelleenkin maksuttomiin peruspalveluihin.

Sen sijaan kirjallisena pyydettyjen VEL-eläkearvioiden ja ennakkoselvitysten laadinta on tietyissä tapauksissa maksullista vuoden alusta lukien.

Puhelinneuvonta ja kirjallisenä toimitettavat palvelussuhderekisteriotteet ovat edelleen maksuttomia. Otteesta selviää työntekijän palvelussuhteet sekä palkkatiedot, mutta siinä ei ole TEL:n tapaan markkamääräistä eläkearviota päättyneistä palvelussuhteista. Eläkearvion tekeminen on 1.1.1995 jälkeen tulevien eläketurvan muutosten jälkeen

entistäkin vaikeampaa, koska VEL:ssä eläkkeen lopullinen määrä selviää usein vasta eläketapahtumahetkellä.

Maksulliset arviot

Eläkearvioiden maksullisuuden tarkoituksena on hillitä kovin varhaista eläkesuunnittelua ja eri eläkevaihtoehtoilta spekulointia. Tällä saattaa olla vaikutusta myös työntekijän tosiasialliseen eläkkeeläsiirtymisikään.

Kirjallisena laaditun henkilökohtaisen eläkearvion tai selvityksen hinta on 300 markkaa. Maksu peritään silloin, kun todennäköiseen eläketapahtumaan on aikaa yli vuosi, eikä arviota tai selvitystä tarvita eläkeoikeuden edellytysten selvittämiseen. Myös henkivakuutusyhtiöt saavat maksullista palvelua silloin, kun ne tarvitsevat arvioita esimerkiksi yksilöllisten eläkevakuutus-pakettien markkinointia varten.

Liisa Turunen

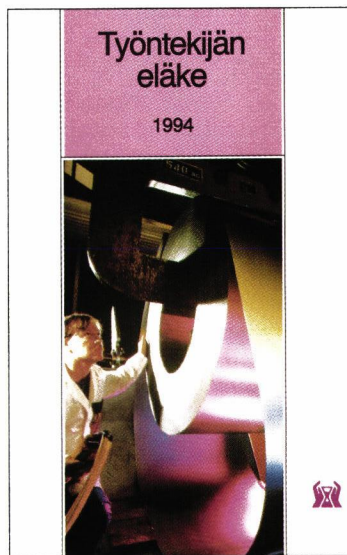
TYÖELÄKE-ESITTEITÄ UUSITTU

Työntekijän eläke, Yrittäjän eläke ja Työeläke tutuksi -esitteet ovat ilmestyneet. Esitteet on painettu myös ruotsiksi.

Työttömyyseläkkeestä, aloittavan yrittäjän alennuksesta ja yksityisen perhepäivähoitajan eläketurvasta on painettu lennäkkinuotoiset tiivistelmät.

Miten järjestän työntekijöilleni lakisääteisen työeläkevakuutuksen -esite julkaistaan lähiaikoina - myös ruotsiksi ja englanniksi.

Kaikkia esitteitä voi tilata vapaasti Eläketurvakeskuksesta osoitteella PL 11, 00521 tai puhelimitse (90) 1511/postittamoina.

MIELENTERVEYS YHÄ USEAMMIN TYÖKYVYTTÖMYYSELÄKKEEN SYY

Mielenterveydellisten syiden takia myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden määrä on miltei kaksinkertaistunut. Niiden osuus voimassa olleiden työkyvyttömyyseläkkeiden määrästä oli vuoden 1992 lopussa 25 prosenttia. Mielenterveyden häiriöt olivat työkyvyttömyyseläkkeiden myöntämisen syynä jo toisella sijalla tuki- ja liikuntaelinten sairauksien jälkeen.

Vuosina 1983-1992 verenkiertoelinten sairauksien vuoksi myönnettyjen työkyvyttömyyseläkkeiden määrä on vähentynyt kolmanneksella. Tämän sairausryhmän osuus vuoden 1992 lopussa oli 16 prosenttia.

Ehdotettu: TYÖNANTAJAT VAPAAKSI SOSIAALIVAKUUTUKSEN PERUSTURVAN RAHOITAMISESTA

Työnantajat olisi vapautettava kansaneläkkeiden, sairausvakuutuksen vähimmäispäivärahan ja sairaanhoitokustannusten rahoittamisesta asteittain vuoden 1996 loppuun mennessä, ehdottaa sosiaali- ja terveysministeriön sosiaaliturvan rahoitusta pohtinut selvitysmies ylijohdaja Tarmo Pukkila.

Sosiaaliturvavakuutuksen rahoitusta olisi uudistettava pysyvästi siten, että työnantajat osallistuisivat ainoastaan ansiosidonnaisten etuuksien kustannuksiin ja perusturva rahoitettaisiin yleisillä verovarilla. Muutoksen toteuttamiseen tarvitaan 5 miljardia verovaroja. Siksi se olisi toteutettava kolmivaiheisesti aloitetaan alentamalla työnantajan kansaneläkemaksua jo tänä vuonna.

Työnantajan kansaneläkemaksu olisi selvitysmiehen mukaan muutettava jo tänä vuonna kolmiportaisesta kaksiportaiseksi. Alimpaan maksuluokkaan kuuluvien yritysten maksu olisi puolitettava nykyisestä 2,4 prosentista 1,2 prosenttiin palkoista.

Kaksi muuta maksuluokkaa -

Mielenterveyden häiriöiden vuoksi myönnetty työkyvyttömyyseläkkeet koskevat usein myös suhteellisen nuoria ihmisiä, jolloin eläkejasta tulee pitkä. Samalla se merkitsee yhteiskunnalle kallista laskua.

Eläke-Varma on käynnistänyt yhdessä Suomen Mielenterveysseuran kanssa projektin, jonka tarkoituksena on auttaa ihmisiä selviytymään stressiä ja masennusta aiheuttavista tilanteista. Ne ovat myös yhdessä tuottaneet opasvihkon Stressi ja uupuminen.

nykyisin 4 prosenttia ja 4,9 prosenttia palkoista - yhdistettäisiin. Maksuksi määrättäisiin 3,2 prosenttia palkoista. Muutos hyödyttäisi eniten pienimpiä yrityksiä. Kaikkiaan välilliset työvoimakustannukset vähenisivät tämän jälkeen 1,5 miljardia markkaa.

Uudistuksen toisessa vaiheessa alimpaan maksuluokkaan kuuluvat yritykset vapautettaisiin kokonaan kansaneläkemaksusta ja toisen maksuluokan maksu puolitettaisiin 1,6 prosenttiin palkoista. Muutos vähentäisi yritysten välillisiä työvoimakustannuksia 1,7 miljardia markkaa.

Kolmannessa vaiheessa kansaneläkemaksu poistettaisiin lopuillakin yrityksiltä. Samalla työnantajan sairausvakuutusmaksu muutettaisiin niin, että työnantajat osallistuisivat vain ansiosidonnaisten päivärahojen kustannuksiin.

Ensimmäisen vaiheen rahoittamiseen selvitysmies ehdottaa käytettäväksi arvonlisäveroa, jota olisi korotettava 0,94 prosenttiyksikköä. Uudistuksen toisen ja kolmannen vaiheen rahoitustarve katettaisiin yleisin verovaroin.

YEL-VAKUUTUSMAKSUJEN PALAUTTAMISEN VANHENTUMINEN

VakO:n päätös 5710/92, annettu 9.11.1993, postitettu 22.12.1993 tietopankissa

Tapauksen tausta

VakO on 15.10.1990 antamallaan päätöksellä poistanut X:n YEL:n mukaisen vakuutuksen ajalta 1.1.1970 - 30.6.1981 ja katsonut hänen olleen työsuhteessa. Eläkelaitos antoi 3.2.1992 X:lle päätöksen YEL:n mukaisten maksujen palauttamisesta.

Päätöksen mukaan vakuutus-sopimukseen perustuva saaminen vanhenee kymmenessä vuodessa saamisen erääntymisestä ja vanhentuminen oli katkennut silloin, kun X oli valittanut vanhuuseläkepäätöksestään eläkelautakunnalle eli 10.2.1989. Näin ollen aiheettomasti maksettuja YEL-vakuutusmaksuja palautettiin X:lle ajalta 10.2.1979 - 30.6.1981. Vakuutusmaksujen palauttaminen 1.1.1970 - 9.2.1979 väliseltä ajalta oli eläkelaitoksen mukaan vanhentunut vakuutus-sopimuslain 29 §:n nojalla.

Eläkelautakunnan kanta

X haki muutosta eläkelaitoksen päätökseen ja vaati, että saamisen vanhentuminen lasketaan aikaisintaan VakO:n 15.10.1990 antamasta päätöksestä.

Eläkelautakunta hylkäsi äänestyksen (4-1) jälkeen valituksen muutoin, mutta muutti vanhentumisen katkeamisajankohdaksi eläkehakemuksen tekoajankohdan 22.9.1988 ja velvoitti eläkelaitosta palauttamaan YEL-vakuutusmaksuja 22.9.1978-30.6.1981 väliseltä ajalta.

Eläkelautakunta katsoi, että kysymyksessä on perusteettoman edun palauttaminen. Koska kysymyksessä on rahamääräisen edun palauttamisaikaa, jonka vanhentumisesta ei ole säädetty vakuutus-sopimuslaissa erikseen, saata-va vanhentuu kymmenessä vuodessa saatavan syntymisestä eli perusteettoman edun siirtymishetkestä. X:n on katsottava hakeneen

YEL - vakuutusmaksujen palauttamista koskeva vaatimus vanhentuu kymmenessä vuodessa saamisen syntymisestä eli kunkin vakuutusmaksuerän suorittamispäivästä lukien.

YEL:n mukaisten vakuutusmaksujen palautusta toimittaessaan vanhuuseläkehakemuksen yhteydessä Kommandiittiyhtiö Y:n yhtiösopimuksen ja selvityksen työsuhteen olemassaolosta.

Eri mieltä olleen jäsenen mielestä vanhentuminen olisi katkennut vasta silloin, kun valitus eläkelautakuntaan tästä asiasta tuli vireille eli 4.3.1992. Tämä olisi kuitenkin ollut valittajalle eläkelaitoksen päätöstä epäedullisempi ratkaisu.

VakO:n kanta

VakO hylkäsi äänestyksen (6-1) jälkeen X:n tekemän valituksen, joten eläkelautakunnan päätöstä ei muutettu. VakO:n hylkäysperusteet olivat samat kuin eläkelautakunnan edellä esitetyt perusteet. Lainkohta: Vanhentumisasetuksen 1 §.

Eri mieltä olleen jäsenen mielestä vakuutusmaksujen palauttamista koskeva saaminen oli syntynyt vasta silloin, kun VakO poisti X:n YEL-vakuutuksen.

Oikeuspaikka

VakO oli äänestyksen (4-3) jälkeen katsonut asian käsitteilyn kuuluvan VakO:n toimivaltaan.

VakO:ssa asia lienee nähty siten, että vaikka erityistä säännöstä aiheettomasti maksettujen vakuutusmaksujen palauttamiseen ei olekaan, asia liittyy läheisesti vakuuttamiseen ja se kuuluu VakO:n toimivaltaan.

Eri mieltä olleiden jäsenten mielestä asiaa ei olisi tullut käsitellä ilman siihen oikeutavaa nimenomaista säännöstä VakO:ssa.

Saamisen vanhentuminen

Erityisen säännöksen puuttessa noudatetaan saamisen osalta yleistä 10 vuoden vanhentumisaikaa, joka on säädetty vanhentumisasetuksessa. Vanhentumisaika alkaa kulua saamisen syntymisestä lukien.

Vakuutusmaksujen palauttamisen vanhentumisesta ei ole erityistä säännöstä. Eläkelautakunta ja VakO ovat ratkaisuissaan lähteneet siitä, että myös vakuutusmaksupalautuksissa noudatetaan näin ollen yleistä 10 vuoden vanhentumisaikaa. Vanhentumisaika on ratkaistu laskettavaksi kunkin vakuutusmaksuerän suorittamispäivästä lukien.

Kommentteja

Ratkaisut ovat perustuneet ilmeisesti siihen, että normaalissa velkasuhteessakin virheellisen maksun palauttamista on vaadittava 10 vuodessa suorittamisesta, jotta vanhentuminen vältettäisiin. Vakuutus-sopimukseen perustuva kestovelkasuhde on rinnastettu muihin maksunpalautustilanteisiin.

Selvää säännöstä vakuutusmaksujen palauttamisesta ei ole, mistä syystä muutakin tulkintaa olisi voitu pitää mahdollisena. Olisi voitu ajatella, että X:n saaminen eläkelaitokselta olisi syntynyt vasta silloin, kun VakO totesi vakuutusmaksut aiheetta maksetuiksi ja edun perusteettomuus tuli näin todetuksi.

Kun X:n saamisen on kuitenkin katsottu syntyneen jo kunkin vakuutusmaksun suorittamispäivänä, joutuu hän tavallaan itse kustantamaan eläketurvansa, vaikka VakO on katsonut hänen olleen työsuhteessa.

MARJA-LEENA
SEPPÄLÄ

Eläketurvakeskuksen
lakiosaston
lakimies

MITEN KÄY ULKOMAILLE MUUTTAJAN TYÖELÄKKEEN?

Jos Elma Eläkeläinen muuttaa tyttärensä perheen luokse Argentiinaan, saako hän sinne myös työllä ja vaivalla ansaitsemansa eläkkeen? Entäpä Vera Venäläinen, joka haluaisi suomalaisen miehensä kuoltua palata entiseen kotimaahansa, menettääkö hän lähtiessään perhe-eläkkeensä?

Asiaan vaikuttavat eläkkeensaajan kansalaisuus ja mahdollisesti sosiaaliturvasopimuksen määräykset. Eräissä tapauksissa eläkkeen maksu ulkomaille edellyttää erityisiä syitä.

Kristina Issakainen

Työeläke maksetaan ulkomailla asuvalle Suomen kansalaiselle samoin kuin Suomessa asuvalle. Esimerkiksi vanhuuseläkkeellä oleva voi hakeutua mihin maailman kolkkaan tahansa ja eläke seuraa mukana. Myös perhe-eläke maksetaan sen saajan asuinpaikasta riippumatta, jos hän on suomalainen. Merkitystä ei ole myöskään sillä, jääkö eläkkeelle jo Suomessa vai vasta ulkomaille muuton jälkeen.

Työttömyyseläkettä ja osaaikaeläkettä koskevat säännökset estävät käytännössä näiden etuuksien maksamisen ulkomaille. Sopimus Euroopan talousalueesta (ETA-sopimus) on kuitenkin tuonut tullessaan sen muutoksen, että eläkkeensaajan siirtyminen

toiseen ETA-maahan on mahdollista ilman, että eläke sen vuoksi keskeytetään.

Ulkomaalainen eläkkeensaajana

Vieraan valtion kansalainen, joka on ansainnut Suomessa eläkettä yksityisen työnantajan palveluksessa tai yrittäjänä, saa eläkkeensä ulkomaille vain, jos sosiaaliturvasopimus hänet siihen oikeuttaa tai jos Eläketurvakeskus erityisistä syistä antaa luvan maksamiseen.

Sopimus turvaa eläkkeen maastaviennin

Sosiaaliturvasopimuksessa sopijavaltiot poistavat vastavuoroisesti eläkkeen maksamista

koskevat rajoitukset, jotka liittyvät kansalaisuuteen. Sopimusmaassa ansaittu eläke maksetaan aina toiseen sopimusmaahan sen kansalaiselle.

Myös ETA-sopimus velvoittaa maksamaan eläkkeen sopimuksessa osallisena olevan valtion kansalaiselle hänen asuessaan Euroopan talousalueella. Esimerkiksi Kanadan kansalainen saa Suomessa ansaitsemansa eläkkeen Kanadaan maittemme välisen sosiaaliturvasopimuksen perusteella ja espanjalainen Ranskaan ETA-sopimuksen nojalla.

Kahdenvälisissä sosiaaliturvasopimuksissa maksamista on voitu laajentaa siten, että eläke maksetaan sopimusmai-

den kansalaisille myös kolmannen valtion maahan. Esimerkiksi Sveitsin kansalaiselle Suomen työeläke maksetaan riippumatta siitä, missä hän asuu. Mahdollista on sekin, että sopimus velvoittaa maksamaan eläkkeen myös kolmannen valtion kansalaiselle hänen asuessaan toisessa sopimusmaassa. Kun on kyse ulkomaalaisesta ja eläkkeen maksamisesta hänelle ulkomaille, onkin aina selvitettävä, onko olemassa sosiaaliturvasopimusta, jonka nojalla hän voisi saada täällä kertyneen eläkkeen asuinmaahansa.

Perhe-eläke maksetaan aina sopimusmaasta toiseen edunsaajalle hänen kansalaisuudestaan riippumatta, jos edunjättäjä oli kuollessaan sopimusvaltion kansalainen.

Edunjättäjän kansalaisuudella ei ole merkitystä, jos edunsaajana on toisessa ETA-maassa asuva ETA-maan kansalainen. Maksuun velvoittaa tällaisessa tapauksessa ETA-sopimus.

Milloin tarvitaan Eläketurvakeskuksen lupa?

Ulkomaalaisille, jotka asuvat ulkomailla eivätkä kuulu ETA-sopimuksen tai minkään kahdenvälisen sosiaaliturvasopimuksen piiriin, eläkettä ei makseta ilman Eläketurvakeskuksen lupaa. Lupa tarvitaan myös siinä tapauksessa, että vierasmaalainen eläkettä jo saadessaan muuttaa pois Suomesta.

Maksulupa ei nykyisin heltä helposti. Lain mukaan eläkkeen maksaminen vieraan valtion kansalaiselle ulkomaille on mahdollista vain, jos siihen on erityisiä syitä. Käytännössä erityisenä syynä voidaan pitää esimerkiksi sitä, että eläkkeenhakija on entinen Suomen kansalainen tai täällä pakolaisena ollut.

Jos se maa, jonka kansalainen hakija on, maksaa vastaveroisesti eläkkeet Suomen kansalaisille, on tämä yleensä erityinen syy myönteiselle maksupäätökselle. Jollei vastaveroisuutta ole, kiinnitetään huomiota muun muassa Suomessa asumisen ja työskentelyn pitkäaikaisuuteen. Eräissä tapauksessa yli kaksikymmenvuotinen työskentely Suomessa katsottiin riittäväksi ja lupa maksamiseen annettiin. Sen sijaan kielteiseen kantaan päädyttiin puolalaisen muusikon osalta, joka oli tehnyt keikkatyötä Suomessa asumatta täällä vakinaisesti, vaikka työvuosia oli yhteensä kertynytkin lähes seitsemän.

Eläkkeenhakijan heikkoa taloudellista tilannetta ei yksi-

nään ole pidetty erityisenä syynä eläkkeen maksamiseen. Vaikka maksuluvan epääminen tuntuukin monesti tyllyltä, ei Suomi tässä suhteessa poikkea muista maista. Vain harvat maat maksavat vierasmaalaiselle eläkkeen maasta ulos ilman sosiaaliturvasopimusta.

Julkiset sektorin eläkkeet ja kansaneläke

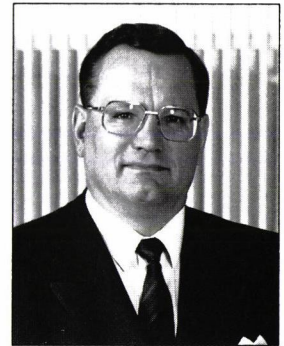
Julkisen sektorin eläkelainsäädännössä ei eläkkeen ulkomaille maksamista ole rajoitettu siten kuin yksityisellä sektorilla. Kansaneläkelain ja perhe-eläkelain mukaisten etuuksien myöntämisessä ja maksamisessa ulkomaille on taas omat sääntönsä. ETA-sopimuksella on niissä olevia rajoituksia poistettu.

HELENA TAPIO
Eläketurvakeskuksen lakiosaston apulaisosastopäällikkö

ELÄKETURVAKESKUKSEN HALLITUS

Eläketurvakeskuksen hallituksen puheenjohtajaksi vuodeksi 1994 on nimitetty Ilmarisen toimitusjohtaja Kari Puro.

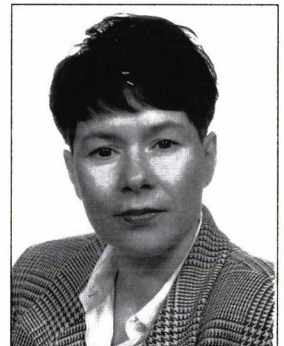
Kari Puro on ollut Eläketurvakeskuksen hallituksessa vuodesta 1992 lähtien. Hän on toiminut hallituksen lääketieteellisenä asiantuntijana.

Kari Puro

ELÄKETURVAKESKUS

Tiedottajaksi viestintäosastolle on nimitetty yo-merkonomi Ulla Lindström. Lindström on ollut Eläketurvakeskuksen palveluksessa vuodesta 1975. Hän on toiminut mm. suunnittelujohtajan sihteerinä, tiedotuksen sihteerinä ja viimeksi vs.tiedottajana.

Ulla Lindström

Eläketurvakeskuksen ja Tietokonepalvelu Oy:n yhteiseksi työterveyshoitajaksi on nimitetty Eva Keskilä. Keskilä on työskennellyt työterveyshoitajana vuodesta 1974 lähtien ja viimeksi Helsingin kaupungin palveluksessa.

Eva Keskilä

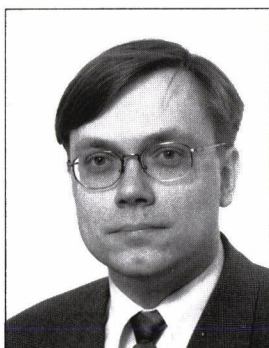
KUNTIEN ELÄKEVAKUUTUS

KTK Erkki Pekkarinen on nimitetty rahoitusjohtajaksi 1.1.1994 alkaen. Hän on toiminut Kuntien eläkevakuutuksen palveluksessa vuodesta 1987, viimeksi talousjohtajana.

Erkki Pekkarinen

Talousjohtajaksi on nimitetty KTM Ari Huotari 1.1.1994 alkaen. Hän siirtyi tehtäväänsä SSP-Uusimaan hallintojohtajan tehtävästä.

Ari Huotari

ILMARINEN

Eläkevakuutusosakeyhtiö Ilmarisen organisaatiota mädallettiin siten, että johtaja- ja apulaisjohtajanimikkeiden sijasta käytetään tehtävään sidottua nimikettä. Nimitykset tulivat voimaan 1.1.1994 ja ne koskevat seuraavia henkilöitä:

Yhtiön henkilöstöjohtajaksi on nimitetty *Maire Rantanen*. Hänen vastuualueenaan on henkilöstöasioiden lisäksi sisäinen tiedotus.

Talousjohtajaksi on nimitetty *Ilkka Mikkola* ja tietohallintojohtajaksi *Kyösti Poutiainen*.

Vakuutusjohtajaksi nimitetty *Hannu Rissanen* vastaa vakuutus- ja perintäasioista.

Aira Bristow on nimitetty eläkejohtajaksi ja hän vastaa eläkkeiden ratkaisuun ja maksatukseen liittyvistä kysymyksistä.

Tiedotuksesta vastaavan apulaisjohtaja *Pirkko Järvelän* jäätyä eläkkeelle tammikuun lopussa 1994 on viestintäjohtajaksi nimitetty *Jarmo Heiniö*. Hänelle kuuluvat ulkoisen tiedotuksen ja yrityskuvan lisäksi yhteydet Pohjolan suurasiakasyksikköön, suorat yhteydet asiakkaisiin sekä yhteiskuntasuhteet.

Yhteysjohtajiksi on nimitetty *Sakari Kuikka* (yhteydet Pohjolan alueorganisaatioon, asian tuntijatuki Pohjolan kentälle, johtovastuu Pohjolan kentän koulutuksesta) ja *Lise-Lotte Rautio-Murros* (kokonaisvastuu Ilmarisen ja muiden osakasyhtiöiden: A-Vakuutuksen, Turvan ja Hämeen vakuutuksen välisistä suhteista).

In consequence of the economic depression and the surging rate of unemployment that has hit the young especially hard, there has been a heavy debate going on in Finland on the inequalities between generations in terms of wealth, in general, and pensions, in particular. The young feel that they have to pay more than they receive.

With his comprehensive study on the heritage to be passed over from this generation to the coming one, Pekka Parkkinen, Research Manager at the State Financial Research Centre, contributes to the debate, adding to it some realism, as he himself puts it. Although he admits that the present state of the economy is bad and that there is no shortcut to take us rapidly back to the welfare society of 1990, he points out that the younger generation will inherit three times more wealth than debts from the older generation. Once recovery sets in, as indeed, it will, as every slump is always followed by a boom, taxation should be kept strict and cuts be effected in public expenditure by, for instance, drastically interfering with the middle-class benefits, he stresses.

In terms of pension policy, the major issue is whether the Finnish society will be up to the future burden of pensions. Like all industrial countries, Finland has committed herself to the payment of pensions to the old and the disabled. However, pension expenditure is expected to triple by the year 2030. It has been estimated that the proportion accounted for by pension contributions in the gross national product will increase from 15% to a good 17%, which does not sound so bad. At the same time, however, it has been publicly announced that the employment pension contribution will have to be raised from 18% to 28% over the same period, and this is, indeed, a dramatic rise. This illustrates how different figures paint quite a different picture of the future.

Pekka Parkkinen, however, refers to the determination of the contribution as merely a matter of actuarial technique. In his opinion, the key issue is how big a part of the national product is used for the payment of pensions. If real income grows at an annual rate of around 2% in the long term, there will be no pension bomb.

When asked what will happen if the economic growth does not follow the trend foreseen, Parkkinen replies that society will be faced with an unreasonably heavy burden of pensions. He, however, advises against precipitate decisions and stresses that the course of pension policy should not be changed every time there is some fluctuation in the economy. People should be able to trust the system.

If times get hard, Parkkinen says that he is prepared to support an amendment of the rules governing the calculation of pension to the effect that the employment pension is worked out on the basis of all the years of employment and not the four last ones as now is the case. He also suggests that the old-age pensions could be adjusted by the consumer price index only.

Furthermore, he finds the average retirement age in Finland too low against the background that average life expectancy is continuously increasing. He admits that the situation in the near future will be somewhat controversial as it is unwise, to say the least, to make an old and sickly person stay on in working life when there are young ones to take his place. Seen from the perspective of the labour market, the old should be allowed to retire and the young should be employed. But this would involve huge pension costs.

The Nordic welfare state has been regarded as one of the greatest achievements of the labour movement. The labour movement has consistently worked to remove means-testing from pensions and other social benefits, to guarantee a basic level of subsistence to all

citizens and to provide earnings-related social security benefits to the gainfully employed population. However, with the growing importance of the middle class, it has been asked whether the Nordic model of the welfare state is heading for a legitimacy crisis.

In this issue of our magazine, Dr. Olli Kangas of the University of Turku, discusses some of the findings of an interview survey currently conducted at the department of social policy. The aim of the survey was to outline the attitudes of different socioeconomic groups towards social policy, in general, and the cuts in public-sector benefits and the future trend in social policy, in particular. The sample consisted of 1847 persons 1117 of whom returned the questionnaire. They represented different occupational groups differing from each other by socioeconomic status, involvement in female or male dominated branch and engagement in sector of the economy (public/private).

The respondents were asked for their opinions on means-testing of benefits, whether they were in favour of flat-rate or earnings-related pensions, and how they felt about the introduction of a pension ceiling. The findings show that earnings-related pensions have strong support among the Finns. There is no appreciable differences by gender and age, although a slight difference is discernible by level of education and income, in that as many as 70-90% of the well-educated salaried employees with high incomes are in favour of earnings-related pensions.

However, the opinions about pension policy are somewhat contradictory. On the one hand, a considerable number of the respondents were in favour of flat-rate pensions but, on the other hand, they wanted pensions in relation to prior earnings. This contradiction is most evident for workers 64% of whom supported flat-rate pensions at the same time as 69% reported that they were in

favour of earnings-related pensions.

This contradiction is partly attributable to the fact that workers are in favour of earnings-related pensions in the lower income brackets but speak for flat-rate pensions in the higher income brackets. This leads us to the question of a pension ceiling, which received clear backing from all the respondents, with some reservation from the well-educated high-income earners. On the whole, manual workers and agricultural producers were more inclined to favour a pension ceiling than salaried employees.

Although the support of the pension ceiling most apparently springs from the need to even out differences in income, the ceiling may have quite the opposite effect as the survey showed that it would increase the willingness of those with high incomes to subscribe for private (voluntary) pension insurance.

In sum, it can be said that although the Nordic welfare state is often associated with the sociopolitical strategy of the workers, this study shows that manual workers are strongly in favour of means-testing, wishing to put a ceiling on the pensions of high-income earners. In contrast, the interests of the middle class in terms of pension policy seem to be highly compatible with the present pension scheme.

In this issue, Eila Tuominen discusses some aspects of her dissertation "Life change and stress management" and related prior studies. Within the framework of life change and welfare studies, the study analyses adjustment to widowhood and the effects of widowhood on economic status, health and social life. The study is based on an exceptionally large research material and, in contrast to other widowhood studies, covers both widows and widowers. Another difference to prior studies is that the life situation of the widowed is analysed after a relatively long adjustment period, as

three to four years had lapsed since the death of the spouse at the time of the study.

The study showed that one in five of the widowed individuals had failed to adjust to widowhood. Non-adjustment was most common in old widowers, especially in those very old widowers who had experienced the sudden death of their wife.

In terms of pension policy, this study is part of a larger research project that was initially designed for the evaluation of the need for survivors' pensions and contributed to the reform of survivors' pension legislation effected in July, 1990, the most essential amendment being the extension of survivors' pension entitlement to widowers.

The evaluation of survivors' pension provision showed that widowers are less in need of a spouse's pension than widows for which reason it was not justifiable to extend survivors' pension entitlement to widowers as such. This is why the entitlement to survivors' pension was made dependent on the surviving spouse's own pension through a technique called pension adjustment.

The surviving spouse's pension is still a more important source of income for widows than for widowers. Many of the widows under study belonged to age groups with little gainful employment. One-fourth of the women of retirement age had stayed at home during their whole marriage and these women, on an average, reported 11 years of child care, against an average of 3 years for younger women.

The Rehabilitation Reform of 1991 is now being evaluated and future improvements and amendments sought. The difficulty in the evaluation of the reform lies in the fact that the economic outlook was quite different at the time the reform was being planned. The key aim was to help people stay on in working life. It is now impossible to say whether

the measures of rehabilitation have worked to that effect, says Heidi Paatero, secretary of the Delegation for Rehabilitation Affairs.

One of the aims of the rehabilitation reform was to make the rehabilitation system function better and to specifically lay down the duties of each institution or body involved in the programme. As the scheme has been strongly criticized for being too bureaucratic and involving too many bodies, all the instances involved were by law committed to co-operation.

In the reform, the severely disabled gained at the cost of the mildly disabled. The Social Insurance Institution was made liable to attend to the medical rehabilitation of the severely disabled, who gained the subjective right to certain rehabilitation services under some conditions. The aim was to improve the functional ability of the severely disabled and to make them better equipped to get by in life on their own. This added to the costs of rehabilitation enormously. In 1992, the costs amounted to FIM 140 million, against the estimated FIM 30 million. A good 8,000 severely disabled persons participated in the rehabilitation programme, a little less than 10% of them were gainfully employed.

Studies have shown that rehabilitation will be successful if the rehabilitee shows motivation and takes some initiative when his rehabilitation plan is worked out. Heidi Paatero calls for more involvement and responsibility from the rehabilitee in the future and emphasizes that the rehabilitation plan should be an agreement giving both parties some duties and rights. With an aging work force, Paatero believes in the future of rehabilitation but she stresses that the rehabilitation measures should be planned with cost awareness and result orientation in mind, to hold back criticism.

Eija Puttonen

TYÖSSÄ ELÄKETURVAA KARTUTTANEET VUODEN 1993 PÄÄTTYESSÄ

Vuoden päättyessä työeläketurvaa kartuttavina pidetään työ- ja virkasuhteessa tai yrittäjätoiminnan perusteella vakuutettuina olevia. Tästä poikkeavasti henkilön katsotaan olevan LEL- tai TaEL-työsuhteessa vuoden päättyessä, jos hänellä on ko. lain mukaisia ansioita joulukuulta.

Määrittely jättää luvuista pois ne työeläkelakien LEL tai TaEL piirissä työskennelleet, jotka ovat lomautettuja tai muuten työskentelemättä joulukuun, koska heille ei tällöin myöskään kirjaudu joulukuun työskentelyyn perustuvia ansioita. Sen sijaan TEL-luvuissa ovat mukana myös ne lomautetut, joiden työsuhdetta vuoden päättyessä ei ole katkaistu. Yrittäjillä tarkastellaan vastaavasti vakuutuksen voimassaoloa. Erot johtuvat määritelmistä, joilla eri eläkelait eläkettä kartuttavan työskentelyn määrittelevät.

Laajemmin tulkiten työeläketurvaa kartuttavien joukkoon kuuluvat myös ne, jotka vuoden päättyessä eivät ole työssä, mutta ovat tarkasteluvuoden aikana kartuttaneet eläketurvaa. Osa on siirtynyt eläkkeelle, osa kuollut ja muilla säilyy karttuneessa eläketurvassa ns. tulevan ajan oikeus vielä noin vuoden työnteon päättymisestä. Työttömyysturva voi pidentää tätä aikaa vielä huomattavastikin, mutta 'ässä tarkastelussa edellytetään vuoden 1993 aikana ainakin jossakin vaiheessa eläkelakien piiriin kuuluvaa työskentelyä.

Seuraavassa asetelmassa esitetään arviot eri työeläkelakien piireihin kuuluvista henkilöistä edellä esitetyllä tavalla laajemmin ja suppeammin ymmärtäen.

Eläkettä työ-, yrittäjä- tai virkasuhteessa ansainneet:

	Vuoden 1993 aikana Henkilöitä	Vuoden 1993 päättyessä	
		Henkilöitä	Muutos edellisvuodesta
Yksityinen sektori		1 250 000	
TEL	1 600 000	880 000	- 70 000
MEL	12 000	8 000	0
TaEL	11 000	6 000	0
LEL	170 000	70 000	- 10 000
YEL	180 000	160 000	0
MYEL	170 000	160 000	- 5 000
Julkinen sektori		650 000*)	
VEL**)	320 000*)	250 000	- 13 000
KVTEL	500 000	400 000	- 15 000
KiEL	18 000	15 000	- 2 000
Yksityinen ja julkinen sektori		1 900 000*)	

*) Eläketurvakeskuksen arvio
**) VEL:n piiri sisältää myös Suomen Pankin (900) ja Kansaneläkelaitoksen (5 800) palveluksessa olevat.

Henkilö voi samanaikaisesti kuulua useankin eri eläkelain piiriin. Esimerkiksi yksityisellä sektorilla oli vuoden lopussa noin 40 000 henkilöllä samanaikaisesti kaksi tai useampia yksityisen puolen eri eläkelakien mukaisia työsuhteita ja vuoden mittaan noin 90 000 henkilöä kartutti eläkettä useamman kuin yhden yksityisen puolen eläkelain piirissä.

Lama ei hellitä

Taloudellisen laman jatkuvuus heijastuu edelleen synkimmin yksityisen sektorin TEL- ja LEL-luvuissa. TEL:ssä henkilömäärän arvioidaan alentuneen 70 000 eli lähes 8 prosenttia ja LEL:ssä yli 10 prosenttia.

Myös Taiteilijoiden ja toimittajien eläkelain (TaEL) piirissä työskentelevien määrässä on tapahtunut vähäistä laskua, mutta merenkulun työpaikat

(MEL) ovat ainakin toistaiseksi säilyneet.

YEL-yrittäjien lukumäärän arvioidaan pysyneen jokseenkin ennallaan. Yrittäjätoiminnan aloittavia oli edelleen lähes yhtä paljon kuin lopettajiakin ja vaihtuvuus oli suuri, noin 25 000 yrittäjää. Uusien yrittäjien joukossa on paljon aiemmin palkkatyössä olleita, jotka nyt palkkatyön loputtua ovat lähteneet työllistämään itseään yrittäjinä. Tämä merkinnee lähivuosina yksinäis-

ja perheyrittäjien osuuden kasvua suhteessa työnantajayrittäjiin.

Maatalouden rakennemuutoksessa talouden alamäki ei pahemmin näytä vaikuttavan ainakaan maatalousyrittäjien (MYEL) lukumäärän väheneemiseen. Se jatkuu ns. luonnollisena poistumana edelleen tasanaisesti noin 5 000 vakuutetulla vuodessa.

Lama näkyy myös julkisen sektorin luvuissa

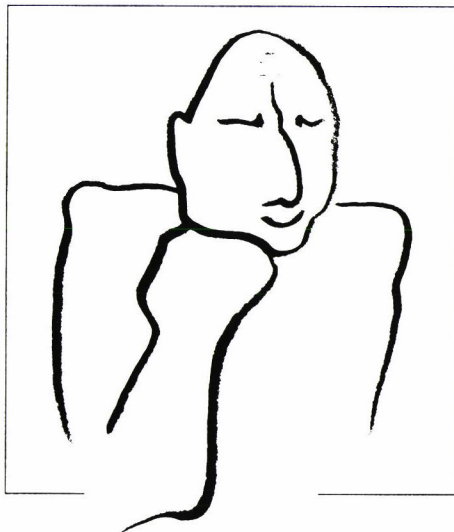
Valtion eläkelain (VEL) piirissä työskentelevien määrä on alentunut yli 5 prosenttia, eli yli kolminkertaisen määrän edellisvuodesta. Nyt kuvaan on tullut tavoitteellinen virkojen ja toimien vähentäminen, kun aiemmin alenemisen syytä ovat olleet lähinnä luonnollinen poistuma ja - kuten usein aiemminkin - VEL-piiriin kuuluneen työskentelyn siirtyminen muun eläkelain, useimmiten TEL:n piiriin.

Myös KVTEL:ssä työskentelevien kohdalla valtion säästötoimien vaikutus on alkanut näkyä, henkilömäärä on alentunut yli neljä prosenttia edellisvuodesta.

Tarkasteluvuonna myös Kirkon eläkelain (KiEL) piirissä työskentelevien määrä lähti voimakkaaseen laskuun.

MIKKO PELLINEN

*Eläketurvakeskuksen
tilasto-osaston
projektipäällikkö*

Eläke-Eetu esiintyy lupauksensa mukaisesti lehtemme palstoilla aika ajoin. Hän on mukava, joskus hiukan äreä vanha herra, vai rouvako lienee, joka nimimerkkinsä antamasta suojasta esittää mielipiteitään.

HIIRI JA IHMISIÄ

Viimeisenä ponnistuksenaan hyvinvointivaltiomme uudisti kuntoutuksensa järjestelmän. Kapea ja mutkainen tie levennettiin laveaksi. Sitä pitkin oli raihnaan kansanjoukon - kuntoutujiksi kutsuttujen - määrä kulkea uusiin ammatteihin ja auvoisempaan elämään.

Näin piti saataman uusia työntekijöitä tietotehtaisiin ja toinen toistamme palvelemaan. Liikaa kun oli oleva maassa työtä ja vähän sen tekijöitä.

Eri tahot tahdottiin sopuun ja yhteistyöhön, kuntoutujalle houkuttimeksi asetettiin raha ja suunniteltiin moninkertainen varmistusten järjestelmä. Ettei vain kukaan, jossa vähänkin henki pihisi, välttyisi hyvää tarkoittavilta toimilta.

Varmemmaksi vakuudeksi pantiin alan viisaimmat miehet ja naiset kokonaiseksi vuodeksi kirjoittamaan tästä kaikesta kertomus. Menestyksen dokumenttia saisivat vielä jälkipolvetkin ihmetellä.

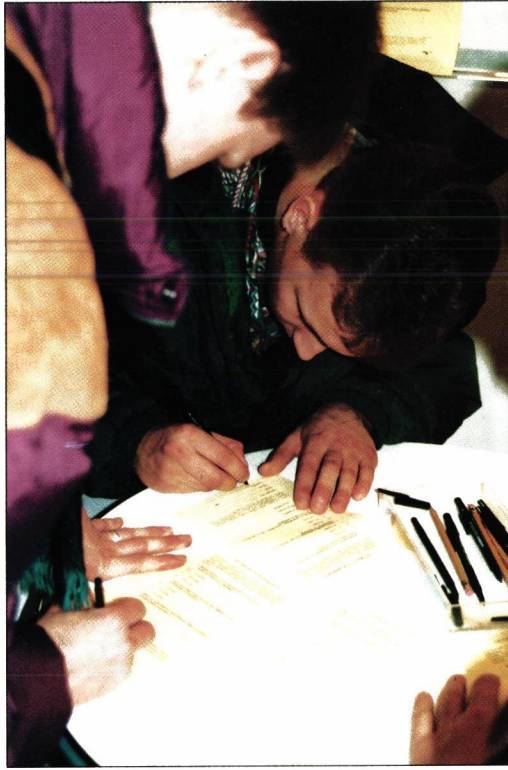
Kuinka ollakaan, Eläke-Eetulle tuli mieleen vanha lentävä lause, jonka sanamuodon hän tarkisti ullakolle jääneestä Pikku Jättiläisestä:

PARTURIUNT MONTES, NASCETUR RIDICULUS MUS.

Tietenkin oli miellelyhtymä aivan satunnainen ja vähemmän harkittu. "Voihan hiirestä kehittyä vielä vaikka mitä", lausui Eläke-Eetu ääneen ja yhdellä hiiren painalluksella poisti kuva-ruudustaan koko jutun.

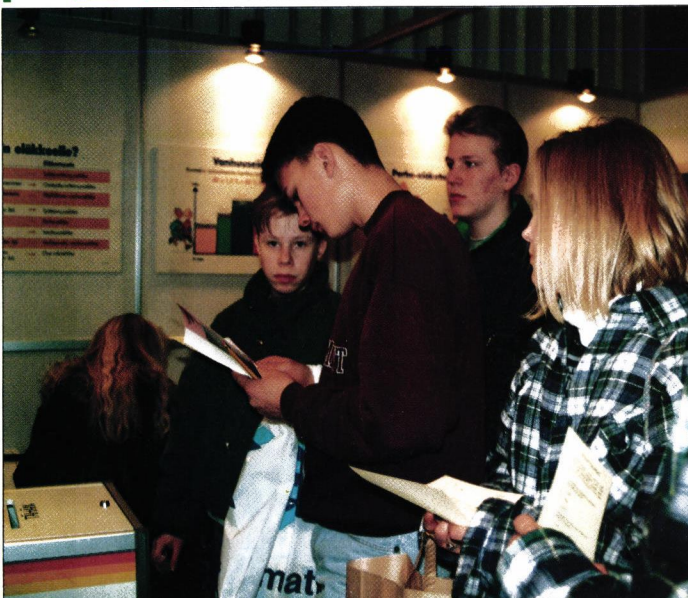
Eetun vaimo katsoi merkitsevästi eikä lausunut mitään.

TYÖELÄKETIETOA NUORILLE NEXT STEP -MESSUILLA

Eläketurvakeskus ja Työeläkelaitosten Liitto olivat mukana 17.-19.1.1994 järjestetyillä nuorten työpaikka- ja jatkokoulutusmessuilla. Nämä viidennen kerran järjestetyt messut keräsivät Helsingin messukeskukseen noin 39 000 tulevaisuudestaan kiinnostunutta nuorta.

ETK ja TELA olivat ensimmäistä kertaa mukana messuilla. Työeläke on olennainen osa työelämää ja koskettaa myös nuoria. Ulkomaille työskentelemään lähtevien nuorten

on myös hyvä saada tietoa sosiaalivakuutusmaksymyksistä. Nuoria houkuteltiin messuosastolle muun muassa itämaisen vatsatanssin avulla.

Lähes joka kymmenes messukävijä osallistui työeläkkeitä käsittelevään tietokilpailuun. Vastauslippuja jätettiin noin 3 500, joista peräti 69 prosenttia oli täytetty oikein. Oikeat vastaukset löytyivät muun muassa seinätauluista ja messuosastolla liitteenä olleesta nuorille suunnatusta työeläkeesitteestä.